

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών
— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
Π.Μ.Σ.: ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
της Ελένης Χρυσοστόμου Μιχαλίδη
A.M.: 7342112100010

Προς μια εννοιολόγηση του «επείγοντος» ως πολιτικής έννοιας

Επιβλέποντες:

- α) Ομότιμος Καθηγητής Επιστημολογίας Γεράσιμος Κουζέλης, ΕΚΠΑ
- β) Καθηγητής Πολιτικής Θεωρίας Γρηγόρης Μολύβας, ΕΚΠΑ
- γ) Επίκουρος Καθηγητής Φιλοσοφίας Γεώργιος Σαγκριώτης, Πανεπιστήμιο Πάτρας

Αθήνα, 2024

Περίληψη

Στην εργασία επιχειρείται μια θεωρητική επεξεργασία της έννοιας του *επείγοντος* (*emergency, urgency*), ιδίως όπως αυτή υπαισέρχεται στην πολιτική της ύστερης νεωτερικότητας ως κυρίαρχο θέμα. Από το κλιματικό κατεπείγον και τη μετανάστευση μέχρι τις πολιτικές της ασφάλειας και τη διαχείριση καταστροφών, το *επείγον* αποτυπώνει σημαντικές διαστάσεις και της νεοφιλελεύθερης διακυβέρνησης, και των αντιστάσεων σε αυτή. Υποστηρίζω ότι, ενώ τείνει να παρουσιάζεται και να προσλαμβάνεται ως ουδέτερος όρος, αντιθέτως πρόκειται για μια «ουσιαστικά αμφισβητούμενη έννοια» (Connolly 1983) που επιτελεί σημαντικές λειτουργίες εντός των πολιτικών και κοινωνικών λόγων και πρακτικών. Εξετάζοντας ενδεικτικά χρήσεις του *επείγοντος* στην ιατρική, τη θεωρία δικαίου, τον ανθρωπιστικό τομέα, και τη νεοφιλελεύθερη διακυβέρνηση, επιχειρώ μια καταγραφή ορισμένων διαστάσεων της έννοιας (χρονικότητα, αναγκαιότητα, ιεράρχηση, οριακότητα) και κανονιστικών της λειτουργιών. Στόχος της εργασίας είναι να συμβάλει σε μια καλύτερη κατανόηση του *επείγοντος*, αναδεικνύοντας τη δυναμική της ως πολιτικής έννοιας.

Λέξεις-κλειδιά: *επείγον*, *κατεπείγον*, κλιματική αλλαγή, πολιτικές έννοιες

Abstract

This thesis revisits the concept of *επείγον* ([*επίγον*] *emergency, urgency*), especially as it becomes a dominant theme in late modern politics. From the climate emergency to migration, securitization and disaster management, the *emergency* crystallizes important aspects of both neoliberal governance and respective resistances. I argue that, while the concept tends to be presented as a neutral term, it is an “essentially contested concept” (Connolly 1983) that performs important functions within political and social discourses and practices. Drawing on uses of the emergency in medicine, legal theory, humanitarian aid and neoliberal governance, I focus on key dimensions (temporality, necessity, hierarchy, and liminality) and normative functions of the concept. The aim is to contribute to a better understanding of the *emergency*, highlighting its dynamic as a political concept.

Keywords: emergency, urgency, climate change, political concepts

National Kapodistrian University of Athens, School of Economic and Political Sciences

Department of Political Science and Public Administration

Postgraduate MA Program in Political Science and Sociology

Master Thesis in Political Analysis and Political Theory

Eleni Michaelidi, “Towards a conceptualization of the *emergency* as a political concept”, Athens

2024. Committee Members: Professor Emeritus of Epistemology Gerassimos Kouzelis,

Professor of Political Science Gregory Molivas, Assistant Professor of Philosophy Georgios

Sagriotis, University of Patras

Eleni Michaelidi / Ελένη Μιχαηλίδη (AM 7342112100010)

e.michaelidi@gmail.com

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

I. ΠΡΟΣ ΜΙΑ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΟΥ *ΕΠΕΙΓΟΝΤΟΣ* ΩΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ

I. i. Εισαγωγή	5
I. ii. Το πεδίο της έρευνας	12
I. iii. Μεθοδολογία	15

II. ΠΕΡΙ (ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ) ΕΝΝΟΙΩΝ

II. i. Οι έννοιες στον Max Weber	21
II. ii. Πολεμικές έννοιες (Carl Schmitt), Ιστορία των εννοιών (Reinhart Koselleck)	25
II. iii. Ουσιαστικά αμφισβητούμενες έννοιες (William Connolly)	30
II. iv. Κριτικές πολιτικές έννοιες	33

III. ΑΠΟ ΛΕΞΗ ΣΕ ΕΝΝΟΙΑ

III. i. (Επείγουσα) ιατρική	42
III. ii. Θεωρία δικαίου	45
III. iii. Ανθρωπιστικό επείγον	48
III. iv. Νεοφιλελεύθερη διακυβέρνηση	51

IV. ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ

IV. i. Χρονικότητα, αναγκαιότητα, ιεράρχηση, οριακότητα	56
IV. ii. Περιγραφική και κανονιστική λειτουργία	60
IV. iii. Το <i>επείγον</i> ως μηχανισμός ελέγχου (Laura Nader)	64

V. ΤΟ *ΕΠΕΙΓΟΝ* ΩΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΑ

V. i. <i>Επείγον</i> και πολιτική δράση	69
V. ii. Κλιματική αλλαγή και διαλεκτικές προϋποθέσεις	78
V. iii. Επίλογος	85

VI. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

I. ΠΡΟΣ ΜΙΑ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΟΥ *ΕΠΕΙΓΟΝΤΟΣ* ΩΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ

I. i. Εισαγωγή

Η παρούσα διπλωματική εργασία ειδίκευσης στην Πολιτική Θεωρία αφορά το *επείγον*, ιδίως όπως υπαισέρχεται στη σύγχρονη πολιτική ως κυρίαρχο θέμα από την κλιματική αλλαγή και τη μετανάστευση μέχρι το λόγο περί ασφάλειας και τη διαχείριση καταστροφών. Καθώς η πλανητική περιβαλλοντική κρίση (Lenton et al. 2019) και οι νέες μορφές (δια)κρατικών πολιτικών «έκτακτης ανάγκης» τείνουν να εξαπλώνονται (Heupel et al. 2021), διαμορφώνεται ένα αντίστοιχο πεδίο όρων και πολιτικών (Wilson & Orlove 2019, Schwell 2023). Από αυτό το ευρύ πεδίο επιλέγω να εστιάσω στην έννοια του *επείγοντος*, βάσει της ερευνητικής υπόθεσης ότι η συγκεκριμένη έννοια κρυσταλλώνει σημαντικές διαστάσεις της ύστερης νεωτερικότητας,¹ και επιτελεί σημαντικές λειτουργίες εντός των λόγων και των πρακτικών που σχετίζονται με την πολιτική. Στόχος της εργασίας είναι να συμβάλλει σε μια καλύτερη κατανόηση της έννοιας και της πολιτικής της σημασίας σήμερα.

Στο πρώτο μισό του 21^{ου} αιώνα, το *επείγον* (emergency, urgency) έχει καταστεί ένας σχεδόν αυτονόητος τρόπος κατανόησης και διακυβέρνησης – ως στοιχείο πλαισίωσης (Honig 2009, Anderson 2016, Wilson & Orlove 2019, Schwell 2023), ως νομικο-πολιτικό στοιχείο εγγενές της «κατάστασης έκτακτης ανάγκης» (Schmitt [1922] 2016, Agamben [2003] 2013, Heupel et al. 2021), ως «μηχανισμός ελέγχου» (Nader 2023), αλλά και ως καταλυτικός παράγοντας ενεργοποίησης ανθρωπιστικών αντανεκλαστικών (Calhoun 2013) και διεκδικητικών κοινωνικών κινημάτων που ελπίζουν σε ένα καλύτερο απώτερο μέλλον (Anderson 2017, Honig 2014, Schwell 2023). Το *επείγον* αποτελεί κομβικό στοιχείο του πολιτικού λόγου και των εκτελεστικών

---

¹ Υιοθετώ το θεωρητικό σχήμα του Giddens, σύμφωνα με το οποίο η σύγχρονη κοινωνία χαρακτηρίζεται καλύτερα με τον όρο «ύστερη νεωτερικότητα» επειδή οι σύγχρονες κοινωνίες διαμορφώνονται από ανάπτυξη των ίδιων δυνάμεων με τη νεωτερικότητα. Βλ. Anthony Giddens, *Κοινωνιολογία*, μετ., επιμ. Δ. Γ. Τσαούσης, Αθήνα: Gutenberg, 2002, 681–685.

μηχανισμών ενός ευρέος φάσματος πολιτευμάτων: από κοινοβουλευτικές δημοκρατίες μέχρι αυταρχικές δικτατορίες.² Πρόκειται για έναν όρο φαινομενικά ουδέτερο, μια ουσιαστικοποιημένη ιδιότητα σε κοινή γλωσσική χρήση, της οποίας η ρητορική επίκληση και η πολιτική ενεργοποίηση είναι τόσο κοινή όσο και οι καταχρήσεις της.³

Εκτός από την ευρεία, ρητορική ή μη, χρήση της συγκεκριμένης έννοιας στο δημόσιο λόγο, η επιλογή της ως ερευνητικής εστίας υπαγορεύεται εξίσου από το ισχυρό αποτύπωμά της στη (γεω)πολιτική πραγματικότητα. Αυτό εντοπίζεται ήδη στη μεσοπολεμική Ευρώπη, και γίνεται ιδιαίτερα έντονο από τα τέλη του 20^{ου} αιώνα, με σημαντικό σημείο τομής την επίθεση στους Δίδυμους Πύργους της Νέας Υόρκης το 2001 και την επακόλουθη στροφή των ΗΠΑ και των περισσότερων δυτικών κρατών σε ρητορικές και πολιτικές της ασφάλειας. Η περίοδος αυτή εγκαινιάζει μια μόνιμη κατάσταση παγκόσμιας «έκτακτης ανάγκης» που σηματοδοτείται εξωτερικά από τον ατέρμονο «πόλεμο κατά της τρομοκρατίας» και την άνοδο του θρησκευτικού φονταμενταλισμού, και εσωτερικά από την άνοδο του αυταρχισμού, με την ενεργοποίηση ειδικών «έκτακτων» συνταγματικών ρυθμίσεων και πολιτικών ελέγχου και καταστολής.⁴

Παράλληλα και αντίστροφα, το *επείγον* φαίνεται να παίζει καταλυτικό ρόλο στην ενεργοποίηση κοινωνικών αντιστάσεων και αντανάκλαστικών, από την αντιμετώπιση ανθρωπιστικών κρίσεων (Calhoun 2013), μέχρι τη συγκρότηση δημοκρατικών κινημάτων βάσης

---

² Πχ. η μόνιμη κατάσταση «επείγοντος» στο Ιράκ επί Σαντάμ Χουσεΐν, στη Συρία επί Χάφεζ και Μπασάρ Αλ Ασαντ, ή η πρόσφατη πολυετής «κατάσταση έκτακτης ανάγκης» στη Γαλλία. Βλ. Dina Hadad, «Human Rights in Syria: The Never-Ending Emergency», *International Journal of Middle East Studies*, 41:4, 2009, 545–47· Xavier Magnon, «Le concept d'état d'exception. Une lecture juridique», *Revue du droit public et de la science politique en France et à l'étranger: Les États d'exception: un test pour l'État de droit?*, ειδική έκδοση εκτός σειράς, 2021, 11–34.

³ Ένα χαρακτηριστικό πρόσφατο παράδειγμα κατάχρησης από τον ελληνικό συγκεκριμένο είναι η κατ'επίφαση «επείγουσα» νομιμοποίηση εν αγνοία τηλεφωνικών παρακολουθήσεων πολιτών που θεσμοθετήθηκε με διαδικασίες κατεπείγοντος στις αρχές της πανδημίας του κορωνοϊού στην Ελλάδα. Βλ. Νικόλας Λεοντόπουλος, Σταύρος Μαλιχούδης, Θεωδωρής Χονδρόγιαννος, «Παρακολουθήσεις ΕΥΠ: Σιωπή, ο βασιλιάς ακούει!», *Reporters United*, 4/1/2022, <https://www.reportersunited.gr/7359/parakolythiseis-eyp-siopi-o-vasilias-akoyei/> (2/3/2022).

⁴ Βλ. ενδεικτικά: Andrew Neal, *Security as Politics: Beyond the State of Exception*, Εδιμβούργο: Edinburgh University Press, 2019· Mark Neocleous, *Critique of Security*, Εδιμβούργο: Edinburgh University Press, 2008· Alexandra Schwell, «Sicherheit», στο: Brigitta Schmidt-Lauber και Manuel Liebig (επιμ.), *Begriffe der Gegenwart. Ein kulturwissenschaftliches Glossar*, Βιέννη / Κολωνία / Βαϊμάρη: Böhlau Verlag, 2022, 243–251.

αλλά και φασιστικών μορφωμάτων (Honig 2009, Anderson 2017, Schwell 2023). Η συγκριτική έρευνα που εστιάζει στα κοινωνικά κινήματα δείχνει ότι ο παράγοντας «επείγον» και η συσχέτισή του με τις αξιακές και πολιτικές πλαισιώσεις, τις κινηματικές προσδοκίες και το κόστος αδράνειας μπορούν να διαδραματίσουν καταλυτικό ρόλο στη δυναμική τους.⁵ Ιδιαίτερα μέσα στο πλαίσιο της νεοφιλελεύθερης εξορυκτικής επικράτησης (Αθανασίου 2012, Brown 2015) και της επερχόμενης «κλιματικής βαρβαρότητας» (Blumenfeld 2023), το «κλιματικό (κατ)επείγον» (climate emergency)⁶ αναδεικνύεται σε μείζον πολιτικό και υπαρκτικό ζήτημα που μπορεί να ενεργοποιήσει κοινωνικά και πολιτικά αντανακλαστικά τόσο προοδευτικά όσο και αντιδραστικά (Wilson & Orlove 2019, Blumenfeld 2023, Schwell 2023). Αφενός καταγράφεται μια ολοένα και εντεινόμενη ακτιβιστική και κινηματική ενεργοποίηση, οργανωμένη τοπικά αλλά και διακρατικά, που θέτει ως πρωταρχικό αίτημα την άμεση λήψη αποτελεσματικών μέτρων για την αντιμετώπιση του κλιματικού επείγοντος και των επιπτώσεών του, με περισσότερο χαρακτηριστική περίπτωση ίσως την οργάνωση «Extinction Rebellion», με κεντρικό της σύνθημα το «This is an Emergency».⁷ Αφετέρου, παρατηρούνται παράλληλα αυξητικές τάσεις σε αυταρχικά φασιστικά μορφώματα που χρησιμοποιούν αντίστοιχες, αν και ανεστραμμένες και ελλιπείς πλαισιώσεις, και επικαλούνται την επιτακτικότητα του επείγοντος για να επιβάλλουν «άμεσες λύσεις» (Schwell 2023).

Η ένταση του φαινομένου αυτού θυμίζει έντονα την περίοδο του μεσοπολέμου στην Ευρώπη, η οποία σημαδεύτηκε από την άνοδο των Ναζί στην εξουσία με την κήρυξη «καθεστώτος έκτακτης ανάγκης» από τον Hitler μετά την πυρκαγιά του Reichstag (1933). Η μόνιμη κρίση της

---

⁵ Βλ. Sidney Tarrow, *Power in Movement: Social Movements and Contentious Politics*, Κέμπριτζ: Cambridge University Press, 1998, 71· Donatella della Porta (επιμ.), *Contentious politics in emergency critical junctures: progressive social movements during the pandemic*, Κέμπριτζ: Cambridge University Press, 2022.

⁶ Βλ. τις αναφορές του Διακρατικού Πάνελ για την Κλιματική Αλλαγή (Intergovernmental Panel on Climate Change IPCC), οργάνου των Ηνωμένων Εθνών για την αξιολόγηση της επιστήμης σχετικά με την κλιματική αλλαγή, διαθέσιμες στο: <https://www.ipcc.ch/> (22/1/2023). Για μια κριτική επισκόπηση διαφόρων κοινών διατυπώσεων του ζητήματος βλ. Blumenfeld 2023: 4–5.

⁷ [Αυτό είναι ένα (κατ)επείγον]. Βλ. <https://rebellion.global/> (20/12/23) και <https://tippingpointuk.org/> (20/12/23).

Δημοκρατίας της Βαϊμάρης, με την επ’ αόριστο αναστολή του συντάγματος, το άνοιγμα του δρόμου για την αφαίρεση της ιθαγένειας από όσους θεωρούνταν «ανεπαρκώς Γερμανοί» και την επακόλουθη φρίκη των στρατοπέδων συγκέντρωσης, «επιβεβαιώνει, ήδη από τις αρχές της, τον χαρακτήρα της νεωτερικότητας ως συνεχούς κατάστασης εκτάκτου ανάγκης» (Δ. Καρύδας).⁸ Το διακύβευμα της περιόδου αποτυπώνεται χαρακτηριστικά στην πολιτική θεωρία της εποχής – τόσο στη γερμανική νομική θεωρία, με την κλασική σμιτιανή διατύπωση «κυρίαρχος είναι όποιος αποφασίζει για την κατάσταση [εξαιρέσης]» (Schmitt [1922] 2016: 17),⁹ όσο και στην κριτική επαναστατική θεωρία. Σύμφωνα με την Η’ Θέση *Για την Έννοια της Ιστορίας* του Walter Benjamin ([1940] 2019: 712):

Η παράδοση των καταπιεσμένων μας διδάσκει πως η «κατάσταση εκτάκτου ανάγκης» [«Ausnahmezustand»] που ζούμε είναι ο κανόνας. Πρέπει ν’ αποκτήσουμε μια έννοια Ιστορίας που ν’ αντιστοιχεί σ’ αυτό. Τότε θα έχουμε μπροστά μας ως έργο μας να προκαλέσουμε την πραγματική κατάσταση εκτάκτου ανάγκης [wirklichen Ausnahmezustands]· κι αυτό θα βελτιώσει τη θέση μας στον αγώνα ενάντια στον φασισμό. [...].

Ο Benjamin εδώ αναδιατυπώνει τη θέση που ανέπτυξε στην *Καταγωγή του Γερμανικού Πένθιμου Δράματος* (*Ursprung des deutschen Trauerspiels*, 1928), σύμφωνα με την οποία, στην εποχή του Μπαρόκ, η «κατάσταση της εξαιρέσης» ήταν αδύνατη επειδή αυτή ούτως ή άλλως υπήρχε μόνιμα ως μια αέναη κατάσταση ανομίας, κάτι που ο ίδιος θεωρούσε ότι συνεχιζόταν στην εποχή του.¹⁰

⁸ Δημήτρης Καρύδας, *Τα πρωτεία της πολιτικής. Ο Βάλτερ Μπένγιαμιν στοχαστής της ιστορίας*, Αθήνα: νήσος, 2020: 213–214.

⁹ «Souverän ist, wer über den Ausnahmezustand entscheidet.», Carl Schmitt, *Politische Theologie. Vier Kapitel zur Lehre von der Souveränität*, Μόναχο, Λειψία: Duncker & Humblot, δεύτερη και οριστική έκδοση 1934/2009, 13. Στη μετάφραση του όρου *Ausnahmezustand* (= κατάσταση εξαιρέσης, state of exception) ως «κατάσταση έκτακτης ανάγκης» (*Not(zu)stand* = κατάσταση έκτακτης ανάγκης, state of emergency), προκύπτει ζήτημα ως προς τη μη διάκριση του *επείγοντος* και της *εξαιρέσης*, κάτι που αντιθέτως λαμβάνει υπόψη η μετάφραση στα αγγλικά («Sovereign is he who decides on the exception», Carl Schmitt, *Political Theology. Four Chapters on the Concept of Sovereignty*, μετ. George Schwab, Σικάγο, Λονδίνο: The University of Chicago Press, 2005, 5). Παρότι η σύνδεση είναι στενή, η εννοιολόγηση της *εξαιρέσης* ειδικά ως απόκλισης από τον κανόνα είναι πολύ σημαντική για τον Schmitt, που χρησιμοποιεί ειδικά αυτούς τους όρους (*Ausnahmezustand*, *Ausnahmefall*) στο πρωτότυπο με συνέπεια. Βάσει αυτής της λογικής έχω αλλάξει τη μετάφραση του όρου από την ελληνική μετάφραση (Schmitt [1932] 2016).

¹⁰ Ο ίδιος ο Benjamin επιβεβαιώνει ότι η μελέτη ήταν επηρεασμένη από τη θεωρία της εξαιρέσης του Carl Schmitt. Βλ. Horst Bredekamp, «From Walter Benjamin to Carl Schmitt, via Thomas Hobbes», *Critical Inquiry*, 25:2, 1999, 248–9.

Αν ο Schmitt βλέπει στην «κατάσταση εξαίρεσης» το γεγονός της ιστορικής ρήξης,¹¹ ο Benjamin βλέπει την παγίδευση στη μονιμότητα μιας φριχτής εξουσίας με μόνη διέξοδο την επαναστατική.¹² Η «πραγματική κατάσταση εξαίρεσης» είναι άρα η κρίση μέσα στο πραγματικό, η κρίση που εκφράζει «την απορία/αγανάκτηση για το γεγονός ότι το πραγματικό, όπως συγκροτείται ως κρίση και ως καταστροφή κατά τον 20^ο αιώνα, είναι δυνατόν να συγκροτείται με αυτή τη μορφή» (Κ. Ψυχοπαίδης).¹³

Η διάκριση του Benjamin ανάμεσα σε πραγματική και μη- κατάσταση έκτακτης ανάγκης μπορεί να συσχετιστεί με τη διάκριση πάνω στο άγχος (Angst) που κάνει μεταγενέστερα ο Franz Neumann. Αναλύοντας το φαινόμενο του φασισμού, από διαφορετική σκοπιά αλλά στην ίδια παράδοση σκέψης, στο έργο του *Άγχος και Πολιτική* [*Anxiety and Politics*, 1957], ο Neumann διακρίνει ανάμεσα σε εκείνες τις μορφές άγχους που είναι ανεπιθύμητες ως ανασταλτικές της αυτενέργειας, καθώς δεν λειτουργούν ως μηχανισμοί ικανοί να υποδεικνύουν την ύπαρξη πραγματικών κινδύνων («νευρωτικό άγχος»), και στην αίσθηση του πραγματικού κινδύνου (Realangst), η οποία ενεργοποιεί εκείνα τα αντανεκλαστικά που είναι απαραίτητα για την αντιμετώπισή του (Neumann [1957] 2011: 29). Η διάκριση αυτή είναι σημαντική για τη βαθύτερη

---

¹¹ Βλ. Michael Head, *Emergency Powers in Theory and Practice. The Long Shadow of Carl Schmitt*, Φάρναμ: Ashgate Publishing, 2016, 15–18· Herlinda Pauer-Studer, *Justifying Injustice. Legal Theory in Nazi Germany*, Κέιμπριτζ: Cambridge University Press, 2020, 35.

¹² Βλ. Horst Bredekamp, «From Walter Benjamin to Carl Schmitt, via Thomas Hobbes», *Critical Inquiry*, 25:2, 1999, 247–66. Σε προγενέστερα γραπτά του ο Benjamin χρησιμοποιεί μεταφορικά την «κατάσταση εξαίρεσης» [Ausnahmezustand] για να περιγράψει τα προάστια όπου «συναντιέται» η πόλη της Μασσαλίας τα τοπία της Προβηγκίας: «Τα προάστια είναι η κατάσταση εξαίρεσης μιας πόλης, το έδαφος στο οποίο μαίνεται αδιάκοπα η μεγάλη αποφασιστική μάχη μεταξύ πόλης και υπαίθρου.» (μετ. δική μου). Αναφ. στο κείμενο «Marseilles» [Πρώτη έκδοση: *Neue schweizer Rundschau*, Απρίλιος 1929], στο: Michael W. Jennings, Howard Eiland, και Gary Smith (επιμ.) *Selected Writings, Volume 2: 1927– 1934*, Κέιμπριτζ, MA: Harvard University Press, 2003, 235.

¹³ Κοσμάς Ψυχοπαίδης, *Κανόνες και αντινομίες στην πολιτική*, Αθήνα: Πόλις, 1999, 382. Για την έννοια της ιστορίας στον Benjamin βλ. επίσης *Ibid.*, 352–385· Γεράσιμος Κουζέλης, «Βάλτερ Μπένγιαμιν: Μέθοδος και ιστορία», *Αξιολογικά*, 22, Αθήνα: νήσος & Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, 15–22· Δημήτρης Καρύδας, *Τα πρωτεία της πολιτικής. Ο Βάλτερ Μπένγιαμιν στοχαστής της ιστορίας*, Αθήνα: νήσος, 2020: 209–224.

κατανόηση της «πολιτικής σημασίας του άγχους» (Ibid.), αλλά και της λειτουργίας των συναισθημάτων στην πολιτική εν γένει.¹⁴

Κατ' αναλογία με την ανάλυση του Neumann, μπορούμε επίσης να διακρίνουμε το *επείγον* σε «πραγματικό» και «επίπλαστο». Καθώς διατυπώνεται στο παρόν αλλά περιέχει προβλέψεις για ένα δυνητικά επικίνδυνο μέλλον, το «επίπλαστο» *επείγον* μπορεί να ενεργοποιήσει τα πολιτικά αντανακλαστικά εκείνα που κρυσταλλώνουν συναισθήματα φόβου, παρουσιάζοντας φανταστικούς κινδύνους ως άμεσα επικείμενους ή μεγεθύνοντας δυσανάλογα υπαρκτούς, δημιουργώντας κλίμα ανασφάλειας (Schwell 2023: 187). Παράλληλα, το «πραγματικό» *επείγον* παραμένει για τον Neumann η συνθήκη εκείνη που επιτάσσει την ενεργοποίηση των δρώντων, ώστε να αντιμετωπίσουν εγκαίρως και αποτελεσματικά έναν υπαρκτό κίνδυνο που έχει συνεκτιμηθεί ορθολογικά. Μια πολιτικά *επείγουσα* συνθήκη μπορεί πχ. να είναι εκείνη που υπαγορεύει την έγκαιρη ενεργοποίηση εκείνων των δημοκρατικών διαδικασιών που είναι ικανές να αποτρέψουν την υπαρκτή, διαφαινόμενη απειλή μιας φασιστικής εκτροπής. Η αναλογία με το ιατρικό *επείγον*, την έγκαιρη και αποτελεσματική αντιμετώπιση του περιστατικού προς αποφυγή θανάτου ή άλλων μη αναστρέψιμων συνεπειών, είναι προφανής - και παραμένει εξαιρετικά ενδιαφέρουσα, ειδικά υπό το πρίσμα της βιοπολιτικής, βασικός πυρήνας της οποίας είναι η «αναγωγή του κοινωνικο-πολιτικού νοήματος σε βιολογικές αλήθειες» (Filippidis 2022).

Σε μια ειρωνική, όσο και δραματική, ανατροπή της πλοκής, το υπαρξιακό διακύβευμα της υπερθέρμανσης και ερημοποίησης του πλανήτη στο πρώτο μισό του 21^{ου} αιώνα επαναφέρει στο προσκήνιο της συζήτησης τη σχέση του πολιτικού/κοινωνικού με το βιολογικό/επιστημονικό. Με τη γενική αποδοχή της «Υπόθεσης της Γαίας» (the Gaia Hypothesis)¹⁵ και της θεωρίας των

---

¹⁴ Η λειτουργία των συναισθημάτων στην πολιτική αναδεικνύεται στην θεωρητική τάση της συναισθηματικής πολιτικής (affective politics). Βλ. Sarah Ahmed, *The Cultural Politics of Emotion*, Εδιμβούργο: Edinburgh University Press, 2014.

¹⁵ Η «Υπόθεση της Γαίας» (γνωστή και ως «Θεωρία της Γαίας» ή «Αρχή της Γαίας») προτείνει ότι όλοι οι οργανισμοί του πλανήτη και το ανόργανο περιβάλλον τους σχηματίζουν συνολικά ένα πολύπλοκο, ενιαίο και αυτορρυθμιζόμενο σύστημα. Βλ. James Lovelock και Lynn Margulis, «Atmospheric homeostasis by and for the biosphere: The Gaia hypothesis», *Tellus*, 26, 1–10,

«κλιματικών σημείων καμπής» (climate tipping points)¹⁶ από τη διεθνή επιστημονική κοινότητα, το κλιματικό (κατ)επείγον (climate emergency) παίρνει οριακές διαστάσεις: μόλις ξεπεραστούν τα κλιματικά σημεία καμπής, οι συνέπειες της κλιματικής αλλαγής γίνονται αναπόφευκτες και μη αναστρέψιμες, καθιστώντας τη συνθήκη αυτή «ουσιαστική κινητήρια δύναμη και πρόκληση για το κίνημα για το κλίμα» (de Moor 2023: 299).

Το κλιματικό (κατ)επείγον και η αντιμετώπισή του καθίστανται συνεπώς το κατεξοχήν υπαρξιακό και πολιτικό πρόβλημα της εποχής μας, εφόσον οι συνέπειές του απειλούν καθολικά το μέλλον της (πολιτικά, κοινωνικά, οικονομικά, πολιτισμικά οργανωμένης) ανθρώπινης ζωής. Τα κινήματα για την κλιματική δικαιοσύνη και την αναχαίτιση της υπερθέρμανσης του πλανήτη βασίζονται ακριβώς πάνω σε αυτή την έννοια, και αναπτύσσουν τις στρατηγικές τους στην εντατική χρονικότητα που αυτή επιτάσσει (Wilson & Orlove 2019, de Moor 2023). Σε αυτό το πλαίσιο, μια βαθύτερη κατανόηση της έννοιας του *επείγοντος* και της πολιτικής της σημασίας κρίνεται ιδιαίτερα σημαντική – ειδικά στο πλαίσιο μιας κριτικής πολιτικής θεωρίας που αξιώνει τη σύνδεσή της με την κοινωνική και πολιτική πραγματικότητα, και επιθυμεί να παρέμβει ουσιαστικά σε αυτή.

1973· James Lovelock, *Gaia: A New Look at Life on Earth*, Οξφόρδη: Oxford University Press, 2000· Lynn Margulis, *Symbiotic Planet: A New Look at Evolution*, Λονδίνο: Weidenfeld & Nicolson, 1998.

¹⁶ «Ένα κλιματικό σημείο καμπής είναι εκείνο όπου μια μικρή ποσότητα επιπλέον κλιματικής πίεσης, που συνήθως συνδέεται με την υπερθέρμανση του πλανήτη –για παράδειγμα, η πίεση των αερίων του θερμοκηπίου– προκαλεί μια ποιοτική αλλαγή σε μέρος του κλιματικού συστήματος. Η αλλαγή μπορεί ήδη να βρίσκεται σε εξέλιξη σε αυτό το υποσύστημα, αλλά γίνεται απότομη ή/και μη αναστρέψιμη πέρα από το σημείο καμπής», αναφ. στο: Timothy M. Lenton, «Tipping points in the climate system», *Weather*, 76, 2021, 325–326.

I.ii. Το πεδίο της έρευνας

Σε τι συνίσταται το *επείγον* και ποιες είναι οι υπάρχουσες σχετικές θεωρητικές επεξεργασίες; Το ουσιαστικοποιημένο *επείγον* συμπυκνώνει την ιδιότητα εκείνη που δηλώνει ότι κάτι πρέπει να αντιμετωπιστεί οπωσδήποτε, άμεσα και βιαστικά, υπό πίεση, ώστε να αποφευχθούν ιδιαίτερα επαχθείς και συνήθως μη αναστρέψιμες επιπτώσεις.¹⁷ Καθώς χρησιμοποιείται εναλλασσόμενα και εναλλακτικά με άλλους όρους, όπως το *κατεπείγον*, το *έκτακτο/η έκτακτη ανάγκη* ή το *επιτακτικό/η επιτακτικότητα*, και έχει στενή συνάφεια με άλλες έννοιες περισσότερο επεξεργασμένες θεωρητικά και φιλοσοφικά, όπως η *κρίση*, η *απειλή* ή η *καταστροφή*,¹⁸ μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι το *επείγον* αναδύεται περισσότερο ως ένα πεδίο λέξεων (word field) ή σημασιολογικό πεδίο (semantic field) όρων που σχετίζονται ως προς το νόημα, παρά σαν μια αυστηρά ορισμένη έννοια με αδιαπέραστα στεγανά (Wilson & Orlove 2019).

Αυτή η αλληλοεπικάλυψη ίσως εξηγεί, τουλάχιστον εν μέρει, το παράδοξο που παρατηρήθηκε κατά τη βιβλιογραφική επισκόπηση: παρότι το *επείγον* χρησιμοποιείται και διαχέεται σε πολλά πεδία και γνωρίζει ευρύτατη διάδοση με αυξητικές τάσεις, η ίδια η έννοια τείνει να θεωρείται ουδέτερη και δεδομένη, χωρίς όμως να αποσαφηνίζεται (Anderson 2017, Wilson & Orlove 2019). Παράλληλα, από όσο γνωρίζω, η γενεαλογία και η εννοιολογική ιστορία της δεν έχει ακόμα μελετηθεί (Anderson 2016). Μια εξήγηση μπορεί να βασιστεί στην εκτίμηση ότι οι μεμονωμένες πολιτικές έννοιες υστερούν σε ερευνητικό ενδιαφέρον από την ανάλυση πχ. περισσότερο ολοκληρωμένων δομών, όπως οι κανονιστικές ιδεολογίες ή ο λόγος όπου οι έννοιες

---

¹⁷ *Επείγον* –ουσα –ον: που επείγει, που πρέπει να αντιμετωπιστεί γρήγορα, χωρίς καθυστέρηση, (ως ουσ.) το *επείγον*: η ιδιότητα αυτού που χαρακτηρίζεται ως επείγον. Βλ. αναλυτικά Κεφ. III.

¹⁸ Βλ. ενδεικτικά: Reinhardt Koselleck, «Krise», στο: Otto Brunner, Werner Conze και Reinhardt Koselleck (επιμ.), *Geschichtliche Grundbegriffe. Historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland*, 4η έκδοση, Στουτγκάρδη: Klett-Cotta, 1982, 617–650· Kathleen Thierny, *Disasters*, Κέμπριτζ: Polity, 2019· Nitzan Lebovic και Andreas Killen, *Catastrophes: A History and Theory of an Operative Concept*, Βερολίνο, Βοστώνη: De Gruyter Oldenbourg, 2014· Corey Robin, *Φόβος. Η ιστορία μιας πολιτικής ιδέας*, μετ. Ι. Πεντάζου, επιμ. Π. Φραντζής, Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 2010· Παναγής Παναγιωτόπουλος, *Τεχνολογικές Καταστροφές και Πολιτικές του Κινδύνου. Παλινδρομήσεις του Κοινωνικού Εκσυγχρονισμού στην Ελλάδα 1947–2000*, Αθήνα: Πόλις, 2013.

εμφανίζονται και επιτελούν συνδυαστικά (Norberg 2015). Αυτό το επιχείρημα όμως δεν ευσταθεί, ειδικά εφόσον προκρίνουμε μια πρόσληψη της πολιτικής έννοιας ως «ένα σημασιολογικό πεδίο, αφού συνδέει στο εσωτερικό της μια πολλαπλότητα όρων μέσω ενός ενιαίου σχήματος. [... Άλλωστε η] επικέντρωση σε μία μόνο έννοια δεν έχει σκοπό να αναιρέσει το γεγονός ότι οι έννοιες εμφανίζονται πάντοτε μαζί με πολλές άλλες, τοποθετημένες σε περισσότερο ή λιγότερο δομημένους αστερισμούς και ότι καμία από αυτές δεν μπορεί να γίνει κατανοητή χωρίς τις σχέσεις της με τις άλλες» (Ophir 2018: 73). Για παράδειγμα, το *επείγον* οριοθετείται από ένα σύνολο όρων, καθένας από τους οποίους μπορεί να είναι επίσης μια έννοια, όπως ο *χρόνος*, η *αναγκαιότητα*, ο *κίνδυνος*, η *εξαίρεση*.¹⁹ Σε κάθε περίπτωση, το *επείγον* ως έννοια της (πολιτικής) θεωρίας απουσιάζει από σημαντικά έργα αναφοράς και λεξικογραφικές μελέτες, ενώ παρατηρείται και αντίστοιχο μονογραφικό κενό.

Η διαπίστωση αυτή μας κάνει να αναρωτηθούμε αν και κατά πόσο πρόκειται για μια έννοια που επαγγέλλεται ερευνητικό, εμπειρικό ή θεωρητικό, σθένος – και συνεπώς κατά πόσο αξίζει τον κόπο να εστιάσει κάποια σε αυτή. Αυτή η διερώτηση συνδέεται με τη στόχευση της παρούσας εργασίας, ως προς το κατά πόσο αυτό το διαπιστωμένο κενό είναι δικαιολογημένη στάση, παρατεταμένη αμηχανία ή ένδειξη κανονικοποίησης. Δεδομένων των προκλήσεων που παρουσιάζει η συγκρότηση εννοιών στην πολιτική επιστήμη (Sartori [1974] 2004), όπου παρατηρείται το φαινόμενο συσσώρευσης «πρόχειρων ad hoc εννοιολογήσεων» και διολίσθησης «σε έναν γνωστικό σχετικισμό/αγνωστικισμό, με κύριο χαρακτηριστικό τη δραματική απώλεια της ικανότητάς μας να προβαίνουμε σε αντιπαραβολικές αξιολογήσεις διαφορετικών *conceptorum*

---

¹⁹ Όπως επεξηγεί ο Ophir (2018: 73), «το σχήμα ενοποιεί ένα σύνολο στιγμών, καθεμία από τις οποίες μπορεί κατ' αρχήν να είναι η ίδια μια έννοια. Για παράδειγμα, κάθε μία από τις τέσσερις εκφραστικές λειτουργίες της δήλωσης μπορεί να εννοιολογηθεί από μόνη της – η έννοια «κράτος» περιέχει τις αναγκαίες στιγμές του εδάφους, της κυριαρχίας [...] καθεμία από τις οποίες είναι η ίδια μια έννοια.»

(εννοιολογήσεων) της πραγματικότητας» (Σεφεριάδης 2021: 131), η διερεύνηση αυτή είναι σημαντική.

Ενώ γενικά η έννοια τείνει να παρουσιάζεται ως ουδέτερη στη δημόσια σφαίρα, στην πολιτική θεωρία τείνει να τοποθετείται σχεδόν αποκλειστικά εντός του σχήματος της «κατάστασης έκτακτης ανάγκης» ή «κατάστασης εξαίρεσης» (Schmitt [1922] 2016, Agamben [2003] 2013, Αθανασίου 2012). Όπως όμως θα προσπαθήσω να δείξω παρακάτω, το *επείγον* δεν εξαντλείται στην *εξαίρεση* – απεναντίας την εμπεριέχει. Οι ελάχιστες εξαιρέσεις στο θεωρητικό κανόνα (Elster 2009, Honig 2009, Scarry 2011, Calhoun 2013, Ophir 2013, Honig 2014, Anderson 2016, de Moor 2023) προσφέρουν ενδιαφέρουσες επεξεργασίες που αναδεικνύουν διαστάσεις του *επείγοντος* που είναι λιγότερο «θεολογικές», είτε συνδέοντας την έννοια του με την κανονικότητα, την ελπίδα και τα δημοκρατικά αντανακλαστικά, είτε εστιάζοντας στη λειτουργία της *αίσθησης του επείγοντος* στην ορθολογική επιλογή και την πολιτική πλαισίωση, είτε χαρτογραφώντας τις ρίζες της στην αποικιοκρατία και τις σύγχρονες της απολήξεις. Ενδιαφέρον έχουν επίσης σχετικές μελέτες από τους κλάδους της ανθρωπολογίας, της ιστορίας του δικαίου και της εθνογραφίας, όπου διαγράφονται καθαρά οι λειτουργίες του *επείγοντος* ως μηχανισμού ελέγχου και επιβολής αυθαίρετων ιεραρχήσεων ζητημάτων σε δικαιοπρακτικές διαδικασίες (Nader 1997),²⁰ ή η σημασία της *αίσθησης του επείγοντος* στις πολιτικές των περιβαλλοντικών αφενός, και ξενοφοβικών αφετέρου, κινημάτων (Schwell 2023).

---

²⁰ Βλ. επίσης: Yael Berda, *Living Emergency. Israel's Permit Regime in the Occupied West Bank*, Στάνφορντ: Stanford University Press, 2017· Nasser Hussain, *The Jurisprudence of Emergency: Colonialism and the Rule of Law*, Αν Άρμπορ: The University of Michigan Press, 2003.

I. iii. Μεθοδολογία

Με καθοδηγητικό νήμα τη θεματική του *επείγοντος* εντός του πεδίου της πολιτικής επιστήμης στην υπάρχουσα βιβλιογραφία, εργάστηκα συνθετικά *προς μια εννοιολόγηση του επείγοντος ως πολιτικής έννοιας*. Ως πολιτικές νοώ εκείνες τις έννοιες «που είναι απαραίτητες για κάθε προβληματισμό σχετικά με την πολιτική ζωή» (Norberg 2015). Οι πολιτικές έννοιες κατά κανόνα δεν είναι ουδέτερες αλλά σύνθετες και αμφισβητήσιμες, είναι δηλαδή διττά *πολιτικές*: και συμμετέχουν στη συγκρότηση του πολιτικού λόγου, και επιτελούν πολιτικά. Αφενός αποτελούν έννοιες που σημασιοδοτούνται εντός του πεδίου της πολιτικής, αφετέρου αποτελούν οι ίδιες αντικείμενο πολιτικής διαμάχης (Connolly 1983).

Το ζήτημα των εννοιών στις πολιτικές και κοινωνικές επιστήμες αφορά σε παραδόσεις αιώνων, και ως εκ τούτου το να συγκροτήσει κανείς μια φιλοσοφικά στέρεη θεωρητική βάση εκκίνησης είναι ιδιαίτερα απαιτητικό.²¹ Για τους σκοπούς της παρούσας εργασίας άντλησα από την παράδοση της κοινωνικής και πολιτικής θεωρίας των εννοιών (Max Weber, Carl Schmitt, Reinhart Koselleck, William Connolly, Adi Ophir) για να συγκροτήσω ένα βασικό πλαίσιο κατανόησης της εννοιολόγησης ως δυναμικής και ουσιαστικά πολιτικής διαδικασίας. Όπως θα δούμε παρακάτω, αυτές οι θεωρητικές επεξεργασίες αντιπροσωπεύουν μάλλον διαφορετικές σκοπιές, σε ιστορική συνέχεια, παρά αντιθετικές προσεγγίσεις – μπορούν να λειτουργήσουν δηλαδή συμπληρωματικά χωρίς να αλληλοαποκλείονται. Από μια σκοπιά που συντάσσεται με την εγελιανή οριστική άρνηση και την εμμενή κριτική, η σύνθεση αυτή μπορεί επίσης να ακολουθεί το μεθοδολογικό σχήμα «θέση – αντίθεση – σύνθεση», εφόσον δεν απορρίπτει την «αρχική ενόραση» αλλά την εμβαθύνει και την ορίζει σαφέστερα (Horkheimer [1935] 1989: 14–18).

---

²¹ Ως εκ τούτου αναγκαστικά έχω αφήσει εκτός της ανάλυσης ιδιαίτερα απαιτητικές φιλοσοφικές επεξεργασίες, όπως τις αριστοτελικές ή εγελιανές έννοιες.

Η βιβλιογραφική επισκόπηση εστίασε στην πολιτική θεωρία, ενώ χρησιμοποιήθηκαν επίσης εργαλεία από την ιστορία των ιδεών (Koselleck), την ανθρωπολογία (Nader) και την εθνολογία (Schwell). Καθώς δεν υπάρχει κάποιο βασικό έργο αναφοράς για το θέμα, «ακολούθησα» την έννοια μέσω διαδικτυακής αναζήτησης σε βιβλιογραφικές βάσεις δεδομένων στην ελληνική, αγγλική και γερμανική γλώσσα, και εστίασα στις μελέτες εκείνες που παρουσιάζουν ειδικό ενδιαφέρον για το *επίγονο* στο πεδίο της πολιτικής. Η σύνθεση αυτών των πηγών πλαισιώθηκε με θεωρητικά εργαλεία που αποκόμισα από τη φοίτησή μου στο ΠΜΣ, με αναφορές κυρίως στην ερμηνευτική κοινωνιολογία του Max Weber (1997) και την Κριτική Θεωρία.²²

Η προσέγγισή μου είναι επηρεασμένη από το πνεύμα του έργου των πρώτων εκπροσώπων της Σχολής της Φρανκφούρτης Max Horkheimer (1895–1973), Theodor Adorno (1903–1969), Walter Benjamin (1892–1940) και Herbert Marcuse (1898–1979), που προσανατολίζεται συνειδητά στη διερεύνηση των ιστορικών και κοινωνικών συνθηκών της ανθρώπινης καταπίεσης, με την δηλωμένη αξίωση να συμβάλλει στην κοινωνική χειραφέτηση. Όπως και η μαρξική θεωρία, η κριτική θεωρία επιδιώκει να καταπολεμήσει τον ιδεολογικό μυστικισμό, την ταξική καταπίεση και την ηγεμονία, με στόχο την κοινωνική αλλαγή. Μια τέτοια στάση προϋποθέτει την καχυποψία απέναντι στις « [...] ίδιες τις κατηγορίες: καλύτερο, χρήσιμο, σκόπιμο, παραγωγικό, αξιόλογο, όπως ισχύουν στη δεδομένη τάξη πραγμάτων, της φαίνονται μάλλον ύποπτες· και αρνείται να αναγνωρίσει σαν αναλλοίωτες»²³ – κάτι που ισχύει και για τις έννοιες.²⁴

---

²² Ο όρος «Κριτική Θεωρία» εισάγεται το 1937 από τον Max Horkheimer στο κείμενό του «Παραδοσιακή και Κριτική Θεωρία» [*«Traditionelle und Kritische Theorie»*, *Zeitschrift für Sozialforschung*, VI/2, Παρίσι, 1937].

²³ Max Horkheimer, «Παραδοσιακή και Κριτική Θεωρία» [*Traditionelle und Kritische Theorie*, 1937], στο: *Φιλοσοφία και κοινωνική κριτική*, μετ. Α. Οικονόμου, Αθήνα: ύψιλον, 1984, 9–70.

²⁴ Με τις οποίες οι βασικοί εκπρόσωποι της Σχολής ασχολήθηκαν σχολαστικά. Βλ. ενδεικτικά: Ινστιτούτο Κοινωνικών Ερευνών της Φρανκφούρτης, «Κοινωνιολογία: Εισαγωγικά Δοκίμια» [*Soziologische Exkurse*, 1956], T. Adorno και M. Horkheimer (επιμ.), Αθήνα: Κριτική, 1988.

Η κριτική θεωρία «κληρονομεί» επίσης τη γενική βεμπεριανή παραδοχή ότι οι έννοιες είναι δισταυρικά διαμορφωμένες κατηγορίες, και της δίνει ακόμα περισσότερη βαρύτητα: «[κ]αμμία ιστορική μεταβολή η οποία θα γεννούσε μια νέα μορφή κοινωνικής συμβίωσης δεν θα ήταν δυνατόν να αφήσει αμετάβλητες τις έννοιες της κοινωνίας, της ελευθερίας, του δικαίου, κ.λπ. Η εσωτερική σύνδεση όλων των κατηγοριών, ακόμη και των πλέον αφηρημένων, θα επηρεαζόταν από αυτή» (Horkheimer [1935] 1989: 22). Κατ' επέκταση, εφόσον «δεν υπάρχει κάποια ανιστορική επιστημολογική αλήθεια και [...] όλες οι μορφές θεωρητικής ανάλυσης πρέπει να είναι στενά συνδεδεμένες με τις μεταβαλλόμενες μορφές της κοινωνικής πρακτικής», τότε «οι νέες προσεγγίσεις της Κριτικής Θεωρίας δεν μπορούν [...] να επαναλαμβάνουν τυφλά τις μεθοδολογικές και θεωρητικές εννοήσεις του παρελθόντος» (Rosa [2010], 2021: 124). Η πρόκληση της επικαιροποίησης της κριτικής θεωρίας σήμερα είναι να παραμείνει πιστή στις καταστατικές της προθέσεις, ενώ παράλληλα διευρύνει τους ορίζοντες της για να συμπεριλάβει σύγχρονες θεωρητικές επεξεργασίες με πολύτιμες συνεισφορές από αποαποικιακές και φεμινιστικές σκοπιές (Αθανασίου 2012, Bernstein et al. 2013, Clavé-Mercier & Wuth 2024).

Εντός αυτού του θεωρητικού πλαισίου, η εργασία επιχειρεί να απαντήσει στην απλή ερώτηση: *τί είναι το επείγον*; Μια «σωκρατικού τύπου» ερώτηση, η υποβολή της οποίας ήδη ενσωματώνει την «[...] καχυποψία της απέναντι στην κοινή χρήση των εννοιών, την απορία της για τις σιωπηρές προϋποθέσεις αυτής της χρήσης και την επίγνωση της τοπικότητας, της ιστορικότητας και της πολιτισμικής και γλωσσικής ιδιαιτερότητας αυτών των χρήσεων» (Ophir 2018: 3). Βασική επιδίωξη είναι το «ξερίζωμα του όρου από το περιβάλλον της καθημερινής του χρήσης», σύμφωνα με την προσέγγιση του Adi Ophir, στην κατεύθυνση που υποδεικνύει η διαλεκτική μέθοδος «σε σχέση με την εννοιολογική εργασία – αρχίζοντας από τη διακοπή της φυσικής «ροής» της γλώσσας, την παραμονή και τη σπατάλη χρόνου» (Ophir 2018: 79).

Το πεδίο της πολιτικής νοείται ως διακριτό και αυτόνομο, «[εννοώντας] ότι η πολιτική έχει τις δικές της επιταγές, τους δικούς της νόμους, και δεν μπορεί να αναχθεί σε κάτι άλλο» (Sartori [1974] 2004: 94–5). Όπως η ίδια η έννοια του *επείγοντος* προσεγγίζεται μέσα από μια περισσότερο διευρυμένη πρόσληψη, από π.χ. την κλασική της σμιτιανή εκδοχή ως κατάσταση εξαιρέσεως (Schmitt [1922] 2016), έτσι και η πολιτική επιστήμη προσλαμβάνεται ως ένα πεδίο περισσότερο ευρύ από τη στενά οριοθετημένη θεσμικά περιοχή της μελέτης του κράτους (Staatslehre, Staatswissenschaft). Προκρίνοντας μια ευρεία αντίληψη της πολιτικής επιστήμης «ως ένα αυτόνομο τρόπο μελέτης της πολιτικής στην αυτονομία της» (Sartori [1974] 2004: 113), η ερευνητική προσέγγιση έχει αξιώσεις ιστορικής γείωσης και διεπιστημονικότητας.²⁵

Παράλληλα, η επιλογή του πεδίου της πολιτικής επιστήμης, έναντι π.χ. μιας περισσότερο φιλοσοφικής προσέγγισης, αναδεικνύει την *επιχειρησιακή διάσταση* της πολιτικής θεωρίας, «την ικανότητα δηλαδή να μεταφράζει τη θεωρία σε πρακτική, σε πράξη» (Sartori [1974] 2004: 104). Η επιλογή της εστίασης στην εννοιολόγηση υπαγορεύτηκε εξίσου από αυτή τη διάσταση της επιχειρησιακής λειτουργικότητας:

Για να παρέμβουμε στην πραγματικότητα πρέπει να γνωρίζουμε πώς είναι ο πραγματικός κόσμος· και για το σκοπό αυτό χρειαζόμαστε ένα σημασιολογικό εργαλείο ανακάλυψης γεγονότων, δηλαδή μια γλώσσα στην οποία οι λέξεις «υπέχουν τη θέση» αυτών που αντιπροσωπεύουν. Αυτή ακριβώς η περιγραφική-«παρατηρησιακή» μεταμόρφωση της γλώσσας επιτρέπει – και μάλιστα αποτελεί επιτακτική προϋπόθεση για – τη μετατροπή της θεωρίας σε πράξη. (Sartori [1974] 2004: 108–109).

---

²⁵ Δηλαδή θεωρώ δεδομένο το ότι οι πολιτικές και κοινωνικές έννοιες διαμορφώνονται σε διαφορετικά χρονικά, πολιτισμικά και επιστημονικά συγκείμενα, αντλώντας από το ίδιο γλωσσικό υλικό και τα ίδια αποθέματα πολιτισμικής και πνευματικής παράδοσης, χωρίς όμως να περιορίζονται αποκλειστικά σε αυτά, σύμφωνα και με την παράδοση της ιστορίας των εννοιών. Βλ. Gunter Scholz (επιμ.), *Die Interdisziplinarität der Begriffsgeschichte, Archiv für Begriffsgeschichte*, ειδική έκδοση 1, Αμβούργο: Meiner, 2000.

Συνοψίζοντας, η βασική ερευνητική υπόθεση της εργασίας είναι ότι μια περισσότερο λειτουργική εννοιολόγηση του *επείγοντος* στο πλαίσιο της κριτικής πολιτικής θεωρίας είναι χρήσιμη, επειδή η έννοια φαίνεται να εξυπηρετεί συγκεκριμένες λειτουργίες εντός των λόγων και των πρακτικών που σχετίζονται με την πολιτική στην ύστερη νεωτερικότητα. Με συνείδηση των ορίων και των ελλείψεών της, ελπίζω η εργασία αυτή να συνιστά γνωστικά χρήσιμο έργο ως ελάχιστη συμβολή στην επεξεργασία στερεών εννοιών, αυτή την «απαραίτητη βάση για την προαγωγή της πολιτικής επιστήμης».²⁶

---

²⁶ John Rawls, *Διαλέξεις στην Ιστορία της Πολιτικής Φιλοσοφίας*, μετ. Γ. Μολύβας και Α. Μελά, Αθήνα: Κριτική, 2021, 75.

II. ΠΕΡΙ (ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ) ΕΝΝΟΙΩΝ

Δομικά στοιχεία της νόησης, οι έννοιες είναι κατηγορίες ζωτικής σημασίας για διαδικασίες όπως η μάθηση, η μνήμη και η λήψη αποφάσεων.²⁷ Ειδικότερα ως πολιτικές έννοιες, νοούμε εκείνο το «σύνολο εννοιών που είναι απαραίτητες για κάθε σοβαρό προβληματισμό σχετικά με την πολιτική ζωή» (Norberg 2015). Αυτές μπορεί να αντιπροσωπεύουν θεμελιώδεις πολιτικές αξίες και αρχές (όπως εξουσία, δημοκρατία, ισότητα, ελευθερία, δικαιοσύνη), ιδεολογίες (όπως φιλελευθερισμός, σοσιαλισμός, κομμουνισμός, εθνικισμός) και θεσμούς (όπως κοινοβούλιο, εκτελεστική εξουσία, νομοθετικό όργανο), αλλά και ένα διευρυμένο σημασιολογικό πεδίο που επίσης συνδέεται με την πολιτική σκέψη και πράξη.

Οι πολιτικές έννοιες συνήθως δεν είναι ουδέτερες αλλά αμφισβητήσιμες, είναι δηλαδή πολιτικές με διπλή έννοια: αφενός έχουν πολιτική σημασία, αφετέρου αποτελούν αντικείμενα πολιτικής διαμάχης (Connolly 1983). Επιπλέον, η ίδια η διαδικασία εννοιολόγησής τους είναι μια πολιτική διαδικασία, εφόσον οι έννοιες είναι μέσα για την νοηματοδότηση και αξιακή πλαισίωση, την υποκίνηση και τη διεξαγωγή, την καταγραφή και την αφήγηση πολιτικών διαδικασιών και αγώνων. Η ίδια η άσκηση της πολιτικής, η πολιτική δράση και η παραγωγή νοήματος εντός αυτής, συμβάλλει στη δημιουργία των εννοιών με τις οποίες αυτή ερμηνεύεται (Norberg 2015, Ophir 2018).

Παρότι το ζήτημα της εννοιολόγησης διαπερνά τις κοινωνικές και πολιτικές επιστήμες συνολικά, με απολήξεις φιλοσοφικών παραδόσεων αιώνων, το αυστηρά εστιασμένο πεδίο των

---

²⁷ Η ίδια η φύση των εννοιών αποτελεί αντικείμενο πολλών φιλοσοφικών επεξεργασιών και θεωρητικών διαφωνιών, που ενίοτε αντανακλούν βαθιές αντιθέσεις. Βλ. Eric Margolis και Stephen Laurence, «Concepts», *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, E. N. Zalta & U. Nodelman (επιμ.), φθινόπωρο 2023, <https://plato.stanford.edu/archives/fall2023/entries/concepts/> (11/12/2023). Για μια σύνοψη των διαφορετικών σχολών και προσεγγίσεων πάνω στο ζήτημα των εννοιών, που εστιάζει κυρίως στο πεδίο της ιστορίας, βλ. Σφοίνη 2006.

πολιτικών εννοιών αποτελεί μια μάλλον περιορισμένη περιοχή της πολιτικής επιστήμης. Σε αυτό το κεφάλαιο θα εστιάσω επιλεκτικά και συνοπτικά στις συμβολές των Max Weber (1864–1920), Carl Schmitt (1888–1985), Reinhart Koselleck (1923–2006), William E. Connolly και Adi Ophir (μαζί με τους J. M. Bernstein και Ann Stoler, στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος *Political Concepts: A Critical Lexicon*), από τις κριτικές επεξεργασίες των οποίων αντλώ στοιχεία για τη θεωρητική πλαισίωση της εννοιολόγησης του *επείγοντος* ως πολιτικής έννοιας.

II.i. Ο Max Weber ασχολήθηκε επίμονα με το ζήτημα του σχηματισμού των εννοιών στις κοινωνικές επιστήμες, γεγονός που αποτυπώνεται και στις ακριβείς εννοιολογήσεις που δίνει ο ίδιος σε έργα του με σχεδόν λεξιλογική επιμέλεια.²⁸ Η σκέψη του γύρω από το ζήτημα των εννοιών στις κοινωνικές επιστήμες επηρεάστηκε βαθιά από τον Heinrich Rickert (1863–1936), και ειδικότερα όσον αφορά στην ίδια τη διαδικασία της κατανόησης (*Verstehen*).²⁹ Το ζήτημα των εννοιών παραμένει άρρηκτα συνδεδεμένο με την ίδια τη σύλληψη της γνωστικής διαδικασίας, και κρυσταλλώνεται στη βεμπεριανή θεωρία των ιδεότυπων ή ιδεατών τύπων (*Idealtypus*) (Αντωνοπούλου, 2011: 378–391, Weber 1997: 78–82).

Ο Weber απορρίπτει τον φυσιοκρατικό, ουσιοκρατικό, συλλογικό και διαχρονικό χαρακτήρα των εννοιών: οι ιδεότυποι είναι εννοιολογικές ταξινομήσεις της κοινωνικής πράξης. Εφόσον δεχόμαστε ότι η κοινωνική συμπεριφορά μπορεί να προσδιοριστεί με βάση το ίδιο το νόημα που αποδίδουν οι δρώντες στις πράξεις και τα κίνητρά τους, μπορούμε να ταξινομήσουμε με βάση αυτά τα νοήματα. Σε αυτή τη βάση συγκροτείται η κλασική βεμπεριανή γενική

---

²⁸ Βλ. πχ. τα πρώτα κεφάλαια του βιβλίου «Οικονομία και κοινωνία» (*Wirtschaft und Gesellschaft*, 1922), όπου ο Weber παρουσιάζει τους εισαγόμενους όρους σε μια συστηματική τυπολογική σειρά.

²⁹ Βλ. Thomas Bürger, *Max Weber's Theory of Concept Formation. History, Laws, and Ideal Types*, Νότια Καρολίνα, Ντάραμ Ν.Κ.: Duke University Press, 1976· Max Weber, «Σχετικά με ορισμένες κατηγορίες της κατανοούσας κοινωνιολογίας» [1913], στο: Γεράσιμος Κουζέλης και Κοσμάς Ψυχοπαίδης (επιμ.), *Επιστημολογία των Κοινωνικών Επιστημών – Κείμενα*, Αθήνα: νήσος, 1994, 137–190.

ταξινόμηση των τεσσάρων βασικών ιδεότυπων της κοινωνικής πράξης: α) η ορθολογική σε σχέση με το σκοπό (Zweckrational) δράση, β) η ορθολογική σε σχέση με την αξία (Wertrational) δράση, γ) η συναισθηματική ή συγκινησιακή (Affektuell) δράση, και δ) η παραδοσιακή (Traditional) δράση, που υπαγορεύεται από συνήθειες και πολιτισμικά εμποδωμένες πρακτικές (Weber 1997, 78–80). Στην πράξη που προσδιορίζεται ορθολογικά κατά το σκοπό (α), το δρών υποκείμενο καθορίζει σαφώς το στόχο του και επιλέγει τα προσφορότερα μέσα για την επίτευξή του,³⁰ ενώ στην πράξη που προσδιορίζεται ορθολογικά κατά την αξία (β), το δρών υποκείμενο πράττει με γνώμονα την αξία που το διέπει (ηθική, αισθητική, ή άλλη).³¹ Στη συναισθηματικά ή συγκινησιακά καθορισμένη δράση (γ), το δρών υποκείμενο «υποκύπτει» στο θυμικό, και πράττει κυρίως καθοδηγούμενο από έντονα συναισθήματα και πάθη.

Στην πραγματικότητα, οι κοινωνικές πράξεις συνδυάζουν στοιχεία από διαφορετικούς ιδεότυπους, επομένως οι ιδεοτυπικές κατηγοριοποιήσεις δεν αξιώνουν σε καμία περίπτωση να είναι εξαντλητικές ή απολύτως στεγανές.³² Η λειτουργία τους είναι γνωστική – αναδεικνύουν και συμπυκνώνουν το «καθαρό νόημα», τα στοιχεία εκείνα της πραγματικότητας στα οποία εστιάζει ο ερευνητής για να πετύχει ένα συγκεκριμένο στόχο εντός της περιοχής του «γνωστικού ενδιαφέροντός» του (Αντωνοπούλου 2011: 386). Οι βεμπεριανοί ιδεότυποι και οι ιδεοτυπικές έννοιες είναι «ευρετικές»: τις «χρησιμοποιούμε για να συνδεθούμε με την κοινωνική-ιστορική

---

³⁰ Σύμφωνα με τη διατύπωση του Weber (1997: 78), «ορθολογικά κατά τον σκοπό πράττει όποιος προσανατολίζει την πράξη του προς το σκοπό, τα μέσα και τις παρεπόμενες συνέπειες, και έχει κατά τον προσανατολισμό αυτό της πράξης του σταθμίσει ορθολογικά τόσο τη σχέση μέσων προς τους σκοπούς, όσο και τη σχέση σκοπών προς παρεπόμενες συνέπειες, όσο τέλος και τη σχέση των διαφορετικών πιθανών σκοπών μεταξύ τους. [...] η επιλογή ανάμεσα στους ανταγωνιζόμενους και συγκρουόμενους σκοπούς και συνέπειες, με τη σειρά της, μπορεί να προσανατολίζεται ορθολογικά σε μίαν αξία. Στην περίπτωση αυτή η συμπεριφορά αυτή είναι ορθολογική κατά το σκοπό, μόνο κατά την επιλογή των μέσων.»

³¹ Σύμφωνα με τη διατύπωση του Weber (Ibid: 79), «Καθαρά ορθολογικά κατά την αξία πράττει όποιος, χωρίς να υπολογίζει τις συνέπειες τις οποίες μπορεί να προβλέψει, πράττει σύμφωνα με αυτό που του επιτάσσει η πεποίθησή του περί καθήκοντος, αξιοπρέπειας, ομορφιάς, θρησκευτικού χρέους, ευσέβειας, ή περί της σπουδαιότητας ενός «πράγματος», αδιάφορο ποίου είδους»

³² Σύμφωνα με τη διατύπωση του Weber (ibid: 78, 81–82), «[Η] πράξη, ιδιαίτερα η κοινωνική πράξη, πάρα πολύ σπάνια προσανατολίζεται μόνον στον έναν ή στον άλλο τύπο. Επίσης, οι τύποι του προσανατολισμού αυτού της πράξης δεν αποτελούν διόλου εξαντλητικές ταξινομήσεις των τρόπων προσανατολισμού της πράξης, αλλά δημιουργήθηκαν μόνον για κοινωνιολογικούς σκοπούς. Είναι εννοιολογικά καθαροί τύποι, στους οποίους η πραγματική πράξη προσεγγίζει περισσότερο ή λιγότερο, ή με τους οποίους –ακόμη συχνότερα– συνδυάζεται.»

πραγματικότητα και να εξετάσουμε ένα πρόβλημα [...], [σαν] γνωστικές-θεωρητικές προϋποθέσεις για την οριοθέτηση, τη σύλληψη και την κατανόηση των υπό μελέτη [...] φαινομένων» (Αντωνοπούλου 2011: 386). Παράλληλα, οι ιδεοτυπικές έννοιες δεν είναι αφηρημένες ή γενικευτικές, αλλά παραμένουν κοινωνικά, πολιτισμικά και ιστορικά γειωμένες. Εφόσον το νόημα που αποδίδουν οι άνθρωποι στις πράξεις τους διαφέρει εντός διαφορετικών κοινωνικών, πολιτισμικών και χρονικών πλαισίων, άρα και οι ίδιες οι ιδεοτυπικές έννοιες νοηματοδοτούνται διαφορετικά εντός διαφορετικών ιστορικών πλαισίων (Αντωνοπούλου 2011: 386). Αυτό συνεπάγεται ότι και κατά την ερευνητική διαδικασία,³³ οι κοινωνικές και πολιτικές έννοιες επίσης αλλάζουν και ανακατασκευάζονται – άλλωστε σύμφωνα με τη διατύπωση του Weber, «ο σκοπός της ιδεοτυπικής διαμόρφωσης των εννοιών είναι πάντοτε να συνειδητοποιούμε όχι το γένος, αλλά αντιστρόφως την ιδιομορφία των πολιτισμικών φαινομένων».³⁴

Η πρόσφατη έρευνα που εστιάζει στο ζήτημα των εννοιολογήσεων στο έργο του Weber (Palonen 2019) δείχνει ότι έχει προεκτάσεις που υπερβαίνουν την κανονιστική λειτουργία της θεωρίας του. Οι ίδιες οι βεμπεριανές έννοιες συγκροτούνται και νοούνται ως συμπλέγματα ευκαιριών (Chancenkomplexe) – μια στρατηγική την οποία ο Weber συνήθως υπαινίσσεται, και ενίοτε διατυπώνει ρητά (Palonen 2019: 15). Η πρόσληψη των εννοιών ως συμπλέγματα ευκαιριών προϋποθέτει ότι υιοθετείται πλήρως η σκοπιά των δρώντων παραγόντων (Akteure): οι έννοιες δεν είναι δηλωτικές διατακτικές εντολές για να σκεφτούμε και πράξουμε ορθά, αλλά «προσφορές ερμηνείας που αναφέρονται στον ορίζοντα της δυνατότητας» – και όσο οι ιστορικές δυνατότητες παραμένουν ανοιχτές, τόσο και η χρήση μιας οποιασδήποτε έννοιας μπορεί να τεθεί σε

---

³³ Ως «γνωστική πορεία που στοχεύει στη σύλληψη, την κατανόηση και την εξήγηση ιστορικών περιπτώσεων ή διαδικασιών». Την προσέγγιση αυτή ο Weber την ονομάζει «ερμηνευτική κατανόηση» της πράξης και «ερμηνευτική εξήγηση» της διαδικασίας εκτύλιξης των κοινωνικών σχέσεων (Αντωνοπούλου 2011: 386).

³⁴ Max Weber, *Δοκίμια επί της θεωρίας των κοινωνικών επιστημών*, μετ. Α. Γρηγορογιάννης, τ. Α, Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, 1972, 68. Αναφ. στο Αντωνοπούλου 2011: 389.

αμφισβήτηση από τους δρώντες (Palonen 2019: 16). Ένα από τα πιο χαρακτηριστικά σχετικά παραδείγματα από το βεμπεριανό έργο αφορά στις έννοιες της *εξουσίας* (Macht), της *κυριαρχίας* (Herrschaft) και της *ευκαιρίας* (Chance). Ο Weber περιγράφει την «εξουσία» ως «άμορφη» (amorph) και τη διακρίνει ως προς αυτό το στοιχείο από την «κυριαρχία.» Η διαφορά μεταξύ αυτών των δύο τύπων ευκαιριών παρουσιάζεται με τέτοιο τρόπο ώστε η «εξουσία» να υποδηλώνει πιο αδόμητες καταστάσεις δράσης, ενώ η «κυριαρχία» αναφέρεται σε μια ειδική περίπτωση εξουσίας, η οποία είναι εγγενώς ασύμμετρη ως προς τις ευκαιρίες στις οποίες έχουν πρόσβαση τα εκάστοτε εμπλεκόμενα μέρη.³⁵

Σε μια χαρακτηριστική διατύπωση του Reinhart Koselleck, ο Weber έτσι «εξουδετερώνει κοινωνιολογικά την έννοια της κυριαρχίας»³⁶ – διανοίγοντας δηλαδή τα στεγανά της έννοιας πέρα από την κυρίαρχη, δεδομένη της πρόσληψη, επιτρέπει στην κοινωνιολογική ανάλυση να διερευνήσει όλο το φάσμα των εξηγήσεων, και άρα των πολιτικών δυνατοτήτων. Όταν οι ειδικές περιπτώσεις «που-είναι-έτσι-και-δεν-έγιναν-αλλιώς» (So-und-nicht-anders-Gewordenseins) υπάγονται σε ιδεοτυπικές κατηγοριοποιήσεις, μέσα από αυτή τη διαδικασία «ανοίγονται» σε έναν ορίζοντα δυνατοτήτων, σε ένα ολόκληρο φάσμα διαφορετικών μεταξύ τους τρόπων εφαρμογής και διαμόρφωσης (Palonen 2019: 16). Υπό αυτό το πρίσμα, η ίδια η μέθοδος εννοιολόγησης του Weber μπορεί να γίνει κατανοητή ως μια πολιτική διαδικασία ενεργοποίησης δυνατοτήτων.³⁷ Αυτή τη διάσταση της βεμπεριανής θεωρίας την είχαν ήδη αντιληφθεί θεωρητικοί όπως ο Carl Schmitt, προπολεμικά, και ο Reinhart Koselleck, μεταπολεμικά, οι οποίοι και την ενσωματώνουν με διαφορετικούς τρόπους στις δικές τους θεωρίες περί εννοιών που εστιάζουν περισσότερο στο στοιχείο της πολιτικής διαμάχης.

---

³⁵ Για την έννοια της *εξουσίας* και τη σχέση της με την έννοια της *ευκαιρίας* στον Weber βλ. Michael Meuser, «Macht,» στο: Robert Gugutzer, Gabrielle Klein και Michael Meuser (επιμ.), *Handbuch Körpersoziologie*, Βισμπάντεν: Springer, 2017, 67–72.

³⁶ Reinhart Koselleck, *Vergangene Zukunft*, Φρανκφούρτη: Suhrkamp, 1979: 128. Αναφ. στο Palonen 2019: 16, μετ. δική μου.

³⁷ Βλ. Kari Palonen, «Max Weber als Begriffspolitiker», *Etica & Politica / Ethics & Politics*, VII (2005): 2, 1–20.

II. ii. Οι έννοιες στον Carl Schmitt αντανακλούν την πρόσληψή του για το πολιτικό ως ανταγωνιστικό πεδίο. Μαθητής του Weber, ο Schmitt αναγνώρισε από νωρίς τη σημασία της *ευκαιρίας* για τη φιλελεύθερη βεμπεριανή σκέψη.³⁸ Όπως υποσημειώνει χαρακτηριστικά στο έργο του *Legalität und Legitimität [Νομιμότητα και Νομιμοποίηση]* (1932): «Η λέξη *ευκαιρία* [Chance] παραμένει εδώ αμετάφραστη. Ανήκει ιδιότυπα στον τρόπο σκέψης και στη διάλεκτο της φιλελεύθερης εποχής [...] και της προσδοκίας, και αποτυπώνει το μείγμα της τύχης και της νομιμότητας, της ελευθερίας και της προβλεψιμότητας, της αυθαιρεσίας και της ευθύνης, που είναι χαρακτηριστικό αυτής της εποχής. [...] Η «ευκαιρία» εμφανίζεται ιδιαίτερα συχνά στην κοινωνιολογία του Max Weber».³⁹ Ενώ όμως στην τελευταία η *ευκαιρία* αποτελεί το κλειδί για την κατανόηση της ενδεχομενικότητας και των δυνατοτήτων της δράσης, στο έργο του συντηρητικού επικριτή του φιλελευθερισμού και της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας των αρχών του 20^{ου} αιώνα, η *ευκαιρία* – όπως και κάθε άλλη «ανοιχτή» έννοια – παραμένει ένα μάλλον υπολειμματικό μέγεθος της κατανόησης (Palonen 2019: 15).

Στην *Έννοια του Πολιτικού [Der Begriff des Politischen, 1932]*, ο Schmitt προσπαθεί να συγκροτήσει μια θεωρία των πολιτικών εννοιών πάνω στην δομική του διάκριση μεταξύ φίλου και εχθρού. Εφόσον η πολιτική εμφανίζεται μέσω της ανάδυσης αυτής της σαφούς και απαρέγκλιτης διάκρισης, τότε η έννοια του *πολιτικού* δεν παραπέμπει σε κάτι συγκεκριμένο, αλλά στην ίδια την ένταση ανάμεσα στις συσχετίσεις και τους διαχωρισμούς μεταξύ σαφώς οριοθετημένων ομάδων και ατόμων (Schmitt [1932] 2009). Οι πολιτικές έννοιες ανέκαθεν διέπονταν από αυτή την ένταση, και χρησιμοποιούνταν ακόμα και ως πολεμικά εργαλεία εναντίον

---

³⁸ Για τις σχέσεις (α)συνέχειας ανάμεσα σε Weber και Schmitt υπάρχει εκτενέστατη βιβλιογραφία. Βλ. ενδεικτικά Kjell Engelbrekt, «What Carl Schmitt Picked Up in Weber's Seminar: A Historical Controversy Revisited», *The European Legacy*, 14:6, 2009, 667–684.

³⁹ Schmitt 1932:30, αναφ. στο Palonen 2019:15, μετ. δική μου.

συγκεκριμένων εχθρών.⁴⁰ Για τον Schmitt η πολιτική είναι πόλεμος, και άρα κάθε πολιτική έννοια είναι και πολεμική (Norberg 2015). Μια πολιτική έννοια είναι συνήθως μια έννοια που αντιπαράκειται σε άλλες έννοιες, ή αποτελεί μια αντι-έννοια που αντλεί τη ισχύ της από την ένταση της πολιτικής (εξελισσόμενης ή εν δυνάμει) εννοιολογικής και πολεμικής σύγκρουσης από την οποία αναδύεται και θρέφεται. Είναι μέσα από τις έντονες αντιπαράθεσεις που προσδίδεται στις πολιτικές έννοιες διττή σημασία: τόσο του σαφούς νοήματος, όσο και της αυξημένης σπουδαιότητας (Schmitt [1932] 2009).

Παράλληλα, ο Schmitt εντοπίζει ένα ενδιαφέρον παράδοξο: συχνά, μια πολιτικά κυρίαρχη ομάδα μπορεί να θέλει να παρουσιάσει τη γλώσσα της ως αδιαμφισβήτητη και τους όρους της ως ουδέτερους, και αυτό συμβαίνει συνειδητά επειδή αντιλαμβάνεται ότι είναι εξαιρετικά επωφελές (Norberg 2015). Όταν μια πολιτικά φορτισμένη έννοια προσφέρεται ως απλή περιγραφή μιας αντικειμενικής συνθήκης ή μιας γενικά αποδεκτής αξίας ή αρχής, η αποδοχή της τείνει να γίνεται πιο ομαλά και «αναίμακτα». Αυτή η ουδετεροποίηση είναι μια εξαιρετικά σημαντική πολιτική λειτουργία – για να την κατανοήσουμε πλήρως, ο Schmitt μας προτρέπει να αποκαλύψουμε τις κρυμμένες πολεμικές σημασίες των εννοιών που θεωρούνται ουδέτερες περιγραφικές κατηγορίες, υποδεικνύοντας την αναγκαιότητα της χαρτογράφησης της γενεαλογίας των πολιτικών εννοιών (Norberg 2015).

Η ιστορία των εννοιών (Begriffsgeschichte), το θεωρητικό ρεύμα που αναπτύχθηκε στη μεταπολεμική Γερμανία με κυριότερο εκπρόσωπο τον Reinhart Koselleck, έχει επηρεαστεί τόσο από τον Weber όσο και από τον Schmitt.⁴¹ Αντλεί θεωρητικά και μεθοδολογικά από τη

---

⁴⁰ Ο Schmitt ισχυρίζεται πχ. ότι η ίδια η έννοια του κράτους ως κυρίαρχου δημιουργήθηκε αρχικά για να ασκήσει πολεμική εναντίον των υποστηρικτών της βασιλικής κυριαρχίας. Σε αυτό το πλαίσιο, οι προπαγανδιστές νομικοί προσπάθησαν να αποσπάσουν την κυριαρχία από το πρόσωπο του ηγεμόνα και να τη μεταφέρουν στο απρόσωπο κράτος, δημιουργώντας μια σημαντική πολιτική έννοια για αυτό το σκοπό (Norberg 2015).

⁴¹ Βλ. Timo Pankakoski, «Conflict, Context, Concreteness: Koselleck and Schmitt on Concepts», *Political Theory*, 38:6, 2010, 749–79· Reinhart Koselleck, Javier Fernández Sebastián, και Juan Francisco Fuentes, «Conceptual History, Memory, and Identity: An interview with Reinhart Koselleck», *Contributions to the History of Concepts*, 2:1, 2006, 99–127.

φιλοσοφία,⁴² την ιστορική σημασιολογία και την ανάλυση λόγου (λεξικομετρία),⁴³ και συνδέθηκε στενά με το ερευνητικό πρόγραμμα *Geschichtliche Grundbegriffe: Historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland* [Ιστορικοί βασικοί όροι: ιστορικό λεξικό της πολιτικής-κοινωνικής γλώσσας στη Γερμανία].⁴⁴ Το έργο είχε ως προγραμματικό στόχο να μελετηθούν και να παρουσιαστούν οι βαθιές ρίζες και οι πολύπλοκες διαδρομές της ιστορικής διαμόρφωσης σημαντικών πολιτικών και κοινωνικών εννοιών, μέσα από εκτενή λήμματα εξειδικευμένων μελετητών.⁴⁵

Ο Koselleck διατύπωσε μια στοιχειώδη θεωρία της έννοιας, πάνω στην οποία συνέχισε να καταθέτει θεωρητικούς προβληματισμούς καθ' όλη τη διάρκεια του ερευνητικού προγράμματος.⁴⁶ Σύμφωνα με την προσέγγισή του, «οι κοινωνικές και πολιτικές έννοιες διαφέρουν από τις απλές λέξεις, είναι μέρος μιας ευρύτερης δομής του νοήματος με αξιώσεις γενικότητας και είναι πάντα πολύσημες» (Koselleck [1972] 2006: 26–27). Συμπυκνώνουν πολλαπλές σημασίες και ενσωματώνουν σύνθετες ιστορικές πραγματικότητες σε διαδικασίες μετάβασης: είναι αυτό το στοιχείο που καθιστά την ιστορία των εννοιών αυτόνομο ερευνητικό πεδίο. Ένα κλασικό παράδειγμα είναι η λέξη «πολίτης» (Bürger) που πχ. στο γερμανικό ιστορικό συγκείμενο μπορεί, ανάλογα με την ιστορική περίοδο, να εννοιολογείται διαφορετικά: ο κάτοικος της πόλης (1700), ο πολίτης του κράτους (1800), ο αστός (1900). Διαπιστώνεται επομένως η ανάγκη να

---

⁴² Ειδικότερα από τη φιλοσοφία της ιστορίας του Hegel – η ίδια η λέξη προέρχεται από τις *Διαλέξεις για τη Φιλοσοφία της Ιστορίας* –, αλλά και από τη φιλοσοφία του Gadamer. Βλ. Hermann Lübbe, «Begriffsgeschichte als dialektischer Prozess», *Archiv Für Begriffsgeschichte*, 19, 1975, 8–15.

⁴³ Για μια σύντομη περιεκτική επισκόπηση της ιστορικής σημασιολογίας και της ανάλυσης λόγου βλ. Σφοίνη 2006, 9–26.

⁴⁴ Otto Brunner, Werner Conze και Reinhart Koselleck (επιμ.), *Geschichtliche Grundbegriffe: Historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland*, 1–8, Arbeitskreis für moderne Sozialgeschichte / Klett-Cotta: Στουτγκάρδη, 1972–1997.

⁴⁵ Για μια σύνοψη των στόχων του ερευνητικού προγράμματος βλ. Reinhart Koselleck, «Introduction and Prefaces to the *Geschichtliche Grundbegriffe*», μετ. Michaela Richter, *Contributions to the History of Concepts*, 6:1, καλοκαίρι 2011, 1–37.

⁴⁶ Ibid. Βλ. επίσης: Reinhart Koselleck, *The Practice of Conceptual History: Timing History, Spacing Concepts*, Στάνφορντ: Stanford University Press, 2002· Reinhart Koselleck, *Futures Past: On the Semantics of Historical Time*, Νέα Υόρκη: Columbia University Press, 2004.

προσδιοριστεί με ακρίβεια το εκάστοτε σημασιολογικό πεδίο τέτοιων κοινωνικών/πολιτικών εννοιών, κάτι το οποίο απαιτεί να εφαρμοστούν ειδικά μεθοδολογικά εργαλεία (Σφοίνη 2006: 27).

Σύμφωνα με την προσέγγιση του Koselleck ([1972] 2006), οι πολιτικές έννοιες δεν είναι απλώς γλωσσικά ενσαρκωμένοι δείκτες ιστορικών μεταβολών. Είναι επίσης σημαντικοί συντελεστές σε διαδικασίες μετάβασης και αλλαγής, αφού οι δρώντες τις χρησιμοποιούν ως εργαλεία για να νοηματοδοτήσουν, να πλαισιώσουν και να συνδιαμορφώσουν την πολιτική τους δράση. Σύμφωνα με την ιστορική-σημασιολογική έρευνα, αυτές οι λειτουργίες τείνουν να αυξάνονται σε συχνότητα, εύρος και ένταση, ειδικά μέσα σε περιόδους μεγάλων κοινωνικών μετασχηματισμών: όταν ο κόσμος αλλάζει, τείνουν να αποσταθεροποιούνται και να ανανοηματοδοτούνται οι κληρονομημένες έννοιες, αλλά και να εισάγονται νέες (Koselleck ([1972] 2006, Norberg 2015). Επομένως, οι πολιτικές έννοιες μπορούν να γίνουν πλήρως κατανοητές μόνο εντός των μεταβαλλόμενων κοινωνικών και πολιτικών πλαισίων.

Ο Koselleck υποστηρίζει ότι έννοιες όπως το *κράτος*, η *κυριαρχία* και η *χειραφέτηση*, προέκυψαν μέσα από διαδοχικές διαδικασίες πολιτικών αντιπαραθέσεων και ανταγωνισμών (Koselleck ([1972] 2006, Norberg 2015).⁴⁷ Η θέση στην οποία καταλήγει μέσα από τις μελέτες του είναι ότι, ειδικά με τη γαλλική επανάσταση, σημειώνεται μια βαθιά τομή: οι νεωτερικές πολιτικές έννοιες έχουν αρκετά διαφορετικό χαρακτήρα (πχ. από εκείνες της προεπαναστατικής περιόδου του Ancien Régime), καθώς δεν ανήκουν πλέον σε μια ελίτ-ομάδα αλλά διαχέονται στην ευρύτερη δημόσια σφαίρα. Η ανάδυση της νεωτερικότητας συνοδεύεται από τη συγκρότηση ενός νέου λεξιλογίου, με εννοιολογικές μετατοπίσεις που αποτυπώνουν τις μεγάλες κοινωνικοπολιτικές μεταβολές της ευρωπαϊκής ιστορίας. Ο Koselleck υποστηρίζει ότι αυτό συμβαίνει και στο

---

⁴⁷ Μια ακόμα πιο «σμιτιανή - πολεμική» θέση υιοθετεί ο ιστορικός των εννοιών Rolf Reichardt, σύμφωνα με τον οποίο οι έννοιες προσομοιάζουν σε «όπλα». Βλ. Rolf Reichardt, «Einleitung,» στο: Rolf Reichardt και Eberhard Schmitt (επιμ.), *Handbuch politisch-sozialer Grundbegriffe in Frankreich 1680–1820*, 1:2, Μόναχο: Oldenburg, 1985, 39–148.

γερμανόφωνο χώρο, όπου «από το 1770 περίπου αναδύεται ένα πλήθος νέων σημασιών και νεολογισμών [...] αλλάζει ολόκληρος ο πολιτικός και κοινωνικός χώρος της εμπειρίας και ανοίγονται νέοι ορίζοντες προσδοκιών [...] οι έννοιες πολιτικοποιούνται, εκδημοκρατίζονται, ιδεολογικοποιούνται και δεν χρησιμοποιούνται μόνο για να οριστούν προϋπάρχουσες καταστάσεις, αλλά ανοίγονται και προς το μέλλον».⁴⁸ Ο Koselleck ενδιαφέρθηκε ιδιαίτερα για τις έννοιες που ονομάζει συλλογικά «singulars» – τις περισσότερο ευρείες έννοιες, που συμπεριλαμβάνουν και ενώνουν πολλαπλά γεγονότα και δράσεις που προηγουμένως (στην προεπαναστατική περίοδο) δεν θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως συνανήκουσες σε μια ενιαία εννοιολόγηση (Norberg 2015). Οι μελέτες του πάνω σε singulars όπως η *κρίση* και η *Bildung* παραμένουν έργα αναφοράς, ενώ η ιστορία των εννοιών συνεχίζεται ως ερευνητικό πρόγραμμα μέχρι σήμερα.⁴⁹

---

⁴⁸ Αναφ. στο Σφοίνη 2006: 27, μετ. της ίδιας.

⁴⁹ Βλ. Σφοίνη 2006: 28–30. Στο πλαίσιο της αγγλοσαξονικής θεωρητικής παράδοσης, ένα αντίστοιχο, αν και όχι τόσο δομημένο ή παραγωγικό, ερευνητικό πρόγραμμα αποτελεί η Εννοιολογική Ιστορία (Conceptual History) που αναπτύχθηκε στα τέλη της δεκαετίας του '60 από τους John Pocock και Quentin Skinner, ιστορικούς της πολιτικής σκέψης της σχολής του Κέιμπριτζ (Σφοίνη 2006: 32–34). Βλ. Quentin Skinner, *Τα θεμέλια της νεότερης πολιτικής σκέψης* [*The Foundations of Modern Political Thought*, 1978], μετ. Μ. Σαρηγιάννης, επιμ. Σ. Μαρκέτος, Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 2005.

Π. iii. Στον αγγλοσαξωνικό χώρο, μια παράλληλα εξελισσόμενη και συνεχιζόμενη συζήτηση για τις πολιτικές έννοιες ως ρευστές ανταγωνιστικές μορφές κρυσταλλώνεται στη θεωρία των ουσιαστικά αμφισβητούμενων εννοιών (essentially contested concepts) του William E. Connolly. Αυτή βασίζεται στη σημαντική θεωρητική συνεισφορά του Βρετανού φιλοσόφου W. B. Gallie (1912–1998), ο οποίος εισήγαγε την ιδέα των «ουσιαστικά αμφισβητούμενων εννοιών».⁵⁰ Εστιάζοντας στην αμφισημία ως γλωσσικό φαινόμενο, ο Gallie διαχωρίζει την έννοια (concept) από τις εννοιολογήσεις της (conceptions) και διακρίνει δύο βασικά είδη αμφισημιών: τις ψευδο-διαφωνίες (pseudo-disagreements), που συνίστανται στην γλωσσική ασάφεια, και τις γνήσιες διαφωνίες (genuine disagreements), που συνίστανται στη διαφορά θέσεων. Εφόσον η αμφισημία είναι εγγενής στη γλώσσα, η πρώτη κατηγορία διαφωνιών δεν αντιμετωπίζεται ως εννοιολογική διαφορά. Όμως οι διαφωνίες που βασίζονται στη διαφορά θέσεων είναι ουσιαστικές. Επιπλέον, εφόσον βασίζονται στις κεντρικές αξιολογικές έννοιες της πολιτικής (φιλοσοφίας), και την ορθή χρήση τους, αυτού του είδους οι διαφωνίες ίσως να μην επιδέχονται καμία τελική και οριστική επίλυση. Οι έννοιες αυτές βρίσκονται (και θα συνεχίσουν να βρίσκονται) στο επίκεντρο δυσεπίλυτων πολιτικών διαφωνιών, ακριβώς επειδή είναι εγγενώς αξιακά αποκλίνουσες (Norberg 2015).

Θυμίζοντας μια πιο νηφάλια φιλοσοφική εκδοχή της σμιτιανής θεωρίας, η βασική θέση των ουσιαστικά αμφισβητούμενων εννοιών του Gallie έχει αποδειχθεί ιδιαίτερα επιδραστική. Ανάμεσα σε αυτούς που προσπάθησαν να αναδιαπραγματευτούν αυτή τη θέση και το σχετικισμό που συνεπάγεται, ξεχωρίζει η θεωρητική επεξεργασία του πολιτικού επιστήμονα William Connolly. Για τον Connolly, η θέση των ουσιαστικά αμφισβητούμενων εννοιών είναι μια πρόκληση για τις πολιτικές και κοινωνικές επιστήμες συνολικά, καθώς δείχνει ότι είναι μάλλον

---

⁵⁰ Walter Bryce Gallie, «Essentially Contested Concepts», *Proceedings of the Aristotelian Society*, 56, 1956, 167–198. Βλ. επίσης Walter Bryce Gallie, «Art as an Essentially Contested Concept», *The Philosophical Quarterly* 6:23, 1956, 97–114.

αδύνατο «να σφυρηλατηθεί μια αμιγώς τεχνική ορολογία της πολιτικής έρευνας από την κανονιστική και αξιολογική γλώσσα της πολιτικής» (Connolly 1983: 2). Ο ορισμός εννοιών όπως η *δημοκρατία* ή η *εξουσία* πάντα απαιτεί κάποια άμεση ή έμμεση κρίση και για τις αντίστοιχες πολιτικές αξίες και πρακτικές: αν «[η] γλώσσα της πολιτικής δεν είναι ένα ουδέτερο μέσο [... αλλά] μια θεσμοθετημένη δομή νοημάτων που διοχετεύει την πολιτική σκέψη και δράση προς συγκεκριμένες κατευθύνσεις [... άρα] το να υιοθετεί κανείς χωρίς αναθεώρηση τις έννοιες που επικρατούν σε μια πολιτεία σημαίνει ότι αποδέχεται όρους λόγου φορτισμένους υπέρ των καθιερωμένων πρακτικών» (Connolly 1983: 2). Το ζήτημα της εννοιολόγησης αναδεικνύεται συνεπώς σε κομβικό γνωσιολογικό ζήτημα της πολιτικής φιλοσοφίας.

Για τον Connolly, οι σύγχρονες πλουραλιστικές διαδικασίες συνδιαμόρφωσης και διευθέτησης πολιτικών ζητημάτων δεν είναι μια ακόμα ερευνητική εστία, αλλά αποτελούν το ίδιο το διακύβευμα της δημοκρατικής πολιτικής. Αν η «πολιτική περιλαμβάνει μια μορφή αλληλεπίδρασης κατά την οποία οι δρώντες προσαρμόζουν, επεκτείνουν, επιλύουν, προσαρμόζουν και υπερβαίνουν τις αρχικές διαφορές μέσα σε ένα πλαίσιο μερικώς κοινών παραδοχών, εννοιών και δεσμεύσεων [... τότε] οι εννοιολογικές διαμάχες είναι κεντρικής σημασίας για την πολιτική [γιατί] παρέχουν το[ν απαραίτητο] χώρο για την πολιτική αλληλεπίδραση» (Connolly 1983: 10). Μια πολιτική διαφωνία μπορεί άρα να «αντικατοπτρίζει απλώς διαφορετικές αναγνώσεις των αποδεικτικών στοιχείων στο πλαίσιο ενός πλήρως κοινού συστήματος εννοιών», ή να είναι πιο περίπλοκη, ακριβώς επειδή έχει εννοιολογικό χαρακτήρα: «όταν η εμπλεκόμενη έννοια είναι αξιολογική [...] και η πρακτική που περιγράφεται είναι εσωτερικά πολύπλοκη [...] και όταν οι συμφωνημένοι και αμφισβητούμενοι κανόνες εφαρμογής είναι σχετικά ανοιχτοί [...] τότε η εν λόγω έννοια είναι μια ουσιαστικά αμφισβητούμενη έννοια» (Connolly 1983: 10).

Οι ουσιαστικά αμφισβητούμενες έννοιες είναι κατά κανόνα αξιολογικές, δηλαδή η ίδια η σύνδεση της περιγραφικής και της κανονιστικής διάστασης μέσα στην ίδια την έννοια περιπλέκει τη διαδικασία κατανόησης και επικοινωνίας αλλά και τη συγκροτεί. Πολλές έννοιες της πολιτικής, όπως πχ. η *δημοκρατία*, περιορίζονται από κανονιστικές εκτιμήσεις που βασίζονται σε διαφοροποιημένες αξιολογικές έννοιες, και ως εκ τούτου αποτελούν τον πυρήνα της πολιτικής διαφωνίας ή διαμάχης. Η προσπάθειά του «να πείσω τους άλλους να αποδεχτούν τη δική μου περιγραφή μιας αποτιμητικής έννοιας, σημαίνει ότι τους εμπλέκω σε κρίσεις στις οποίες είμαι δεσμευμένος και ότι ενθαρρύνω την πολιτική δραστηριότητα που είναι σύμφωνη με αυτές τις δεσμεύσεις» (Connolly 1983: 10). Άρα, εφόσον θέλουμε να αποφύγουμε ένα φαύλο κύκλο άγονων διενέξεων, είναι απαραίτητο να επεξεργαστούμε περισσότερο ενδελεχώς αυτές τις έννοιες. Και η διαδικασία αυτή έχει επίσης πολιτικό χαρακτήρα, καθώς αυτές οι εννοιολογικές διαμάχες, όπως και οι αξιολογικές κρίσεις από τις οποίες εκπηγάζουν, «δεν αφορούν μόνο τις έννοιες της πολιτικής, αλλά αποτελούν μέρος της ίδιας της πολιτικής» (Connolly 1983:11).

II.iv. Μια συζήτηση για τις κριτικές πολιτικές έννοιες στην πολιτική θεωρία σήμερα αφορά σε ένα μη αυστηρά οριοθετημένο πεδίο στο οποίο απολήγουν, μέσα από διάφορες διαδρομές, στοιχεία από τις περισσότερες παραπάνω συνοπτικά περιγραφόμενες θεωρητικές παραδόσεις και συμβολές πάνω στο ζήτημα της εννοιολόγησης. Στη σύγχρονη κριτική θεωρία, οι πολιτικές έννοιες καταλαμβάνουν μια διεπιστημονική περιοχή με περιορισμένη έκταση μεν, σημαντική και επίκαιρη συμβολή δε. Υπενθυμίζοντας την παράδοση της Κριτικής Θεωρίας, που διδάσκει ότι «οι έννοιες δεν μπορούν να γίνουν επαρκώς κατανοητές, παρά μόνο σε σχέση με άλλες έννοιες στο πλαίσιο μιας ορισμένης θεωρητικής δομής, δηλαδή ως στοιχεία της θεωρίας της κοινωνίας κατά την ανάπτυξή της σε μια ιστορική στιγμή»,⁵¹ μελετητές όπως οι Bernstein, Ophir & Stoller υποστηρίζουν ότι στο πλαίσιο μιας εποχής «ταχύτατα εξελισσόμενων κοινωνικών και οικονομικών αλλαγών, που (φαίνεται να) καταλήγουν σε πολιτικό αδιέξοδο [... είναι] απαραίτητη η επικαιροποίηση και ανανέωση του πολιτικού μας λεξιλογίου [...] τόσο του καθημερινού όσο και του ακαδημαϊκού, και μάλιστα με κριτικό τρόπο» (Bernstein et al. 2018: 1).

Οι απαιτήσεις της κριτικής επεξεργασίας των σύγχρονων πολιτικών εννοιών είναι δύσκολες. Εφόσον «ο ορισμός μιας έννοιας κινδυνεύει να αποδειχτεί άστοχος ή/και αναληθής, αν δεν λάβει υπόψη τους σύνθετους ιστορικούς και ενδοθεωρητικούς προσδιορισμούς, καθώς επίσης και τα επιστημονικά και πρακτικά ερωτήματα που συνέβαλαν στη διαμόρφωσή του»,⁵² ένας συνεπής τρόπος εργασίας βρίσκει πολλά εμπόδια μέσα στο σύγχρονο επιστημονικό και πολιτικό πλαίσιο, που είναι περισσότερο πληθωρικό και πλουραλιστικό από ποτέ. Η πρόκληση «για ένα νέο λεξιλόγιο με το οποίο θα μιλάμε για το πολιτικό» έγκειται στην ανανέωση της πολιτικής θεωρίας και της κριτικής σκέψης σε μια εποχή όπου ακόμα και οι πιο βασικοί πολιτικοί όροι και

---

⁵¹ Max Horkheimer, «Γενικό μέρος», στο: *Αυθεντία και οικογένεια*, μετ. Λ. Αναγνώστου, επιμ. Γ. Κουζέλης, Αθήνα: νήσος, 1996, 50–51.

⁵² Ibid.

πρακτικές «έχουν απολιθωθεί σε κλισέ και κωδικές λέξεις» (Bernstein et al 2018: 3). Το δια- πανεπιστημιακό ερευνητικό πρόγραμμα *Political Concepts: A Critical Lexicon* [Πολιτικές Έννοιες: Ένα Κριτικό Λεξικό] δίνει το στίγμα μιας τέτοιας προσπάθειας στις αρχές του 21^{ου} αιώνα – το εύρος της οποίας και μόνο υποδεικνύει ότι οφείλει να είναι διεπιστημονική και συλλογική.⁵³ Στο πνεύμα της Κριτικής Θεωρίας, και ενσωματώνοντας δομικά στοιχεία από αποαποικιακές και φεμινιστικές αναλύσεις, το εγχείρημα αυτό εκκινεί από τη διαπίστωση ότι η ανανέωση του ίδιου του πεδίου της πολιτικής θεωρίας είναι απαραίτητη και στο εννοιολογικό μικρο-επίπεδο. Αν «ο συντριπτικός όγκος της εργασίας στην πολιτική θεωρία κινείται σε καλά πεπατημένες και ασφαλείς ακαδημαϊκές διαδρομές», τότε είναι απαραίτητο να αμφισβητηθούν «οι κανόνες που διέπουν [...] τη σιωπηλή συναίνεση ότι η πολιτική σκέψη πρέπει να παραμείνει εντός των ορίων των συμφωνημένων επιστημονικών πρακτικών» (Bernstein et al. 2018: 1). Αυτό είναι από μόνο του ένα σημαντικό πολιτικό εγχείρημα.

Με αυτό τον τρόπο, η εργασία στη μικροκλίμακα της έννοιας υποδεικνύεται όχι μόνο ως απαραίτητο πρώτο βήμα, αλλά ως κατεξοχήν πολιτική απόφαση και διαδικασία. Εφόσον «μια έννοια εμφανίζεται μόνο όταν το «δεν έχω ιδέα τι είναι αυτό» μετατρέπεται σε πρόβλημα για το οποίο η έννοια θα αποτελούσε λύση»,⁵⁴ τότε η λέξη γίνεται εξαρχής έννοια μέσω της ίδιας της προσπάθειάς μας να εστιάσουμε σε ένα πρόβλημα (Ophir 2018: 62). Κάθε τέτοια διαδικασία προϋποθέτει ότι θα «αναβάλουμε τη ροή της επικοινωνίας και της πολιτικής για χάρη της επεξήγησης και της διατύπωσης, και [η] ροή αυτή δεν μπορεί να αναβληθεί χωρίς την επίκληση

---

⁵³ Μέχρι το 2023 μέλη της επιτροπής σύνταξης έχουν υπάρξει οι: Adi Ophir (Tel Aviv/Brown University), Ann Laura Stoler (The New School for Social Research), Étienne Balibar (Université de Paris X, Nanterre), Jay Bernstein (The New School for Social Research), Timothy Bewes (Brown University), Akeel Bilgrami (Columbia University), Susan Buck-Morss (CUNY Graduate Center), Jacques Lezra (University of California, Riverside), Achille Mbembe (Columbia University), Andreas Kalyvas (The New School for Social Research), Emily Apter (New York University) Stathis Gourgouris (Columbia University), Michael Sawyer (University of Pittsburgh), Bruce Robbins (Columbia University). Βλ. <http://www.politicalconcepts.org/> (12/12/23).

⁵⁴ S. H. Bergmann, *Introduction to Logic: The Theoretical Science of Order*, [Hebrew] Jerusalem: Mossad Bialik, 1964, 63, αναφ. στο Ophir 2018: 62.

κάποιας αυθεντίας, τη χρήση κάποιας δύναμης και εξουσίας, ανάλογα με την περίπτωση» (Ophir 2018: 79). Η ελάχιστη προσπάθεια «ξεριζώματος του όρου» από το περιβάλλον των καθημερινών και κυρίαρχων χρήσεων, «στην κατεύθυνση που υποδεικνύει η μέθοδος του σωκρατικού διαλόγου για την εννοιολογική εργασία: από τη διακοπή της φυσικής ροής της γλώσσας, στην παραμονή και τη σπατάλη του χρόνου» είναι μια ουσιαστικά πολιτική διαδικασία, απαραίτητη για την επικαιροποίηση του κλάδου (Ophir 2018: 79). Αυτή η αναβολή είναι εκείνη η τόσο απαραίτητη στιγμή στην πολιτική αλλά και την κριτική διαδικασία, ως πράξη δημιουργίας του απαραίτητου χώρου για να ευδοκιμήσει ο,τιδήποτε διαφορετικό.

Αντίστοιχα, ανακύπτει η ανάγκη να δοθεί χώρος στην «ικανότητα των Άλλων της δυτικής νεωτερικότητας να εκφράζουν και να αρθρώνουν εναλλακτικές και αντιστάσεις» και στο εννοιολογικό επίπεδο (Clavé-Mercier & Wuth 2024: 2). Η εστίαση στην αποικιοκρατική καταγωγή ορισμένων από τις πιο συχνά χρησιμοποιούμενες πολιτικές έννοιες στο δημόσια λόγο και την ακαδημαϊκή έρευνα, ανάμεσά τους και το *επίγονο*, συνδέεται άμεσα με την αποαποικιακή (decolonial) θεωρία,⁵⁵ τις τρέχουσες πολιτικές ανησυχίες και τους αγώνες που αναπτύσσονται στον Παγκόσμιο Νότο. Παρέχοντας το έδαφος για θεωρίες και πρακτικές που αναπτύσσονται στο δημόσιο πεδίο, οι πολιτικές έννοιες αφενός «ενημερώνουν τα μοντέλα, τις υποδομές ή τα νομικά συστήματα των πολιτικών κοινοτήτων, καθώς και τα πολιτικά κινήματα, τις πρακτικές αντίστασης, τις μεταρρυθμίσεις και τα πολιτικά φαντασιακά», αφετέρου «διαμορφώνουν την αντίληψη και τον προσανατολισμό μας στον κόσμο, καθώς και τις αλληλεπιδράσεις μας με άλλα άτομα, ομάδες ή έθνη» (Clavé-Mercier & Wuth: 3).

Στο πρόσφατο έργο τους *Decolonising Political Concepts* [Αποαποικιοποιώντας τις

---

⁵⁵ Με τον όρο «απόαποικιακή θεωρία» (decolonial theory) αναφέρομαι σε ένα ρεύμα σκέψης που αναπτύσσεται κατά το δεύτερο μισό του 20^{ου} και στις αρχές του 21^{ου} αιώνα, και θεωρεί την αποικιοκρατία ως θεμελιώδες πρόβλημα, εγγενές στη δυτική νεωτερικότητα, και τον αποικιοκρατούμενο ως δυνητικό παράγοντα ριζικής επιστημικής, συμβολικής και υλικής αλλαγής. Ανάμεσα στους πιο γνωστούς εκπροσώπους του είναι ο Frantz Fanon, η Sylvia Wynter και ο Achille Mbembe. Για μια βιβλιογραφική επισκόπηση βλ. Clavé-Mercier & Wuth (2024: 1–20).

πολιτικές έννοιες], οι Clavé-Mercier & Wuth (2024: 1–20) υπογραμμίζουν την ανάγκη να αντιμετωπιστούν οι αποκλεισμοί που επιβάλλονται (και) μέσω της άκριτης χρήσης και αναπαραγωγής «δυτικών» πολιτικών εννοιών και αντιλήψεων, για να μπορέσουμε «να φανταστούμε και να κατασκευάσουμε κατάλληλες μορφές και χώρους πολιτικής έκφρασης για τις κοσμοθεωρίες, τη σκέψη, τις διεκδικήσεις και τις προσδοκίες των αποικιοκρατούμενων λαών» (Clavé-Mercier & Wuth 2024: 3). Από μια αποαποικιακή σκοπιά, οι πολιτικές έννοιες συγκροτούν ορισμένες πεποιθήσεις, αξίες και κανόνες που συνεισφέρουν στις διαδικασίες ελέγχου (Nader 1997) ως εργαλεία της εξουσίας για την αποτελεσματική επιβολή της κυριαρχίας. Επιβεβαιώνοντας τη θέση περί ιστορικότητας, που διατρέχει όλες τις θεωρίες περί εννοιών που αναφέρθηκαν παραπάνω, οι ιστορικές αυτές κατασκευές εντάσσονται στην αποικιοκρατική κληρονομιά, στοιχεία της οποίας εξακολουθούν να διαπερνούν τον σύγχρονο κόσμο, συμπεριλαμβανομένης της ακαδημαϊκής έρευνας. Για να ανατραπεί αυτός ο συσχετισμός, οι Clavé-Mercier & Wuth (2024) προτείνουν την «αποαποικιοποίηση» (decolonization) των πολιτικών εννοιών, δηλαδή την ιστορικά ενημερωμένη, διαθεματική τους επανεπεξεργασία, και την κριτική τους αναδιατύπωση.

Πώς μπορούμε να ανιχνεύσουμε την πορεία του *επείγοντος* από λέξη σε έννοια; Με τον όρο *επείγον* εννοείται γενικά η ιδιότητα εκείνη που δηλώνει ότι κάτι πρέπει να αντιμετωπιστεί οπωσδήποτε και άμεσα, εντός ενός λιγότερο ή περισσότερο σαφώς καθορισμένου χρονικού περιθωρίου, ώστε να αποφευχθούν ιδιαίτερα επαχθείς και συνήθως μη αναστρέψιμες επιπτώσεις. Καθώς χρησιμοποιείται εναλλασσόμενα με άλλους όρους (όπως το *κατεπείγον*, το *έκτακτο/η έκτακτη ανάγκη* ή το *επιτακτικό/η επιτακτική ανάγκη*), έχει στενή συνάφεια και ενίοτε αλληλοκαλύπτεται με άλλες (περισσότερο επεξεργασμένες θεωρητικά και φιλοσοφικά) έννοιες (όπως *κρίση*, *απειλή*, *κίνδυνος*, *φόβος*, *καταστροφή*),⁵⁶ μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι το *επείγον* αναδύεται περισσότερο ως ένα πεδίο όρων και εννοιών που σχετίζονται ως προς το νόημα, παρά σαν μια σαφώς ορισμένη έννοια με αδιάβλητα στεγανά (Wilson & Orlove 2019).⁵⁷

Εφόσον, από όσο γνωρίζω, δεν έχει γίνει συστηματική έρευνα πάνω στη γενεαλογία της λέξης (Anderson 2016), το *επείγον* παραμένει ένα αχαρτογράφητο πεδίο όρων/σημασιών με διαφορετικές γλωσσικές και πολιτισμικές καταβολές (Wilson & Orlove 2019). Στη θολή αυτή εικόνα συμβάλουν και οι δυσκολίες αντιστοίχισης του όρου ανάμεσα σε διαφορετικά γλωσσικά και πολιτισμικά συγκείμενα, και κατά συνέπεια στις αντίστοιχες ερευνητικές και θεωρητικές παραδόσεις. Μια βασική απόκλιση που πρέπει να επισημανθεί είναι εκείνη ανάμεσα στον όρο

---

⁵⁶ Για την κάθε μια από τις οποίες υπάρχει αντίστοιχα εκτενής βιβλιογραφία, βλ. ενδεικτικά Reinhardt Koselleck, «Krise», στο: Otto Brunner, Werner Conze, Reinhardt Koselleck (επιμ.), *Geschichtliche Grundbegriffe. Historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland*, 4η έκδοση, Στουτγκάρδη: Klett-Cotta, 1982, 617–650· Kathleen Thierny, *Disasters*, Κέμπριτζ: Polity, 2019· Nitzan Lebovic και Andreas Killen, *Catastrophes: A History and Theory of an Operative Concept*, Βερολίνο, Βοστώνη: De Gruyter Oldenbourg, 2014· Corey Robin, *Φόβος. Η ιστορία μιας πολιτικής ιδέας*, μετ. Ι. Πεντάζου, επιμ. Π. Φραντζής, Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 2010.

⁵⁷ Αυτό το πεδίο διαπερνάται από διαστάσεις όπως *χρόνος*, *αναγκαιότητα/ανάγκη*, *φόβος*, *απειλή*, *ασφάλεια* και *κίνδυνος*, κάθε μια από τις οποίες αντίστοιχα συμμετέχει στη σημασιολογική συγκρότηση και άλλων (ενίοτε μερικώς αλληλοεπικαλυπτόμενων αλλά διακριτών) όρων και εννοιών. Οι έννοιες αυτές ανήκουν σε διαφορετικές τάξεις αφαίρεσης, είναι περισσότερο ή λιγότερο συναφείς μεταξύ τους, συγκλίνουν αλλά και διαφοροποιούνται, έχουν διαβαθμίσεις οι ίδιες, είναι περισσότερο ή λιγότερο θεωρητικά επεξεργασμένες. Βλ. Henning Bergenholz, *Das Wortfeld „Angst“*. Eine lexikographische Untersuchung mit Vorschlägen für ein großes interdisziplinäres Wörterbuch der deutschen Sprache, Στουτγκάρδη: Klett-Cotta, 1980, 233–249.

«επείγον» στην ελληνική γλώσσα και τους όρους «emergency» (επείγον) και «urgency» (ιδιότητα του επείγοντος) στην αγγλική.⁵⁸ Παρότι στο γλωσσικό και θεωρητικό πλαίσιο της αγγλοσαξονικής παράδοσης η διάκριση αυτή είναι σημαντική,⁵⁹ στην ελληνική γλώσσα δεν υφίσταται ακριβώς.⁶⁰ Παρόμοιες δυσκολίες αντιμετωπίζει κάθε προσπάθεια σύνθεσης εντός διαφορετικών πολιτισμικών πεδίων και θεωρητικών παραδόσεων, εξαιτίας αντίστοιχων διαφοροποιήσεων πχ. στη γερμανική (*Dringlichkeit, Notstand, Notfall, Ausnahmezustand*)⁶¹ ή στη γαλλική γλώσσα (*urgence, état d'urgence, état d'exception*).⁶²

Στην ελληνική γλώσσα, το επίθετο *επείγων -ουσα -ον* προσδιορίζει αυτό που επείγει, που πρέπει να αντιμετωπιστεί γρήγορα. Αντίστοιχα, το ουσιαστικοποιημένο *επείγον* δηλώνει είτε την ιδιότητα αυτού που χαρακτηρίζεται ως επείγων, δηλαδή χρήζει άμεσης παρέμβασης, είτε αυτού

---

⁵⁸ Στις λατινογενείς γλώσσες η ετυμολογία του όρου (emergency) προέρχεται από τα λατινικά *urgere/urgeo* και *emergere*. Βλ. Harper, D. (n.d.). *Etymology of urgency*. *Online Etymology Dictionary*, <https://www.etymonline.com/word/urgency> (30/11/23).

⁵⁹ Η ιδιότητα του επείγοντος (urgency) θεωρείται γενικά στοιχείο του επείγοντος (emergency) (Schwell 2023: 173, Wilson & Orlove 2019: 1–5, Elster 2009). Σύμφωνα με το *Oxford English Dictionary* οι σημασίες είναι οι εξής: emergency = μια σοβαρή, απροσδόκητη και συχνά επικίνδυνη κατάσταση που απαιτεί άμεση ανάληψη δράσης, urgency = σπουδαιότητα που απαιτεί ταχεία δράση. Οι Wilson & Orlove (2019: 4–5) επισημαίνουν την μετωνυμική διάσταση του «urgency» σε σχέση με την κρίση και το επείγον, ιδιαίτερα όταν χρησιμοποιείται ως επίθετο: μια «επείγουσα» (urgent) κατάσταση μπορεί να είναι περισσότερο μια συνθήκη ευκαιρίας παρά απειλής. Ως ιδιότητα, αυτή πηγάζει και λειτουργεί περισσότερο «εσωτερικά», παρά περιγράφει μια γενικότερη κατάσταση – η αίσθηση επείγοντος (urgency) μπορεί να νοηθεί ως μια εσωτερικευμένη κρίση ή επείγουσα κατάσταση. Μπορεί επίσης να διακριθεί σε «αρνητική» και «θετική» ιδιότητα (positive, negative urgency) ως θετική και αρνητική επιρροή, αντίστοιχα, στα κίνητρα για δράση (Wilson & Orlove 2019, Elster 2009).

⁶⁰ Στα ελληνικά μπορεί να αποδοθεί διαφοροποιημένα μόνο περιφραστικά, ως η ιδιότητα του επείγοντος (πχ. κατεπείγουσα, επείγουσα ή επιτακτική ανάγκη) ή μονολεκτικά με το επιτακτικό πρόθημα *κατεπείγων, υπερεπείγων* (με ελάχιστες εξαιρέσεις σε ιατρικά κείμενα όπου συνάντησα τη λέξη *επειγοντότητα* ή τον σε αχρησία πλέον όρο της αρχαίας ελληνικής *έπειωλή*). Τελικά επέλεξα να μην υιοθετήσω τη διάκριση στην παρούσα εργασία για λόγους οικονομίας. Στις περιπτώσεις που αναφέρομαι σε αγγλοσαξονικής προέλευσης θεωρία έχω προσπαθήσει να επισημάνω τη διάκριση περιφραστικά ή/και προσθέτοντας τον όρο στην αγγλική γλώσσα σε παρένθεση.

⁶¹ Και αντίστοιχα η κατάσταση εξαίρεσης (Not(zu)stand, Ausnahme(zu)stand, Staatsnotstand) και το επείγον ως περίπτωση (Ernstfall, Ausnahmefall, Notfall, κοκ.) Στην *Πολιτική Θεολογία* του Schmitt ([1922] 2016: 17–21) απαντά μια πλειάδα όρων (Ausnahmezustand, Ausnahme, Ausnahmefall, Notfall) παρότι είναι σαφές ότι ο τεχνικός/φιλοσοφικός όρος που προτείνει για την «κατάσταση εξαίρεσης» (Ausnahmezustand) διαφέρει από μια οποιαδήποτε πραγματική κατάσταση, συνθήκη, περίσταση που μπορεί να υφίσταται ως «κατάσταση έκτακτης ανάγκης» (Notfall). Λόγω της αγγλικής μετάφρασης «state of emergency» που ενίοτε επικρατεί έναντι του «state of exception» υπάρχει αντίστοιχα σύγχυση και στην ελληνική απόδοση ως «κατάσταση έκτακτης ανάγκης» αντί της «κατάστασης εξαίρεσης».

⁶² Αυτές οι αποκλίσεις σίγουρα παρουσιάζουν ενδιαφέρον, καθώς αποτυπώνουν τις σύνθετες γενεαλογίες της έννοιας, δεν είναι όμως εφικτό να ασχοληθούμε επισταμένα μαζί τους επί του παρόντος. Στη γαλλική γλώσσα ο αντίστοιχος όρος «urgence» δηλώνει (α) την ποιότητα/τον χαρακτήρα του επείγοντος σε μια κατάσταση που απαιτεί άμεση αντιμετώπιση περιστασιακά ή επιχειρησιακά, με έμφαση στην αναγκαιότητα ανάληψης άμεσης επέμβασης εντός μιας κατάστασης πραγμάτων που ενδέχεται να οδηγήσει σε ανεπανόρθωτες βλάβες και (β) την προτεραιοποίηση της αντιμετώπισης ενός ζητήματος. Βλ. *Dictionnaire Littré*, <https://www.littre.org/definition/urgence> (29/3/23). Για την ετυμολογία και την ιστορική του εξέλιξη στη γαλλική γλώσσα (από το 1500 περ. που εμφανίζεται και εξής) βλ. Λεξικό Trésor de la Langue Française informatisé (TLFi), <https://www.cnrtl.fr/definition/academie8/urgence#> (29/3/23).

που πρέπει να σταλεί και να φτάσει γρήγορα στον προορισμό του.⁶³ Η ετυμολογία του ανάγεται στο αρχαίο ελληνικό ρήμα *ἐπείγω* (πρβ. αρχ. *ἐπειγόμενος*, που βιάζεται),⁶⁴ η σύνδεση του οποίου με την έννοια της *βίας*, οριζόμενη ως «δραστηρία ενέργεια δι' ἔλλειψιν χρόνου», την «επείγουσα-, εσπευσμένη-, ταχεία-, άμεσος- [...] ενέργεια [...] την ανάγκη άμέσου ενέργειας» υπό πίεση των πραγμάτων» παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον.⁶⁵ Η λέξη απαντά σε πολλές πηγές και χρήσεις στους ύστερους ρωμαϊκούς και βυζαντινούς χρόνους,⁶⁶ και φτάνει σχεδόν ακέραη, και με ευρεία και αδιάλειπτη χρήση στη νέα ελληνική.

Η ιστορική γενεαλογία του όρου παραμένει προς διερεύνηση: ανάλογα με το γλωσσικό συγκείμενο, η λέξη εμφανίζεται στους αρχαίους χρόνους (ελληνικά) ή το μεσαιώνα (αγγλικά, γαλλικά, γερμανικά). Πώς και πότε όμως γίνεται η λέξη έννοια παραμένει ένα ανοιχτό ερώτημα. Επειδή εμφανίζεται συχνά και χρησιμοποιείται σε πολλές διαφορετικές περιοχές της καθημερινής ζωής και τομείς εξειδίκευσης, είναι πολύ απαιτητικό να συνδέσει κανείς τα διάσπαρτα πραγματολογικά σπαράγματα σε μια συνεκτική ιστορία, επιχειρώντας μια τεκμηριωμένη γενεαλογική χαρτογράφηση. Όπως όμως επισημαίνει η Schwell (2023: 174–175), όσο

⁶³ Βλ. Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής Τριανταφυλλίδη https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/index.html (29/3/23). Ο όρος μπορεί να αποδίδεται συνώνυμα ή περιφραστικά ως *κατεπείγουσα*, ή *επείγουσα*, ή *επιτακτική ανάγκη*, ή *περίπτωση*, ή *προτεραιότητα*, ή *αποστολή*, ή *δράση*, ή *εντολή*, και *μονολεκτικά*: *επείγον*, *κατεπείγον*, *υπερεπείγον* (πιο επιτακτικό λόγω του προθήματος), *επιτακτικό*, *ανάγκη*, *επιταγή*, *πρόταξη*. Βλ. Θεολόγος Βοσταντζόγλου, *Αντιλεξικόν ή ονομαστικόν της ελληνικής γλώσσης*, Βοσταντζόγλου: Αθήνα, 2008, 77.

⁶⁴ Η ετυμολογία της λέξης στην αρχαία ελληνική είναι από το σύνθετο ρήμα (*ἐπί* + ρίζα *ἐγ+* πρόσφουμα *j+ω* → *ἐπ-εγ-j-ω* →) *ἐπείγω*. Βλ. *Ετυμολογικό Λεξικό Μαντουλίδη*, <https://lsj.gr/wiki/%E1%BC%90%CF%80%CE%B5%CE%AF%CE%B3%CF%89>. Για την ετυμολογία και τις χρήσεις της λέξης στην αρχαία ελληνική, βλ. Henry George Liddell, Robert Scott, Jones *Ancient Greek Lexicon* <https://lsj.gr/wiki/%E1%BC%90%CF%80%CE%B5%CE%AF%CE%B3%CF%89>. Henry George Liddell, Robert Scott, *An Intermediate Greek-English Lexicon* <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.04.0058%3Aentry%3Depei%2Fgw>. *Λογείον, Ancient Greek Online Dictionary of the University of Chicago* <https://logeion.uchicago.edu/%E1%BC%90%CF%80%CE%B5%CE%AF%CE%B3%CF%89> και <https://logeion.uchicago.edu/%E1%BC%90%CF%80%CE%B5%CE%AF%CE%B3%CF%89>. Franco Montanari, Michael Meier-Brügger, Paul Dräger, *Wörterbuch Altgriechisch–Deutsch*, De Gruyter, 2023· Wilhelm Pape, *Handwörterbuch der griechischen Sprache*, Braunschweig, 1914, 1, 909-910, <http://www.zeno.org/Pape-1880/A/%E1%BC%90%CF%80%CE%B5%CE%AF%CE%B3%CF%89>.

⁶⁵ Ευχαριστώ τους Παντελή Μπασάκο και Ιωάννη Πεδιάτη για αυτή την υπόδειξη. Βλ. Θεολόγος Βοσταντζόγλου, λήμμα «Βία» [159] στο Θεολόγος Βοσταντζόγλου, *Αντιλεξικόν ή ονομαστικόν της ελληνικής γλώσσης*, Αθήνα: Βοσταντζόγλου, 2008, 77.

⁶⁶ Οι χρήσεις διαφοροποιούνται αλλά η σημασία παραμένει σχετικά όμοια. Βλ. π.χ. Γεώργιος Α. Λεβενιώτης, «Ο ἐπείκτης και οι αρμοδιότητές του κατά τους ύστερους ρωμαϊκούς και τους βυζαντινούς χρόνους (3ος-11ος αι.)», *Βυζαντινά*, 33, 2013–2014, 183–20.

διαφορετικοί κι αν είναι οι τομείς του δικαίου, της υγείας, των επιχειρήσεων και των πολιτικών και κοινωνικών κινημάτων, ακόμα και μια σύντομη επισκόπηση δείχνει ότι όλοι χρησιμοποιούν την έννοια της ιδιότητας του επείγοντος για παρόμοιους σκοπούς: να διαχωρίσουν, να ιεραρχήσουν, να κινητοποιήσουν και να επηρεάσουν. Παράλληλα, παρουσιάζονται σημαντικές διαφοροποιήσεις στις χρήσεις, ανάλογα με το πλαίσιο και το κατά πόσο πρόκειται για ένα γενικότερο φαινόμενο, με απολήξεις στο κοινωνικό/πολιτικό, ή για σχετικά αυτόνομες πρακτικές, όπως πχ. οι τεχνικές διοίκησης επιχειρήσεων, διαφήμισης και προώθησης προϊόντων, ή ιατρική αντιμετώπιση επειγόντων περιστατικών. Χωρίς να ενδιαφέρει ή να είναι εφικτή επί του παρόντος η συγκρότηση μιας ενδελεχούς γενεαλογίας της έννοιας, επιχειρείται παρακάτω μια σύντομη επισκόπηση πραγματολογικών στοιχείων/χρήσεων της έννοιας σε διαφορετικούς τομείς.

III. i. Η ιατρική φαίνεται να είναι το πεδίο εκείνο στο οποίο καθιερώνεται η χρήση του *επείγοντος* ως διακριτού όρου, και ειδικά η επείγουσα ιατρική σε στρατιωτικό επιχειρησιακό πλαίσιο. Οι απαρχές της επείγουσας ιατρικής (emergency medicine) ως ξεχωριστής πρακτικής ανάγονται στους Ναπολέοντειους πολέμους (1803–1815) και τον στρατιωτικό γιατρό Dominique Jean Larrey (1766–1842). Ο Larrey εμπνεύστηκε το πρώτο ιππήλατο ασθενοφόρο από το ιππικό πυροβολικό, ενώ το 1797, κατά τη διάρκεια της πρώτης ιταλικής εκστρατείας, δημιούργησε ένα πλήρες σύστημα διάσωσης με ενεργή ιατρική ομάδα παροχής βοηθειών μέσα στο πεδίο της μάχης. Οι σοβαρά τραυματίες μεταφέρονταν αμέσως σε σταθμό διάσωσης όπου ο γιατρός τους χειρουργούσε το συντομότερο δυνατό, τακτική που μείωσε αποτελεσματικά το ποσοστό θνησιμότητας των τραυματιών.⁶⁷ Εκτιμάται ότι η τεράστια επιτυχία του Ναπολέοντα Βοναπάρτη (1769–1821) οφειλόταν και στο νέο αυτό υγειονομικό σύστημα «επείγουσας παρέμβασης», το οποίο ο στρατηγός ενσωμάτωσε στις στρατιωτικές του επιχειρήσεις.⁶⁸

Η επείγουσα ιατρική φροντίδα συνέχισε να παίζει σημαντικό ρόλο στις μεγάλες αιματηρές στρατιωτικές επιχειρήσεις του 20ού αιώνα. Λόγω των τρομακτικών απωλειών κατά τα πρώτα χρόνια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου (1914–18) και της συνακόλουθης έλλειψης στρατιωτών, οι συντονισμένες ιατρικές δομές έκτακτης ανάγκης έγιναν αναπόσπαστο κομμάτι των στρατιωτικών σχεδιασμών.⁶⁹ Ο εξορθολογισμός των ιατρικών πρακτικών και η συστηματοποίηση της ιατρικής φροντίδας, διαπνέεται από το ίδιο ορθολογικό πνεύμα που διαχέεται και κυριαρχεί στη νεωτερικότητα εν γένει. Όπως τα εργοστάσια και οι πόλεις οργανώνονται μέσω

---

⁶⁷ Βλ. Rebecca C. Ramdhan, Rabjot Rai, Katherine N. Brooks, Joe Iwanaga, Marios Loukas, R. Shane Tubbs, «Dominique Jean Larrey (1766–1842) and his contributions to military medicine and early neurosurgery», *World Neurosurgery*, 2018:120, 96–99. Αναφ. στο Shujian Wei, «Emergency medicine: past, present, and future challenges», *Emergency Critical Care Medicine*, 1:2, 2021, 49–52.

⁶⁸ Panagiotis Skandalakis, Panagiotis Lainas, Odyseas Zoras, John E. Skandalakis, Petros Mirilas, «"To afford the wounded speedy assistance": Dominique Jean Larrey and Napoleon», *World Journal of Surgery*, Αύγουστος 2006, 30:8, 1392–9.

⁶⁹ Βλ. Roger Cooter, «Medicine and Modernity», στο: Mark Jackson (επιμ.), *The Oxford Handbook of the History of Medicine*, Οξφόρδη: Oxford University Press, 2013, 107.

ορθολογικοποιημένων συστημάτων διαχείρισης, οι ιατρικές αυτές δομές ήταν οργανωμένες με γνώμονα την όσο το δυνατόν πιο άμεση επέμβαση για τη διάσωση όσο το δυνατόν περισσότερων στρατιωτών – αποτελεσματική διαχείριση των «αγαθών».⁷⁰

Η επείγουσα ιατρική καθιερώνεται σταδιακά και κατά τον 20^ο αιώνα αναπτύσσονται αντίστοιχες υποδομές – τμήματα επειγόντων περιστατικών εντός των νοσοκομειακών μονάδων ή αυτόνομα κέντρα εντατικής θεραπείας που υποδέχονται, αξιολογούν και αναλαμβάνουν ιατρικά περιστατικά που χρήζουν άμεσης φροντίδας. Αυτές οι υποδομές πολλαπλασιάζονται μέσα στη «χρυσή εποχή» των κοινωνικών παροχών στα περισσότερα δυτικά κράτη (1945–1975), όπου η οικονομική ευημερία συμβάλει καθοριστικά στην αύξηση των δαπανών και την ανάπτυξη συστημάτων υγείας με διευρυμένες παροχές.⁷¹

Η σύνδεση του *επειγόντος* με την έννοια του υπό προϋποθέσεις πιθανά αντιμετώπισιμο κινδύνου, και δη τον επικείμενο κίνδυνο του θανάτου, βρίσκεται στον πυρήνα του *ιατρικού επειγόντος*.⁷² Η ιατρική παρέμβαση πρέπει να είναι άμεση και στοχευμένη, έτσι ώστε να αποτραπούν συνέπειες που δεν θα είναι αναστρέψιμες. Αυτό ήταν το βασικό επίδικο ήδη στις ιατρικές πρακτικές που εισήγαγε ο Larrey – να αντιμετωπιστούν έγκαιρα, και άρα

---

⁷⁰ Στις στρατιωτικές επιχειρήσεις του Πρώτου Παγκόσμιου Πολέμου (1914–18) είχε τεθεί σε εφαρμογή ένα σύστημα όπου «υπήρχαν σαφείς γραμμές επικοινωνίας σε μια ιεραρχική αλυσίδα διοίκησης, αποτελεσματικός καταμερισμός εργασίας εντός και μεταξύ των φορέων, των σταθμών εκκαθάρισης τραυματιών και των νοσοκομείων βάσης, διαχωρισμός και μεταφορά διαφορετικών τύπων τραυματισμών, τυποποίηση των προμηθειών και των κλινικών διαδικασιών, ομοιομορφία στον χειρουργικό έλεγχο των ασθενών και συνέχεια στην περίθαλψη των ασθενών». Αναφ. στο: Roger Cooter, «Medicine and Modernity,» στο: Mark Jackson (επιμ.), *The Oxford Handbook of the History of Medicine*, Οξφόρδη: Oxford University Press, 2013, 107.

⁷¹ Η επείγουσα ιατρική, που περιλαμβάνει κυρίως την ταχεία αξιολόγηση, θεραπεία και ταξινόμηση ασθενών σε κρίσιμη κατάσταση, καθιερώνεται ως ξεχωριστή ειδικευση στις ΗΠΑ τη δεκαετία του '70 – χωρίς να έχει καθιερωθεί σαν ξεχωριστή ειδικότητα σε όλες τις χώρες. Βλ. Martin Gorsky, «The Political Economy of Health Care in the Nineteenth and Twentieth Centuries», στο: Mark Jackson (επιμ.), *The Oxford Handbook of the History of Medicine*, Οξφόρδη: Oxford University Press, 2013, 429–449. Σύμφωνα με τον ορισμό της International Federation for Emergency Medicine [Διεθνής Ομοσπονδία για την Επείγουσα Ιατρική], «η επείγουσα ιατρική είναι ένα πεδίο πρακτικής που βασίζεται στις γνώσεις και τις ικανότητες που είναι απαραίτητες για την πρόληψη, διάγνωση και θεραπεία οξέων και επειγουσών πτυχών ασθενειών και τραυματισμών που επηρεάζουν ασθενείς όλων των ηλικιακών ομάδων από το πλήρες φάσμα επεισοδιακών, μη διαφοροποιημένων σωματικών και συμπεριφορικών διαταραχών [...]». Αναφ. στο: Shujian Wei, «Emergency medicine: past, present, and future challenges», *Emergency Critical Care Medicine*, 1:2, 2021, 50.

⁷² Για την *κρίση* ως μεταίχμιο μεταξύ ζωής και θανάτου στην ιατρική και τις στρατιωτικές επιχειρήσεις βλ. Nelly Tsouyopoulos, «Krise (med.)», στο ομότιτλο λήμμα του Reinhardt Koselleck, «Krise» στο: Otto Brunner, Werner Conze, Reinhardt Koselleck (επιμ.), *Geschichtliche Grundbegriffe. Historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland*, 4η έκδοση, Στουτγκάρδη: Klett-Cotta, 1982, 617–650.

αποτελεσματικά, τραύματα που αν αμεληθούν θα επιφέρουν το θάνατο, όπως μια ακατάσχετη αιμορραγία.⁷³ Μια άλλη σημαντική διάσταση της επείγουσας ιατρικής φροντίδας είναι η δυνατότητα να αξιολογούνται και να ιεραρχούνται τα περιστατικά βάσει εκτίμησης σοβαρότητας, ώστε να γίνει η καλύτερη δυνατή χρήση πόρων.⁷⁴ Φαίνεται πως όλα αυτά τα στοιχεία θα ενσωματωθούν στην ίδια την έννοια και μεταγενέστερα, εκτός του πεδίου της ιατρικής, στην πορεία της από επίθετο σε ουσιαστικό και από λέξη σε έννοια.

---

⁷³ Βλ. Panagiotis Skandalakis, Panagiotis Lainas, Odyseas Zoras, John E Skandalakis, Petros Mirilas, «"To afford the wounded speedy assistance": Dominique Jean Larrey and Napoleon», *World Journal of Surgery*, Αύγουστος 2006, 30:8, 1392–9.

⁷⁴ Οι κατηγοριοποιήσεις *βαθμού επείγοντος* καθορίζουν τον διαχωρισμό των ασθενών στο δωμάτιο έκτακτης ανάγκης. Αυτοί ορίζονται από συγκεκριμένες παραμέτρους που αφορούν πχ. τον καρδιακό παλμό, την αναπνοή, και την αρτηριακή πίεση. Βλ. Walter A. Wohlgenuth, *Priorisierung in der Medizin: interdisziplinäre Forschungsansätze*, Βερολίνο: Medizinisch Wissenschaftliche Verlagsgesellschaft, 2009. Αναφ. στο Schwel 2023, 174.

III. ii. Στη θεωρία του δικαίου, του κράτους και τη νομική επιστήμη, η παράδοση περί των μη κανονικών περιπτώσεων και τις ρυθμίσεις για επείγουσες και εξαιρετικές περιπτώσεις όπου προκύπτουν επιτακτικές ανάγκες είναι μακρά και πλούσια (Agamben [2003] 2013). Κατά κανόνα, όλα τα σύγχρονα δημοκρατικά συντάγματα προβλέπουν και ορίζουν τις διαδικασίες εκείνες που αφορούν σε προσωρινή αναστολή του συντάγματος ή συγκεκριμένων τμημάτων του σε περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης (Elster 2015: 439). Στην παράδοση του συνταγματικού δικαίου το *επείγον* συνήθως οροθετείται ως εκείνο το πεδίο εξωδικαστικής εξουσίας όπου ο κανονικός νόμος αναστέλλεται προσωρινά και δεν έχει ισχύ, όπως πχ. η είσοδος της αστυνομίας σε ένα χώρο χωρίς ένταλμα για την αποτροπή κάποιου επικείμενου κινδύνου, ή οι έκτακτες νομοθετικές διαδικασίες που παρακάμπτον τη διαβούλευση σε ένα κοινοβουλευτικό πλαίσιο (Schwell 2023: 174). Η παράδοση αυτή παρουσιάζει εξαιρετικό θεωρητικό και πρακτικό ενδιαφέρον, ειδικότερα όσον αφορά το σκέλος της νομικής και συνταγματολογικής επεξεργασίας του *επείγοντος* και της *εξάιρεσης* συγκριτικά: διστορικά και διεθνώς.⁷⁵

Ειδικότερα, στην παράδοση της θεωρίας του κράτους, το *επείγον* τείνει να ταυτίζεται με την «κατάσταση εξάιρεσης» [*Ausnahmezustand, state of exception*] ή «κατάσταση έκτακτης ανάγκης» [*Notstand, state of emergency*] που θεωρητικοποίησε ο C. Schmitt (1922). Η σμιτιανή κριτική στον φιλελευθερισμό και την κοινοβουλευτική δημοκρατία συνδέεται με την πρόσληψη του «πολιτικού» ως διαρκή διαμάχη μεταξύ φίλων και εχθρών (βλ. Κεφ. II.ii.) και τη σύλληψη της εξάιρεσης ως «μια γενική έννοια της πολιτειολογίας» (Schmitt [1922] 2016: 17-18). Ο αποτελεσματικός κυρίαρχος και μόνο διαθέτει την εξουσία να αποφασίζει πότε οι καιροί είναι

---

⁷⁵ Βλ. David Dyzenhaus, *The Constitution of Law: Legality in a Time of Emergency*, Κέμπριτζ / Νέα Υόρκη: Cambridge University Press, 2006· Oren Gross και Fionnuala Ní Aoláin (επιμ.), *Law in Times of Crisis: Emergency Powers in Theory and Practice*, Κέμπριτζ / Νέα Υόρκη: Cambridge University Press, 2006.

«κανονικοί» και τότε «εξαιρετικοί», και ως εκ τούτου, μπορεί να υπαγορεύει τότε πρέπει να εφαρμόζονται ορισμένοι νόμοι και τότε όχι (Schmitt [1922] 2016: 19).

Ο Schmitt ενδιαφέρεται, ρητά και προγραμματικά, για έναν «καθαρό» ορισμό της εξαίρεσης ως *οριακής* κατάστασης. Η απόφαση του κυρίαρχου καθορίζεται από μια πολύ συγκεκριμένη απειλή, ήτοι τον κίνδυνο κατάλυσης της καθεστηκυίας τάξης πραγμάτων. Εφόσον οτιδήποτε είναι προτιμότερο από «την αναρχία και το χάος», δεν ενδιαφέρει αν αυτή η επιβολή αυτής της τάξης θα είναι έννομη, δίκαιη ή αναίμακτη: «εδώ διαχωρίζεται η απόφαση από τον κανόνα δικαίου και (για να το διατυπώσουμε παραδοξολογικά) η εξουσία αποδεικνύει ότι για να δημιουργήσει δίκαιο δεν χρειάζεται να ‘χει δίκιο» (Schmitt [1922] 2016: 29). Η κυριαρχία στο πλήρες ανάπτυγμά της δεν χρειάζεται νομιμοποίηση, μόνο δύναμη επιβολής.

Τα όρια της θεωρίας του Schmitt έγιναν εμφανή με την προσωπική του στήριξη προς το ναζιστικό καθεστώς.⁷⁶ Παρότι μεταπολεμικά τέθηκε στο περιθώριο, μετά τις επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 η σμιτιανή θεωρία περί κυριαρχίας τράβηξε ξανά το ενδιαφέρον, κυρίως όσον αφορά το κατά πόσο είναι δυνατή μια «ορθά νομική» διαμόρφωση των καταστάσεων εξαίρεσης στη θεωρία και την πράξη.⁷⁷ Την ίδια χρονιά θεσπίζεται ο «Πατριωτικός Νόμος των ΗΠΑ» (US Patriot Act) που επιβάλλει μόνιμα στρατιωτικό νόμο και θέτει σε ισχύ έκτακτα μέτρα «με στόχο την ενίσχυση της εθνικής ασφάλειας και την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας».⁷⁸ Αυτή είναι μια

---

⁷⁶ Ο Schmitt συμμετείχε και θεσμικά στο ναζιστικό καθεστώς από το 1933, ως πρόεδρος της ένωσης εθνικοσοσιαλιστών νομικών και αργότερα με το αξίωμα του «εστεμμένου νομικού του Γ' Ράιχ», ενώ δικαιολόγησε τη «Νύχτα των Μεγάλων Μαχαιριών» (30 Ιουνίου – 2 Ιουλίου 1934, όταν περίπου 85 πολιτικοί αντίπαλοι του Hitler εντός του Εθνικοσοσιαλιστικού Κόμματος της Γερμανίας δολοφονήθηκαν) ως «την υψηλότερη μορφή διοικητικής δικαιοσύνης», μια ενέργεια του Hitler ενήργησε ως πραγματικού κυρίαρχου υπό συνθήκες απειλής του γερμανικού κράτους. Βλ. Michael Head, *Emergency Powers in Theory and Practice. The Long Shadow of Carl Schmitt*, Φάρναμ: Ashgate Publishing, 2016, 15–18. Herlinde Pauer-Studer, *Justifying Injustice. Legal Theory in Nazi Germany*, Κέμπριτζ: Cambridge University Press, 2020, 35.

⁷⁷ Την αρχή φαίνεται να έκανε το 2001 ο πολιτικός επιστήμονας John Mearsheimer, όταν χρησιμοποίησε τη σμιτιανή θεωρία για να υποστηρίξει το δόγμα του «επιθετικού ρεαλισμού» (offensive realism), σύμφωνα με το οποίο τα κράτη πρέπει να είναι ανά πάσα στιγμή έτοιμα για πόλεμο. Βλ. John J. Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, Νέα Υόρκη: W.W. Norton, 2001. Η θεωρία του επιθετικού ρεαλισμού έχει διατυπωθεί από τη δεκαετία του '80, βλ. Robert Gilpin, *War and Change in World Politics*, Κέμπριτζ: Cambridge University Press, 1981.

⁷⁸ Πάνω στο θέμα υπάρχει εκτενέστατη βιβλιογραφία. Για μια επισκόπηση βλ. William E. Scheuerman, «Survey Article: Emergency Powers and the Rule of Law after 9/11», *The Journal of Political Philosophy*, 14:1, 2006, 61–84.

σημαντική τομή που σηματοδοτεί τη στροφή των περισσότερων δυτικών κρατών σε πολιτικές της ασφάλειας (securitization), που εξακολουθούν μέχρι και σήμερα να βρίσκονται στο ιδεολογικό επίκεντρο του «ρεαλιστικού δόγματος» του «πολέμου κατά της τρομοκρατίας» (war on terror).⁷⁹

Παράλληλα με τις πολιτικές και το λόγο περί ασφάλειας, αναβιώνει και το θεωρητικό ενδιαφέρον για τη σμιτιανή θεωρία της εξαίρεσης. Στο *Homo Sacer* (1995), ο φιλόσοφος Giorgio Agamben επικαιροποιεί την εξαίρεση ως μια γενικευμένη συνθήκη που στερείται εντελώς νόμου, και στην οποία η κυριαρχία έχει απόλυτη εξουσία πάνω στις ανθρώπινες ζωές.⁸⁰ Όπως στα ναζιστικά στρατόπεδα συγκέντρωσης οι κρατούμενοι έχασαν τις ανθρώπινες ιδιότητες και έγιναν «γυμνή ζωή», βιολογικά ζωντανοί αλλά εκδυμένοι από όλα τα ανθρώπινα και νομικά δικαιώματα, έτσι και στο σύγχρονο ολοκληρωτισμό ολόκληρες πληθυσμιακές ομάδες, όπως οι μετανάστες, γίνονται αντικείμενα νεκροπολιτικής διαχείρισης.⁸¹ Και η συνθήκη αυτή δεν είναι πλέον εξαιρετική, αλλά είναι ο κανόνας (Agamben [2003] 2013).

Η ιστορία της αποικιοκρατίας βέβαια δείχνει ότι η γενεαλογία της εξαίρεσης πηγαιίνει πολύ πιο πίσω από το μεσοπόλεμο, με βαθιές ρίζες στην αποικιοκρατία. Οι έκτακτες νομοθεσίες (emergency laws) των αποικιών ήταν μάλλον ο κανόνας παρά η εξαίρεση στην «αποτελεσματική» διακυβέρνησή τους, εξαιρώντας ολόκληρες πληθυσμιακές ομάδες ανθρώπων με βάση αυθαίρετα ρατσιστικά κριτήρια.⁸² Όπως δείχνουν οι Punsara Amarasinghe και Sanjay K. Rajhans, δεν μπορούμε να συλλάβουμε το σχήμα της «κατάστασης εξαίρεσης» στην ολότητά του χωρίς να λάβουμε υπόψη την ιστορία της αποικιοκρατίας και τις απολήξεις της στο σήμερα.⁸³

---

⁷⁹ Βλ. Alexandra Schwell, «Sicherheit», στο: Brigitta Schmidt-Lauber και Manuel Liebig (επιμ.), *Begriffe der Gegenwart. Ein kulturwissenschaftliches Glossar*, Βιέννη, Κολωνία, Βαϊμάρη: Böhlau Verlag, 2022, 243–251.

⁸⁰ Giorgio Agamben, *Homo Sacer. Κυρίαρχη εξουσία και γυμνή ζωή* [1995], μετ. Π. Τσιμανδούρας, επιμ. Γ. Σταυρακάκης, Αθήνα: Scripta, 2005.

⁸¹ Ibid. Achille Mbembe, *Necropolitics*, μετ. S. Corcoran, Ντάραμ, Λονδίνο: Duke University Press, 2019.

⁸² Βλ. John Reynolds, *Empire, Emergency and International Law*, Κέμπριτζ: Cambridge University Press, 2017· Nasser Hussain, *The Jurisprudence of Emergency: Colonialism and the Rule of Law*, Αν Άρμπορ: University of Michigan Press, 2023.

⁸³ Punsara Amarasinghe και Sanjay K. Rajhans, «Agamben's two missing factors: Understanding state of emergency through colonialism and racial doctrine», *Open Political Science*, 2020, 3: 34–46. Στο ίδιο συμπέρασμα καταλήγει και η έρευνα της Yael Berda, *Colonial Bureaucracy and Contemporary Citizenship*, Κέμπριτζ: Cambridge University Press, 2022.

III. iii. Στην ίδια θέση καταλήγει και ο Craig Calhoun (2013), μέσα από την ανάλυσή του για το ανθρωπιστικό επείγον (humanitarian emergency). Ανασυστήνοντας το κοινωνικό φαντασιακό του *επείγοντος*, εντοπίζει τους δεσμούς του με το ηθικό καθήκον της φιλανθρωπίας αφενός, και τη βαριά σκιά της αποικιοκρατίας αφετέρου. Το *ανθρωπιστικό επείγον* δεν είναι μια ουδέτερη, περιγραφική νοηματοδότηση – είναι ο ίδιος ο τρόπος με τον οποίο φανταζόμαστε και προσλαμβάνουμε μια κατάσταση ή μια διαδικασία από φυλετικά λευκή, δυτική σκοπιά. Παρότι βασίζεται σε πραγματικά γεγονότα με αδιαμφισβήτητα χαρακτηριστικά, η ίδια η πρόσληψη μιας κατάστασης ως *ανθρωπιστικό επείγον* τη συγκροτεί ως τέτοια, και άρα υποδεικνύει τον πρόσκαιρο και φιλανθρωπικό τρόπο αντιμετώπισής της ως τον πιο κατάλληλο. Για τον Calhoun δεν είναι τυχαίο ότι, ως κοινός όρος αναφοράς, το *επείγον* καλύπτει ένα ευρύτατο και εντελώς ανομοιογενές φάσμα περιπτώσεων που περιλαμβάνει καταστροφές, συγκρούσεις και καταστάσεις ανθρώπινου πόνου, ανάμεσα σε άλλα, από τη Ρουάντα και το Κονγκό, τη Λιβερία και τη Σιέρα Λεόνε, την Κολομβία και το Περού, το Ισραήλ και την Παλαιστίνη, την πρώην Γιουγκοσλαβία, το Αφγανιστάν και το Ιράκ, τη Νέα Ορλεάνη και την Ιαπωνία. Ο κοινός παρανομαστής σε όλες αυτές τις περιπτώσεις είναι ότι προσλαμβάνονται και αντιμετωπίζονται ως εξαιρετικές, επείγουσες περιπτώσεις που απαιτούν ανθρωπιστική παρέμβαση. Όμως το *ανθρωπιστικό επείγον* «εστιάζει την προσοχή στο άμεσο γεγονός και όχι στα αίτιά του. Απαιτεί ανθρωπιστική ανταπόκριση και όχι πολιτική ή οικονομική ανάλυση» (Calhoun 2013: 30).

Η διαπίστωση του Calhoun είναι εξαιρετικά ενδιαφέρουσα, γιατί αναδεικνύει την κανονιστική διάσταση της εννοιολόγησης. Το *ανθρωπιστικό επείγον* δεν καθορίζεται στη βάση του απροσδόκητου και της χρονικότητας που προτάσσει, ως κάτι το ουδέτερο και αντικειμενικό – άλλωστε «η κατάσταση των εκτοπισμένων Παλαιστινίων εξακολουθεί να χαρακτηρίζεται «επείγουσα» μετά από περισσότερα από εξήντα χρόνια [... ενώ] το φριχτό «επείγον» του

διαμελισμού της Ινδίας και του Πακιστάν διαδραματίστηκε σχεδόν σε αργή κίνηση επί μήνες και χρόνια» (Calhoun 2013: 30). Η ίδια η νοσηματοδότηση μιας κατάστασης ως *επείγουσας* υπαγορεύει τον τύπο της παρέμβασης ως άμεσο και πρόσκαιρο, και μόνο ως τέτοιο. Με αμέτρητα δυστυχώς αντίστοιχα παραδείγματα, ο τομέας της έκτακτης ανθρωπιστικής βοήθειας (emergency relief) είναι ένα εξαιρετικά ενδιαφέρον πεδίο μελέτης. Η δραματική διόγκωση του τομέα από τη δεκαετία του 1990 και εξής οφείλεται – σύμφωνα πάντα με την ανάγνωση του Calhoun – μόνο εν μέρει σε αντικειμενικές συνθήκες, όπως η ραγδαία αριθμητική αύξηση του παγκόσμιου πληθυσμού και της φτώχειας. Πίσω από το ανάπτυγμα του ανθρωπιστικού επείγοντος «κρύβονται συγκεκριμένοι τρόποι σκέψης για το πώς λειτουργεί ο κόσμος και συγκεκριμένοι, αν και συχνά υπόρρητοι, ηθικοί προσανατολισμοί» (Calhoun 2013: 30).

Καθώς εστιάζει σε πρόσκαιρες λύσεις και όχι σε μακροχρόνια μέτρα, στη φιλανθρωπική χειρονομία αλλά όχι στη συστημική αλλαγή, το *επείγον* επιτελεί με τους τρόπους εκείνους που υπαγορεύει το φαντασιακό του. Σε μια διατύπωση με βεμπεριανούς όρους, αν η ανθρωπιστική παρέμβαση είναι μια κοινωνική πράξη στενά συνδεδεμένη με την άμεση δράση, στη σύνδεση αυτή διαπιστώνεται ένα αγεφύρωτο χάσμα μεταξύ πρόθεσης και αποτελέσματος, μια εγγενής δομική διαφορά μεταξύ αξιακής (Wertrationalität) και εργαλειακής ορθολογικότητας (Zweckrationalität). Το ανθρωπιστικό επείγον δεν ορίζεται από τη χρονικότητα ή από τις συνέπειες, αλλά από ένα συγκεκριμένο είδος δράσης: τη δράση εκείνη που παρέχεται άμεσα, επιτόπου και (συνήθως) μέσω της φυσικής επαφής: «το κυρίαρχο ήθος της ανθρωπιστικής δράσης, ο αξιακός ορθολογισμός, επικεντρώνεται στο να κάνει αυτό που είναι καλό από μόνο του, όχι αυτό που είναι καλό για κάποιον άλλο σκοπό» (Calhoun 2013: 34).

Προχωρώντας αυτό το συλλογισμό, ο Calhoun εντοπίζει ένα ουσιαστικό έλλειμμα στην κανονιστική σμιτιανή σύνδεση της κυριαρχίας με την εξαίρεση. Υποστηρίζει ότι αυτή παραβλέπει

μια πολύ σημαντική όψη του *επείγοντος*, που τείνει να θεωρείται απλά συνυφασμένη με την εξαίρεση. Όμως «η εξαίρεση δεν είναι απλώς η δήλωση του κυρίαρχου [...] είναι επίσης η ίδια η έννοια του *επείγοντος* [...] επειδή φέρει την απαίτηση για δράση» (Calhoun 2013: 30).⁸⁴ Η ιδέα αυτή αναδεικνύει μια σημαντική διάσταση: για να κατανοήσουμε πλήρως το *επείγον*, δεν αρκεί μόνο να εστιάσουμε στους τρόπους με τους οποίους το φαντασιακό του *επείγοντος* καθιστά την εξαιρετική δράση/παρέμβαση αναγκαία και την επιβάλλει, αλλά – και κυρίως – πρέπει να εστιάσουμε κυρίως σε εκείνα τα είδη δράσης τα οποία υποδεικνύει ως αναγκαία. Στην περίπτωση του ανθρωπιστικού *επείγοντος*, αυτό για παράδειγμα αφορά στο γιατί υπάρχει επιμονή στην παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας, και όχι στη συστημική αλλαγή της ίδιας της τάξης πραγμάτων (Calhoun 2013: 30). Αντίστοιχα, στην περίπτωση της πολιτικής, αυτό πχ. μπορεί να αφορά το γιατί υπάρχει εμμονή στη σύνδεση του *επείγοντος* με την κυριαρχική επιβολή, τη βία και την ουδέτερη διαχείριση, και όχι με νηφάλιες δημοκρατικές και συμμετοχικές πολιτικές διαδικασίες.

---

⁸⁴ Μετάφραση δική μου, στο πρωτότυπο: «But the exception is not simply the sovereign declaration. It is also the notion of emergency itself, not only because it is the counterpart to the very idea of order, but also because it carries a demand for action.» (Calhoun 2013: 30).

III. iv. Η αντιμετώπιση των *επειγόντων* ζητημάτων ως διαχειριστικά αντί για πολιτικά είναι μια κρίσιμη διάσταση της νεοφιλελεύθερης διακυβέρνησης, που διαπερνά την οικονομία, τη διοίκηση και τη διοίκηση επιχειρήσεων. Κατ' αναλογία με την ανάλυση του Calhoun (2013) για το *ανθρωπιστικό επείγον*, η αναγωγή μιας οποιασδήποτε *επείγουσας κατάστασης* σε απλά λειτουργικό ή διαχειριστικό πρόβλημα, μια κοινά αποδεκτή και ευρέως διαδεδομένη προσέγγιση σε δυτικά κράτη και (δια)κρατικούς ή μη- οργανισμούς διαχείρισης καταστροφών και επειγόντων περιστατικών,⁸⁵ δεν αντανάκλα κάποια ουδετερότητα, ούτε ως προς τη νοηματοδότηση ούτε ως προς τη διαδικασία. Η νεοφιλελεύθερη διακυβέρνηση τείνει να αντιμετωπίζει τα πολιτικά ζητήματα ως διαχειριστικά προβλήματα, αντικείμενο «καλών πρακτικών» (Brown 2015), όμως η κριτική ανάλυση αυτών των δομών και των λόγων τους δείχνει ότι, οι υποκείμενες παραδοχές και αξίες που ενσωματώνουν δεν είναι ουδέτερες. Αντιθέτως, οριοθετούν και διαμορφώνουν την ίδια την κατανόηση και τις προσδοκίες μας για την λειτουργία του κράτους, με έμφαση στη διαχειριστική λειτουργία και υποτίμηση της πολιτικής φύσης των εκάστοτε ζητημάτων.⁸⁶

Το *επείγον* όμως δεν είναι ουδέτερο, ούτε μπορεί να αντιμετωπιστεί ως κάτι αυτόνομο. Τα οδυνηρά γεγονότα των συγκρούσεων, των πλημμυρών και της πείνας είναι εντελώς πραγματικά, όμως η εννοιολόγησή τους ως *επείγοντα* παραμένει σχεσιακή: κανένα αντικείμενο ή αγαθό, όσο πολύτιμο ή σπάνιο κι αν είναι, ούτε απαιτεί ούτε προκαλεί εκ των προτέρων κάποια αίσθηση *επείγοντος* (Schwell 2023). Η αίσθηση αυτή είναι μεταβλητή και συναρτώμενη στην αξία του εκάστοτε αγαθού ή τη σημασία του εκάστοτε ζητήματος. Αυτή η αντίληψη ενισχύεται από οικονομικές θεωρίες, όπως πχ. από την πρόσληψη της ιδιότητας του *επείγοντος* ως μεταβλητής στην οικονομική θεωρία της αξίας του Weber. Η ιδιότητα του *επείγοντος* [*Dringlichkeit*]

---

⁸⁵ Πχ. στις ΗΠΑ το Federal Emergency Management Agency [Ομοσπονδιακό Όργανο Επείγουσας Διαχείρισης], <https://www.fema.gov/> ή οι Emergency Measures Organizations (EMO).

⁸⁶ Heather Wyatt-Nichol και Charles F. Abel, «A Critical Analysis of Emergency Management», *Administrative Theory & Praxis*, 29:4, 2007, 567–85.

ενσωματώνεται στην «αρχή της οριακής χρησιμότητας» ως κριτήριο ιεράρχησης ανάμεσα σε ανταγωνιστικούς σκοπούς: «[...] το άτομο που ενεργεί μπορεί απλώς να τοποθετήσει τους ανταγωνιστικούς και αντικρουόμενους σκοπούς σε μια κλίμακα συνειδητά ζυγισμένου επείγοντος [bewusst abgewogenen Dringlichkeit],⁸⁷ ως δεδομένες υποκειμενικές ανάγκες χωρίς αξιακο-ορθολογικό προσανατολισμό στις «εντολές» και τις «απαιτήσεις,» και να προσανατολίσει τις ενέργειές του σύμφωνα με αυτή την κλίμακα επείγοντος [Dringlichkeitsskala] έτσι ώστε να ικανοποιούνται με αυτή τη σειρά στο μέτρο του δυνατού [...]».⁸⁸ Η ιδιότητα και ο βαθμός που κάτι επείγει συναρτώνται στον καθορισμό της αξίας του – είτε είναι αξία χρήσης, είτε συναισθηματική ή ηθική. Το *επείγον*, τόσο ως κατάσταση και διαδικασία (*emergency*), όσο και ως ιδιότητα (*urgency*, *Dringlichkeit*), βρίσκεται πάντα σε συνάρτηση με κάτι άλλο – είναι μια μεταβλητή.

Στη διοίκηση επιχειρήσεων και τη συναφή βιβλιογραφία, κυρίως από τη δεκαετία του '90 και μετά, το *επείγον*, τόσο ως πραγματική συνθήκη (*emergency* – αντιμετώπιση κάποιας κρίσης σχετικά με την παραγωγή, την αγορά ή τον ανταγωνισμό) όσο και ως αίσθηση επιτακτικότητας (*urgency* – ενεργοποίηση των δρώντων παραγόντων είτε πρόκειται για εργαζόμενους και συνεργάτες, είτε για πελάτες και καταναλωτές) τείνει να θεωρείται σημαντικός παράγοντας για την επιτυχία ή αποτυχία ενός επιχειρηματικού εγχειρήματος.⁸⁹ Η δημιουργία και η καλλιέργεια της αίσθησης επείγοντος (*urgency*) σε μεγάλες ομάδες ανθρώπων είναι ένας βασικός στόχος πχ. στις πωλήσεις, κάτι που αποτυπώνεται τόσο στις τεχνικές διαφήμισης και πωλήσεων, όσο και στην εντατικοποίηση των ρυθμών εργασίας.

---

⁸⁷ Έμφαση του συγγραφέα.

⁸⁸ Max Weber, *Wirtschaft und Gesellschaft* [1922], τ. 1, 13, 46–47, 49, έμφαση του συγγραφέα, μετάφραση δική μου. Μια παρόμοια θέση είχε διατυπώσει και ο Γερμανός οικονομολόγος Andreas Voigt, υπογραμμίζοντας τη σημασία του ρόλου που παίζει η αίσθηση επείγοντος [*Dringlichkeit*] για την ικανοποίηση κάποιας ανάγκης ή απόκτησης κάποιου αγαθού για την υποκειμενική εκτίμηση της αξίας αυτού. Βλ. Andreas Voigt, «Der Begriff der Dringlichkeit», *Zeitschrift für die Gesamte Staatswissenschaft / Journal of Institutional and Theoretical Economics*, 47:2, 1891, 372–377.

⁸⁹ John P. Kotter, *A Sense of Urgency*, Νέα Υόρκη: Ingram Publisher Services, 2008· Jason Jennings, *The High Speed Company. Creating Urgency and Growth in a Nanosecond Culture*, Νέα Υόρκη: Penguin, 2015.

Η Schwell (2023: 174–175) υποστηρίζει ότι το πλαίσιο αυτό είναι κλειστό και αυτοαναφορικό, επειδή αφορά σε πρακτικές πλαισίωσης, παραγωγής και πωλήσεων προϊόντων και υπηρεσιών, αποκλειστικός στόχος των οποίων είναι να αυξήσει η εκάστοτε εταιρεία τα κέρδη της και να ανταπεξέλθει στον ανταγωνισμό της αγοράς. Όμως αυτές οι εταιρικές πρακτικές και αντιλήψεις δεν περιορίζονται αποκλειστικά και μόνο στον κύκλο της παραγωγής και της κατανάλωσης. Αντιθέτως, διαχέονται ευρύτατα στο κοινωνικό και πολιτικό πεδίο μέσω της κυρίαρχης ιδεολογίας του ύστερου καπιταλισμού (Boltanski & Chiapello [1999] 2018: 9–10). Είναι μέσα σε αυτό το πλαίσιο που το *επείγον* αναδύεται ως έννοια πολιτισμικά και ιστορικά σχετική, αποτυπώνοντας τις «σχέσεις» και τις «σημασίες» του.

Είδαμε ότι αν και δεν πρόκειται για ένα αποκλειστικά σύγχρονο φαινόμενο, η επικράτηση του *επείγοντος* και συναφών εννοιών μπορεί να συνδεθεί με την ύστερη νεωτερικότητα.⁹⁰ Ενώ αναδύεται στις αρχές της νεωτερικότητας, και μέχρι το μεσοπόλεμο έχει μια σχετικά ήπια συχνότητα χρήσης,⁹¹ οι χρήσεις της έννοιας αυξάνονται σημαντικά στο μεσοπόλεμο, με δραματική αύξηση από τη μεταπολεμική περίοδο και έκτοτε (Wilson & Orlove 2019).⁹² Η τάση αυτή συμπίπτει με δραστικές κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές μεταβολές παγκοσμίως, από τη ρίψη της ατομικής βόμβας (1945) και την έναρξη του Ψυχρού Πολέμου, μέχρι τη διάλυση των αποικιακών αυτοκρατοριών και την καθιέρωση του χρηματοπιστωτικού καπιταλισμού. Οι αλλαγές αυτές έχουν ειδική σημασία, κυρίως επειδή μαζί τους φαίνεται να αλλάζει ριζικά και η καθιερωμένη αντίληψη του χρόνου. Η πυρηνική απειλή και οι ψυχοπολεμικοί γεωπολιτικοί

---

⁹⁰ Βλ. Guy Lurie, «Introduction: Emergency, Exception and Normalcy», στο: Richard Albert και Yaniv Roznai (επιμ.), *Constitutionalism Under Extreme Conditions. Law, Emergency, Exception, Ius Gentium: Comparative Perspectives on Law and Justice*, τ. 82, Springer International Publishing, 2020, 17–20. Για τον όρο τον όρο «ύστερη νεωτερικότητα», βλ. Anthony Giddens, *Κοινωνιολογία*, μετ. και επιμ. Δ. Γ. Τσαούσης, Αθήνα: Gutenberg, 2002, 681–685.

⁹¹ Για την ετυμολογία και τη συχνότητα γλωσσικής χρήσης στην αγγλική γλώσσα, βλ. *Oxford English Dictionary Online*: <https://www.oed.com/search/dictionary/?scope=Entries&q=emergency> (12/12/23).

⁹² Εμπειρικά δεδομένα παρέχουν οι Wilson & Orlove 2019. Βλ. επίσης σαφείς σχετικές ενδείξεις σε μετρικές αναζητήσεις στο Google Books NGram Viewer (<https://books.google.com/ngrams/info> και στην πλατφόρμα Academia.edu. (11/12/23).

ανταγωνισμοί αλλάζουν την κλασική αντίληψη για τη στρατιωτική ασφάλεια, καλλιεργώντας τον ακατάπαυστο φόβο για μια διαρκώς επικείμενη καταστροφή.⁹³ Ο νεοφιλελεύθερος ανταγωνισμός και η αλματώδης ανάπτυξη της τεχνολογίας επιβάλλουν ολοένα και πιο εντατικούς ρυθμούς εργασίας και συνδεσιμότητας, και αναπτύσσουν πρωτόγνωρες ταχύτητες στις επικοινωνίες, τις μεταφορές, την παραγωγή και την κατανάλωση. Αν στον πυρήνα της νεωτερικότητας βρίσκεται μια αντίληψη του χρόνου που είναι απόλυτα συγχρονισμένος με το παρόν και «υπόχρεος στο κεφάλαιο»,⁹⁴ αυτή η αντίληψη μεταλλάσσεται ραγδαία μέσα από την πρωτοφανή χρονική πίεση που επιβάλλει ο ύστερος καπιταλισμός.⁹⁵

Η θεωρία του Hartmut Rosa ([2010] 2021) για τη χρονικότητα στην ύστερη νεωτερικότητα έχει ενδιαφέρον εδώ, επειδή αναδεικνύει την έννοια της επιτάχυνσης ως μοχλού πίεσης. Αν το «πνεύμα του καπιταλισμού» επιβάλλει την ηθική της αυστηρής χρονικής πειθαρχίας, όπου «ο χρόνος είναι χρήμα»⁹⁶ και η σπατάλη του είναι «η πιο θανατηφόρα από όλες τις αμαρτίες»,⁹⁷ το «νέο πνεύμα του καπιταλισμού» (Boltanski & Ciapello [1999] 2018) διαμορφώνεται από την «κοινωνική επιτάχυνση»: της τεχνολογικής ανάπτυξης, της κοινωνικής μεταβολής, του ρυθμού της ζωής (Rosa [2010] 2021: 39–66). Στην ύστερη νεωτερικότητα, «οι ρυθμοί ανάπτυξης ξεπερνούν τους ρυθμούς επιτάχυνσης και, ως εκ τούτου, ο χρόνος γίνεται ολοένα και πιο σπάνιος» (Rosa [2010] 2021: 65). Μπορούμε συνεπώς να ορίσουμε τη νεωτερική κοινωνία ως «κοινωνία της επιτάχυνσης», με κινητήριες δυνάμεις τον ανταγωνισμό, την πολιτισμική «υπόσχεση της αιωνιότητας», και την κυκλικότητα της επιτάχυνσης (Rosa [2010] 2021: 65–85).

Σε αυτό το θεωρητικό πλαίσιο, εντός της «κοινωνίας της επιτάχυνσης», το *επείγον* μπορεί

---

⁹³ Frédéric Gros, *Η αρχή της ασφάλειας*, μετ. Α. Κιουπκιολής, Αθήνα: Πόλις, 2016, 130–139 [*Le Principe Sécurité*, 2012].

⁹⁴ Joel Burges και Amy J Elias (επιμ.), *Time. A Vocabulary of the Present*, Νέα Υόρκη: New York University Press, 2016, 3.

⁹⁵ Paul Virilio, *Speed and Politics*, μετ. Μ. Polizzotti, Λος Άντζελες: Semiotext(e), 2006 [*Vitesse et politique*, 1977].

⁹⁶ Benjamin Franklin, *Advice to a Young Tradesman*, 1748, <https://founders.archives.gov/documents/Franklin/01-03-02-0130> (20/11/23).

⁹⁷ Max Weber, *Η προτεσταντική ηθική και το πνεύμα του καπιταλισμού*, μετ. Δ. Κούρτοβικ, Αθήνα: Κάλβος, 1980 [*Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus*, 1904–05].

να νοηθεί ως εκείνη η κατάσταση που επιβάλλει τη δράση που εξελίσσεται υπό την πίεση του επιταχυνόμενου, συμπυκνωμένου χρόνου. Αυτή επιβάλλεται κυρίως με τεχνολογικά μέσα, μέσω της ανάπτυξης της διασυνδεσιμότητας, των τηλεπικοινωνιών και των μεταφορών ανθρώπων και αγαθών, αλλά διαχέεται και στο κοινωνικό πολιτικό πεδίο. Καθώς η πλανητική περιβαλλοντική κρίση (Lenton et al. 2019) και οι νέες μορφές (δια)κρατικών πολιτικών «έκτακτης ανάγκης» (Heupel et al. 2021) τείνουν να εξαπλώνονται, αυτή η πίεση είναι αυξανόμενη, και μάλλον πρωτοφανής.

IV. ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΠΕΙΓΟΝΤΟΣ

IV. i. Δηλώνοντας ότι κάτι πρέπει να αντιμετωπιστεί οπωσδήποτε, άμεσα και γρήγορα, ώστε να αποφευχθούν επαχθείς και συνήθως μη αναστρέψιμες επιπτώσεις, το *επείγον* συγκεντρώνει ορισμένα χαρακτηριστικά στοιχεία: την πυκνή χρονικότητα με έμφαση στο παρόν και το πολύ άμεσο μέλλον, την αναγκαιότητα της δράσης, την ιεράρχηση της επείγουσας περίπτωσης και της αποφασιστικής δράσης έναντι της σκέψης και της διαβούλευσης, και την οριακότητα της εξαίρεσης. Τα στοιχεία αυτά είναι οι διαστάσεις της έννοιας, τα στοιχεία εκείνα μέσα από τα οποία αυτή μπορεί να προσεγγιστεί.

Η χρονική διάσταση είναι και η πιο χαρακτηριστική (Wilson & Orlove 2019: 2, Schwell 2023: 173): η πίεση του χρόνου, την οποία το επείγον εγγενώς προϋποθέτει, υπαινίσσεται και επιβάλλει. Αυτή βασίζεται σε μια σχετικά διακριτή και ευρέως διαδεδομένη πολιτισμική πεποίθηση που μπορεί να βοηθήσει τους δρώντες να διαπραγματευτούν το νόημα (Wilson & Orlove 2019: 5–19), ότι αν ο χρόνος αντίδρασης είναι μικρότερος από το χρόνο παρέμβασης που απομένει, τότε πρόκειται για μια κατάσταση επείγοντος: το *επείγον* αποδίδει χρονικά τη σχέση μεταξύ του χρόνου που χρειάζεται για την επίλυση ενός προβλήματος και του χρόνου που έχουμε πραγματικά στη διάθεσή μας για να δράσουμε. Μπορούμε ακόμα να δράσουμε, αλλά για να έχουμε πιθανότητες να πετύχουμε πρέπει να δράσουμε άμεσα (Lenton et al. 2019). Αυτή η χρονικότητα είναι η ειδοποιός διαφορά του *επείγοντος* από πχ. την καταστροφή, όπου αντίστροφα ο χρόνος αντίδρασης είναι μεγαλύτερος από το χρόνο παρέμβασης.

Η χρονικότητα του *επείγοντος* προϋποθέτει (επιστημο)λογικά μια (τουλάχιστον) αιτιώδη σχέση ή αλυσίδα, και υπαινίσσεται μια οριζόντια πρόσληψη της αιτιότητας, μια οριζόντια σχέση μεταξύ αιτίου και αιτιατού: η μεταγενέστερη κατάσταση προκύπτει εξαιτίας της πρώτης. Η αλληλουχία των γεγονότων νοείται σαν μια σειρά ενδεχομενικών σημείων που συνδέονται μεταξύ

τους γραμμικά, και τη σύνδεση μεταξύ τους έρχεται να διακόψει η παρέμβαση για να ανατρέψει μια δεδομένη πορεία προς μια κακή εξέλιξη. Η διακοπή της κανονικής ροής του χρόνου προϋποθέτει ότι αυτή ροή προϋπήρχε και ήταν συνεχής (Anderson 2016, Ophir 2018: 62). Πλέον όμως είναι περιορισμένη, εφόσον μπορεί να αναπτυχθεί μόνο σε ένα δεδομένο χρονικό περιθώριο. Είναι μια χρονικότητα αμείλικτη που όμως διαπνέεται από την «αναμενόμενη ετερότητα του μέλλοντος»,⁹⁸ την ελπίδα ότι ο χρόνος είναι αρκετός, και η έγκαιρη δράση μπορεί να κάνει τη διαφορά, ανατρέποντας την καταστροφή (Anderson 2017).

Η αναγκαιότητα συνιστά μια εξίσου σημαντική διάσταση, τόσο ως αναγκαιότητα της δράσης, της παρέμβασης, της ενεργοποίησης των δρώντων, όσο και ως αναγκαιότητα αυτή η δράση να πραγματοποιηθεί υπό πίεση.⁹⁹ Εφόσον η πορεία των πραγμάτων μπορεί να αλλάξει μόνο μέσω της έγκαιρης παρέμβασης, και άρα η έγκαιρη και αποτελεσματική παρέμβαση καθίσταται αναγκαία (Calhoun 2013, Anderson 2017). Το *επείγον* επιτάσσει την άμεση ανάληψη απόφασης και δράσης, ενώ παράλληλα αναδεικνύεται η αναγκαιότητα αντιμετώπισης εκείνου ακριβώς του ζητήματος στο οποίο πρέπει να παρέμβουμε, και με τα μέσα εκείνα που υποδεικνύονται ως τα πιο αποτελεσματικά. Διατυπωμένο αλλιώς, όταν δηλώνω ότι ένα ζήτημα είναι *επείγον*, αυτομάτως επιστώ την προσοχή σε αυτό και μόνο, και δηλώνω ότι είναι αναγκαίο να αντιμετωπιστεί αυτό, και μάλιστα με συγκεκριμένο τρόπο και κατά προτεραιότητα έναντι όλων των άλλων.

Η ανάγκη έγκαιρης αντιμετώπισης του *επείγοντος* ζητήματος προσδίδει ταυτόχρονα σε αυτό αυξημένη ορατότητα και προβολή.¹⁰⁰ Το τοποθετεί στην κορυφή μιας ιεραρχίας ζητημάτων,

---

⁹⁸ Reinhart Koselleck, *Futures Past: On the Semantics of Historical Time*, Νέα Υόρκη: Columbia University Press, 2004, 241. Αναφ. στο Anderson 2017: 1.

⁹⁹ Οι έννοιες της *αναγκαιότητας* και της *ανάγκης* έχουν σημαντικές θεωρητικές γενεαλογίες στην ιστορία του δικαίου και την πολιτική φιλοσοφία, όπως το αριστοτελικό *αναγκαίον*, το ρωμαϊκό *status necessitates* και η μακιαβελική *necessità*, η καντιανή και η εγελιανή *Notwendigkeit*.

¹⁰⁰ Άλλοι μελετητές δίνουν μεγαλύτερη έμφαση στη διάσταση της ορατότητας. Βλ. Ross Bishop και James Phillips, «Manufacturing Emergencies», *Theory, Culture & Society*, 19:4, 2002, 91–102. Η διάσταση αυτή θυμίζει τη θέση της Αθανασίου (2012: 86–87) για την κρίση «ως αντικείμενο γνώσης και εξουσίας [... που] λειτουργεί ως ευέλικτο και στρατηγικό κριτήριο του τι παράγεται και τι λογίζεται ως αξιοσημείωτο συμβάν». Αντίστοιχα, η Honig υπογραμμίζει ότι η ανάδειξη της διεισδυτικότητας του *επείγοντος* επίσης μπορεί να αντανάκλα και την τάση να προωθείται κάτι ως *επείγον*, επίκαιρο και

διαχωρίζοντάς το τόσο από άλλα επείγοντα ζητήματα, όσο και από άλλα μη-επείγοντα, «κανονικά». Το *επείγον* ζήτημα προτεραιοποιείται έναντι όλων των άλλων, και αυτή είναι μια βασική ειδοποιός διαφορά του, σε όλα τα πεδία εφαρμογής. Η επίκληση του *επείγοντος* είναι εν δυνάμει καταλυτική για τη διαμόρφωση και την ιεράρχηση των εκάστοτε προτεραιοτήτων, από πχ. τη στοχοθεσία μιας ακτιβιστικής πρωτοβουλίας μέχρι τη συγκρότηση μιας κυβερνητικής ατζέντας. Στο πολιτικό πεδίο, η διαδικασία αυτή ιεράρχησης είναι διαρκώς εξελισσόμενη και αγωνιστική, εμπλέκει δηλαδή τα εκάστοτε μέρη σε αγώνες νοηματοδότησης, πλαισίωσης και δράσης. Από αυτή τη σκοπιά, το *επείγον* δεν νοείται ούτε ως δεδομένη ούτε ως δημιουργημένη, αλλά ως έννοια «επιτελούσα κατά την πράξη της εννοιολόγησης» (Ophir 2018: 59): καθώς αναπτύσσεται, ιεραρχεί, καθώς νοηματοδοτείται, επιτελεί.

Η συνθήκη του *επείγοντος* επιβάλλει επίσης την ιεράρχηση των μέσων, και προκρίνει την προτεραιοποίηση της δράσης έναντι της σκέψης και του διαλόγου (Scarry 2011, Anderson 2016). Εφόσον ο χρόνος είναι λιγοστός και περιορισμένος, θεωρείται δεδομένο ότι αυτός (ή έστω το μεγαλύτερο κομμάτι του) θα αφιερωθεί στην έμπρακτη αντιμετώπιση της κατάστασης. Απορρίπτοντας τη διαβούλευση ως χρονοβόρα και περιττή, παγιώνει ρητορικά τα νοήματα και θέτει ως αδιαμφισβήτητη προτεραιότητα τη δράση, και δη την άμεση και αποτελεσματική δράση η οποία δεν μπορεί να αμφισβητηθεί λόγω έλλειψης χρόνου.¹⁰¹ Μέσω της ιεράρχησης εξουδετερώνονται οι «αντίπαλες» εναλλακτικές και αποκλείονται οι οποιεσδήποτε δυνατότητες σκέψης, διαβούλευσης και συνδιαμόρφωσης – παρότι όπως δείχνει η Scarry (2011) αυτό δεν είναι ούτε λογική, ούτε φιλοσοφική, ούτε ιστορικά αποδείξιμη προϋπόθεση για την αποτελεσματική και έγκαιρη αντιμετώπιση οποιουδήποτε κινδύνου.

επιτακτικό, και άρα άξιο προσοχής – μια διαδεδομένη τακτική της διαφήμισης και των μέσων μαζικής ενημέρωσης (Honig 2014: 48).

¹⁰¹ Μια έρευνα σχετικά που βασίζεται πάνω σε εμπειρικά δεδομένα από το Ισραήλ δίνει ο Piki Ish-Shalom, *Beyond the Veil of Knowledge: Triangulating Security, Democracy and Academic Knowledge*, Av Armpor: University of Michigan Press, 2019.

Το *επείγον* επιβάλλει διαχωριστικές γραμμές ανάμεσα στο εξαιρετικό και το κανονικό, το επείγον και μη-, ως περιγραφόμενο γεγονός και ως επιβεβλημένο τρόπο δράσης. Η ιεράρχηση αυτή δεν έχει σειριακό, αλλά οριακό χαρακτήρα, δηλαδή ό,τι δεν τοποθετείται ανάμεσα στις πρώτες προτεραιότητες, εξαιρείται της αντιμετώπισης, μέχρι να αντιμετωπιστεί και παρέλθει το *επείγον* ζήτημα δεν ενδιαφέρει η συνολική διαβάθμιση και ο συνυπολογισμός όλων των ζητημάτων, ακόμα και αυτών που είναι σημαντικά αλλά όχι επιτακτικά. Αυτή είναι, σύμφωνα και με την προσέγγιση του πολιτικού επιστήμονα Tom Sorell, η ειδοποιός διάσταση της *επείγουσας* κατάστασης: ότι μπορεί να δικαιολογήσει τύπους ενεργειών που κανονικά θα θεωρούνταν ηθικά απαράδεκτοι.¹⁰² Η ιεράρχηση διαχωρίζει, δικαιολογεί και επιβάλλει τόσο την ίδια την εξαίρεση, όσο και τα «εξαιρετικά μέσα» με τα οποία αυτή μπορεί να αντιμετωπιστεί (Calhoun 2013).

Οι υπάρχουσες εννοιολογήσεις του *επείγοντος* (Elster 2009, Scarry 2011, Calhoun 2013, Honig 2014, Anderson 2016, Anderson 2017, Wilson & Orlove 2019, Schwell 2023) δίνουν περισσότερη ή λιγότερη έμφαση σε κάποιες από τις παραπάνω διαστάσεις, ανάλογα με τις όψεις που θέλουν να αναδείξουν οι εκάστοτε ερευνητικές εστιάσεις. Όμως, το ειδικό ενδιαφέρον για το *επείγον* ως έννοια ενδιαφέρουσα, *conceptum* που αξίζει να ονομαστεί για περαιτέρω θεωρητική και ερευνητική επεξεργασία, δεν προκύπτει από τα στοιχεία αυτά ξεχωριστά αλλά από τη συναρμογή τους εντός της έννοιας. Το *επείγον* δεν είναι μόνο (α) μια εσωτερικά πολύπλοκη έννοια που συνδυάζει διαφορετικές μεταβλητές μεταξύ τους· παράλληλα, (β) κάθε μεταβλητή εντός της έννοιας είναι από μόνη της σύνθετη, και (γ) ρευστή, δηλαδή κάθε μεταβλητή εντός της έννοιας επηρεάζεται σε πραγματικό χρόνο από τις άλλες μεταβλητές, και τις επηρεάζει επίσης.¹⁰³

---

¹⁰² Tom Sorell, *Emergencies and Politics: A Sober Hobbesian Approach*, Κέμπριτζ: Cambridge University Press, 2013. Ο Sorell εντοπίζει τις θεωρητικές ρίζες αυτής της οριακότητας του *επείγοντος* στον *Λεβιάθαν* του Hobbes, όπου η φυσική κατάσταση είναι ένας «πόλεμος όλων εναντίον όλων» που μπορεί να αποφευχθεί μόνο με την αμοιβαία απεμπόληση όλων των φυσικών μας δικαιωμάτων – με μόνη εξαίρεση το ύστατο δικαίωμά μας να υπερασπιζόμαστε τον εαυτό μας όταν δεχόμαστε επίθεση.

¹⁰³ Ο Connolly (1983: 12–13) ονομάζει μια έννοια με αυτά τα χαρακτηριστικά «έννοια συστάδας» [cluster concept].

Σε αυτό ακριβώς το στοιχείο εσωτερικής πολυπλοκότητας εντοπίζει ο Connolly τη δυσκολία κατανόησης και άρα συμβατότητας των εννοιολογικών διαφορών στις «αμφιλεγόμενες πολιτικές έννοιες» (Κεφ. II.iii.). Αν οι διαστάσεις μιας έννοιας είναι τα στοιχεία εκείνα που την ορίζουν και μέσα από τα οποία αυτή μπορεί να προσεγγιστεί, στις αμφιλεγόμενες πολιτικές έννοιες «ίσως καμία από αυτές τις διαστάσεις δεν αρκεί από μόνη της για να [την] καθορίσει [...] αν και ορισμένες από αυτές είναι σίγουρα πιο σημαντικές από άλλες» (Connolly 1983: 13). Δεχόμενοι ότι το *επείγον* αποτελεί μια τέτοια έννοια, δεχόμαστε και το ότι κρυσταλλώνει αξιολογικά μια διττή, περιγραφική και κανονιστική, λειτουργία: καθώς αποκαλώ κάτι *επείγον*, το περιγράφω και «ταυτόχρονα του αποδίδω μια αξία ή εκφράζω μια δέσμευση σε σχέση με αυτό» (Connolly 1983: 12–13).

IV. ii. Το θεωρητικό σχήμα των ουσιαστικά αμφισβητούμενων εννοιών του Connolly (1983) είναι πολύ χρήσιμο και για να συνοψίσουμε τις αξιολογικές λειτουργίες του *επείγοντος*: την περιγραφική και την κανονιστική.¹⁰⁴ Όταν η έμφαση βρίσκεται στην περιγραφική λειτουργία, όταν δηλαδή η συνθήκη στην οποία η έννοια αναφέρεται έχει χαρακτηριστικά τέτοια που τείνουν να είναι εμπειρικά ελέγξιμα, τότε μπορούμε να πούμε ότι δηλώνει μια κατάσταση. Αυτή η κατάσταση μπορεί να είναι υποκειμενική, επειδή προσλαμβάνεται ως επείγουσα στη βάση μιας ατομικής (ορθολογικής, αξιακής και συναισθηματικής) εκτίμησης για κάποια ανάγκη που πρέπει να ικανοποιηθεί ή για ένα κίνδυνο που πρέπει να αντιμετωπιστεί άμεσα, και έχει συνέπειες για το ίδιο το άτομο, χωρίς απαραίτητα να εμπλέκει ηθικά ή πρακτικά κάποιο άλλο άτομο/α (πχ. είναι επείγον να φύγω για να προλάβω να πάω κάπου εγκαίρως).

Ως αντικειμενική κατάσταση, το *επείγον* θα μπορούσε να οριστεί ως η κατάσταση εκείνη στην οποία εμφανίζεται κάποιος άμεσος κίνδυνος ή απειλή κινδύνου, που μπορεί να έχει επιπτώσεις ή/και να εμπλέκει ηθικά ή πρακτικά ένα ή και περισσότερους δρώντες και ομάδες. Σε αυτή υπάρχει δυνατότητα επέμβασης για την αποτροπή ή/και τον περιορισμό των βλαβερών επιπτώσεων αυτού, αρκεί αυτή η παρέμβαση να γίνει γρήγορα, αποτελεσματικά και εντός συγκεκριμένου χρονικού πλαισίου. Η αντιμετώπισή της συνήθως απαιτεί πόρους, οργάνωση και συντονισμό, ειδικές ικανότητες και μέσα σε επίπεδο που συνήθως είναι εφικτό να τα παρέχει μόνο κάποια κρατική ή θεσμική οντότητα. Η εκτίμηση για αυτή την κατάσταση (υπονοείται ότι) γίνεται στη βάση μιας (όσο το δυνατόν καλύτερα) ενημερωμένης πληροφόρησης και μιας (λιγότερο ή περισσότερο γενικά αποδεκτής) συνάρθρωσης ορθολογικών, συναισθηματικών και αξιακών κινήτρων.

---

¹⁰⁴ Αυτή η ομαδοποίηση δεν νοείται ως ταξινόμηση. Μια οριστική ταξινόμηση σε αναλυτικά χρήσιμες κατηγορίες (που είναι αμοιβαία αποκλειόμενες και από κοινού εξαντλητικές, στη βάση μιας σταθερής βάσης διαίρεσης) θα απαιτούσε περισσότερο χώρο και γείωση σε εμπειρικό υλικό (Σφεφριάδης 2022).

Μια αντικειμενικά επείγουσα συνθήκη μπορεί να έχει διαβαθμίσεις ως προς την ένταση και την κρισιμότητά της, ως προς το πόσους και ποιους ανθρώπους αφορά, ποιο είναι το διακύβευμα και πόσο σοβαρές είναι οι συνέπειές του, αλλά και κατά πόσο αυτές οι συνέπειες είναι αναστρέψιμες ή μη. Καθώς ο βαθμός πολυπλοκότητας αυξάνεται μαζί με το εύρος του αντίκτυπου, η διάκριση ανάμεσα σε διαφορετικά επίπεδα της περιγραφικής λειτουργίας δεν περιορίζεται αποκλειστικά στο ποσοτικό επίπεδο της κλίμακας, αλλά μπορεί να αφορά και σε ποιοτικά χαρακτηριστικά. Υπάρχουν πολλές συναφείς τυπολογίες ιεράρχησης σοβαρότητας, ειδικά στην ιατρική και στο πεδίο της διαχείρισης καταστροφών και επειγόντων περιστατικών, που στοχεύουν στην αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση αυτών των καταστάσεων και στον περιορισμό των επιπτώσεών τους.¹⁰⁵ Ουσιαστικά πρόκειται για ένα φάσμα διαβαθμίσεων, οι οριοθετήσεις των οποίων ποικίλλουν σύμφωνα με την αξιολογική κρίση, τα ορθολογικά, αξιακά και συναισθηματικά κριτήρια, αλλά και τις εκάστοτε πολιτισμικές, κοινωνικές, και πολιτικές νοηματοδοτήσεις.

Ενδεικτικά, μια βασική διάκριση εντός του φάσματος της περιγραφικής λειτουργίας θα μπορούσε να διακρίνει ανάμεσα στο επείγον ως κανονική αντικειμενική κατάσταση (δηλαδή μια συνθήκη που χαρακτηρίζεται από κάποιο κίνδυνο και ή απειλή κινδύνου που είναι μπορεί να προβλεφθεί, εμφανίζεται με σχετική συχνότητα εντός κανονικότητας, και χρήζει άμεσης παρέμβασης και προληπτικής αντιμετώπισης για να αποφευχθούν πολύ δύσκολα ή εντελώς μη αναστρέψιμες συνέπειες, πχ. το σβήσιμο μιας τοπικής εστίας φωτιάς, ο απεγκλωβισμός κάποιου από το ασανσέρ, η διάσωση από πνιγμό), και το επείγον ως εξαιρετική αντικειμενική κατάσταση (δηλαδή μια συνθήκη κινδύνου ή απειλής που εμφανίζεται σπάνια και εκτός μιας δεδομένης

---

¹⁰⁵ Βλ. πχ. <https://www.strausscenter.org/ccaps-research-areas/complex-emergencies/> (12/12/23). Ένα κλασικό παράδειγμα ιεράρχησης είναι η διαδικασία διαλογής ασθενών (triage process) στην επείγουσα ιατρική, σύμφωνα με την οποία οι ασθενείς αξιολογούνται με αντικειμενικά κριτήρια βάσει ορισμένου πρωτοκόλλου. Βλ. Jonathan P. Wyatt, Robert G. Taylor, Kerstin de Wit και Emily J. Hotton, *Oxford Handbook of Emergency Medicine*, Οξφόρδη: Oxford University Press, 2020.

κανονικότητας, και χρήζει άμεσης παρέμβασης και προληπτικής αντιμετώπισης για να αποφευχθούν ή να περιοριστούν πολύ δύσκολα ή εντελώς μη αναστρέψιμες συνέπειες που επηρεάζουν μια ευρύτερη κοινωνική ομάδα, πχ. μια ανθρωπογενής ή φυσική καταστροφή, ένας σεισμός, μια επιδημία).

Μια κατηγορία που μπορεί να νοηθεί μάλλον ως το υπέρτατο όριο στο φάσμα των διακυβευμάτων που μπορούμε να συλλάβουμε, είναι το επείγον ως απόλυτη εξαιρετική αντικειμενική κατάσταση, δηλαδή ο κίνδυνος της μη αναστρέψιμης εξαφάνισης της ζωής, της εξάλειψης του ανθρώπινου είδους ή της καταστροφής της βιόσφαιρας της Γης. Αυτή η απειλή μας ενδιαφέρει εδώ περισσότερο ως ανθρωπογενής, υπό την έννοια ότι υπάρχει δυνατότητα να αναχαιτιστεί. Το πιο προφανές παράδειγμα εδώ είναι το *κλιματικό κατεπείγον* (climate emergency) που συνδέεται με την κλιματική αλλαγή, και την εκτεταμένη και εν δυνάμει μη αναστρέψιμη απορρύθμιση της βιόσφαιρας. Η κατ' εξοχήν αυτή επείγουσα συνθήκη, όπως τεκμηριώνεται από τη βασική φυσική (Lenton et al. 2019) και προσλαμβάνεται από τους κοινωνικούς δρώντες (de Moor 2023), έχει υπαρξιακά χαρακτηριστικά – ο διαβλεπόμενος κίνδυνος είναι μη αναστρέψιμος, και δεν απειλείται μόνο η ζωή (όπως τη γνωρίζουμε μέχρι σήμερα), αλλά και οι πιθανότητες επιβίωσης και αναγέννησής της. Όμως, όπως όλες οι περιγραφικές διαστάσεις, όσο και όπως και αν αυτή τεκμηριώνεται, παρουσιάζεται και προσλαμβάνεται ως ουδέτερη, η περιγραφική διάσταση επίσης ενσωματώνει αξιολογικά στοιχεία και κρίσεις. Πίσω από την περιγραφή μιας οποιασδήποτε κατάστασης ως *επείγουσας* πάντα «κρύβονται συγκεκριμένοι τρόποι σκέψης για το πώς λειτουργεί ο κόσμος και συγκεκριμένοι, αν και συχνά υπόρρητοι, ηθικοί προσανατολισμοί» (Calhoun 2013: 30). Θα επανέλθουμε εκτενέστερα σε αυτό το σημείο παρακάτω (Κεφ. V).

Η κατά Connolly (1983) κανονιστική λειτουργία της έννοιας συνδέεται πιο στενά με την αξιολογική της διάσταση. Στην περίπτωση μας, αυτή μπορεί να αναλυθεί μέσα από το πρίσμα του φουκωικού «καθεστώτος αλήθειας» (Αθανασίου 2012: 12–13), εκείνο «το σύνολο των κανόνων σύμφωνα με τους οποίους χωρίζεται το αληθές από το ψευδές και αποδίδονται ειδικά αποτελέσματα εξουσίας στο αληθές» (Foucault [1977] 1987: 35-36, αναφ. στο: Δοξιάδης 1988: 26).¹⁰⁶ Στο εκάστοτε κοινωνικό-πολιτικό πλαίσιο υπάρχει μια μάχη «γύρω από την αλήθεια» που βρίσκεται στον πυρήνα της πολιτικής – δεν πρόκειται όμως για μια μάχη «υπέρ της αλήθειας», αλλά «για μια μάχη σχετικά με τη θέση (status) της αλήθειας και τον οικονομικό και πολιτικό ρόλο που παίζει» (Ibid.). Η διατύπωση με την οποία ο Foucault συνοψίζει το επίδικο είναι χαρακτηριστική: «το πολιτικό ζήτημα δεν είναι η πλάνη, η ψευδαίσθηση, η αλλοτριωμένη συνείδηση ή η ιδεολογία· είναι η ίδια η αλήθεια [...]» (Foucault [1977] 1987: 37, Ibid.).

Στην περίπτωση του *επείγοντος*, το ζήτημα της αλήθειας, ως εγκυρότητα του ισχυρισμού, βρίσκεται στον πυρήνα της κανονιστικής λειτουργίας. Πέρα από τη σημασία των ενημερωμένων προτιμήσεων για μια αποτελεσματική, υπό χρονική πίεση, δράση, η διάκριση ανάμεσα στην *έννοια* και τον *ισχυρισμό του επείγοντος* (Scarry 2011, Anderson 2016), ανάμεσα στο ποιος και από ποια θέση ορίζει το τί είναι *επείγον* και για ποιόν (Calhoun 2013), πώς το γνωρίζει και πώς επιλέγει πώς θα αντιμετωπιστεί, η διάκριση ανάμεσα στη συγκρότηση *έγκυρου, αληθινού* νοήματος και την *εξαπάτηση*, είναι σημαντική. Είναι επίσης πάντα υπό διαπραγμάτευση, επειδή η κανονιστική λειτουργία έχει σημαντικές απολήξεις στη δράση και δεν πρόκειται αποκλειστικά για ζήτημα νοηματοδότησης.

---

¹⁰⁶ Ο Foucault εισάγει τις έννοιες του «λογικού καθεστώτος» (discursive régime) και των «καθεστώτων αλήθειας» (régimes de vérité) σε συνέντευξή του το 1977 (Foucault [1977] 1987, αναφ. στο: Δοξιάδης 1988: 25-26). Όπως γράφει ο Δοξιάδης (1988: 26), «με τη ριζική πολιτικοποίηση του ζητήματος «αλήθεια» [...] ο Foucault αναθεωρεί το γνωστό παλαιότερο προβληματισμό, σύμφωνα με τον οποίο το κέντρο βάρους της προοδευτικής κριτικής βρισκόταν είτε στο διαχωρισμό μεταξύ επιστήμης και ιδεολογίας, και άρα στην επιταγή να αποδεσμευτεί η πρώτη από τη δεύτερη, είτε σε μια κριτική ανάλυση της κυρίαρχης ιδεολογίας και της ιδεολογίας γενικά».

IV. iii. Για να αποκωδικοποιηθεί η κανονιστική λειτουργία της έννοιας του *επείγοντος*, παρά τα εμπόδια που θέτουν η εσωτερική πολυπλοκότητα και η ρευστότητά της, θεωρώ χρήσιμο να εισάγω το σχήμα των «μηχανισμών ελέγχου», ένα εργαλείο από την έρευνα της ανθρωπολόγου Laura Nader που εστιάζει στη νομική ιδεολογία.¹⁰⁷ Η Nader (1997) εκκινεί από τη φουκωική θεωρητική σύλληψη της εξουσίας ως διάχυτης: «είναι μάλλον ένα διεισδυτικό, αδιόρατο πλέγμα δύναμης που υφαίνεται στις πιο ανεπαίσθητες κινήσεις μας και τις πιο ενδόμυχες εκφράσεις μας».¹⁰⁸ Ήδη από την εποχή της ανάδυσης της αποικιοκρατίας και της εκβιομηχάνισης, η επιβολή της εξουσίας και ιδιαίτερα η επιβολή καθεστώτων εξαίρεσης και «έκτακτης ανάγκης» είναι συνυφασμένη με περισσότερο σύνθετες και αμφίδρομες διαδικασίες που διαχέονται στο κοινωνικό σώμα.¹⁰⁹ Αναδεικνύοντας τις συνδέσεις ανάμεσα στις ροές εξουσίας και των ιδεών, των θεσμών και της αυτόνομης ανθρώπινης δράσης, η Nader προτείνει μια κατανόηση της εξουσίας ως αμφίπλευρης, ως δράσης–αντίδρασης που είναι ταυτόχρονα επι- και αποκεντρωμένη. Αυτή θυμίζει έντονα τη φουκωική πρόσληψη της εξουσίας, ως δύναμης που διαπερνά όλα τα πεδία της κοινωνικής ζωής, αλλά δίνει μεγαλύτερη βαρύτητα στη δράση των δρώντων.

Η εστίαση στις διαδικασίες και τους μηχανισμούς εκείνους μέσω των οποίων οι εξουσιαστικές ιδέες εδραιώνονται και θεσμοποιούνται αποκτά ειδικό ενδιαφέρον, γιατί είναι σε αυτές τις κρυσταλλώσεις που αποτυπώνεται μια περισσότερο πλήρης εικόνα της εξουσίας. Για παράδειγμα, η εσωτερίκευση κωδίκων συμπεριφοράς μέσω των οποίων οι θεσμικές δομές

---

¹⁰⁷ Τη σύνδεση της αίσθησης του επείγοντος (urgency) με τη θεωρία της Nader έχει κάνει η Alexandra Schwell το 2020 στο 16^ο συνέδριο της EASA Ευρωπαϊκής Ένωσης Κοινωνικών Ανθρωπολόγων («New anthropological horizons in and beyond Europe,» 20-24 Ιουλίου 2020, Λισαβόνα και διαδικτυακά). Βλ. <https://nomadit.co.uk/conference/easa2020/paper/53708> (23/12/23).

¹⁰⁸ Michel Foucault, αναφ. στο Terry Eagleton, *Ιδεολογία. Μια Εισαγωγή*, μετ. Μ. Λάμπρου, επιμ. Μ. Σηφάκη, Αθήνα: Πεδίο, 2018: 41. Εκτός από το έργο του Michel Foucault, *Επιτήρηση και τιμωρία. Η γέννηση της φυλακής*, μετ. Τ. Μπέτζελος, Αθήνα: Πλέθρον, 2011, η Nader (1997) αναφέρει ως καθοριστικό για τη σύλληψη του σχήματος των «διαδικασιών ελέγχου» και το έργο του Sidney W. Mintz, *Sweetness and Power*, Νέα Υόρκη: Penguin, 1985.

¹⁰⁹ Η σχέση μεταξύ ιμπεριαλισμού, φυλής και νομικών καθεστώτων «έκτακτης ανάγκης» έχει μελετηθεί επίσης από τον ιστορικό του δικαίου John Reynolds, ο οποίος θεωρεί τα σύγχρονα σχήματα διακυβέρνησης «έκτακτης ανάγκης» ως αναπόσπαστο κομμάτι της γενεαλογίας των ρατσιστικών και λευκών εποικιστικών πολιτικών έκτακτης ανάγκης. Βλ. John Reynolds, *Empire, Emergency and International Law*, Κέιμπριτζ: Cambridge University Press, 2017.

μετασχηματίζουν τις κοινωνικές σχέσεις και τα καταναλωτικά πρότυπα, αλλά και ο μετασχηματισμός τους από τους εξουσιαζόμενους ως στρατηγική αντίστασης, δείχνουν ότι για να ανιχνεύσουμε τις δυναμικές συνιστώσες της εξουσίας (πώς και γιατί η εξουσία αποκτάται, χρησιμοποιείται, διατηρείται ή χάνεται), πρέπει, εκτός από την ανάλυση των τυπικών δομών της, να χρησιμοποιήσουμε ευρύτερα αναλυτικά εργαλεία. Για αυτό το σκοπό, η Nader (1997) εισάγει την έννοια των «διαδικασιών ελέγχου» (control processes), των διαδικασιών εκείνων μέσω των οποίων οι ιδέες που εκπορεύονται από την εξουσία εδραιώνονται θεσμικά. Το σχήμα «επιτρέπει την ενσωμάτωση όλου του φάσματος των βασικών εννοιών ιδεολογία, ηγεμονία, κοινωνικός [πολιτικός] και πολιτιστικός έλεγχος, στη μελέτη τόσο των αόρατων όσο και των ορατών πτυχών της εξουσίας» (Nader 1997: 711), ενώ προϋποθέτει μια κατανόηση της πολιτικής ως αμφίδρομης και διαδραστικής διαδικασίας.

Οι διαδικασίες ελέγχου συνδέονται με τη μετασχηματιστική λειτουργία ιδεών και ιδεολογικών μορφωμάτων, που πηγάζουν και εκπορεύονται από θεσμούς που λειτουργούν ως δυναμικές συνιστώσες της εξουσίας, και συγκροτούν τα κεντρικά δόγματα μέσω των οποίων τα άτομα και οι ομάδες πείθονται να συμμετέχουν στην ίδια τους την διακυβέρνηση, είτε αποφασίζουν να συμμορφωθούν είτε επιλέγουν να αντισταθούν σε αυτή (Nader 1997: 711–712). Ένα τέτοιο μόρφωμα είναι η νομική ιδεολογία της «εξαναγκαστικής αρμονίας» στην οποία και εστιάζει η έρευνα της Nader.¹¹⁰ Υιοθετώντας αυτή τη διάκριση για το *επίγονο*, μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι η έννοια του *επίγοντος* διαφέρει από τη *νομική ιδεολογία του επίγοντος* (στην οποία και μπορούμε να εντάξουμε και τη θεωρητική παράδοση της κατάστασης έκτακτης ανάγκης/εξαίρεσης). Ιδωμένη ως διαδικασία ελέγχου, η *ιδεολογία του επίγοντος* επιτελεί μια

---

¹¹⁰ Η Nader έχει μελετήσει εκτενώς την «ιδεολογία της εξαναγκαστικής αρμονίας» (coercive harmony): μια ιδεολογία που επικεντρώνεται στην πεποίθηση ότι οι συγκρούσεις είναι εγγενώς κακές και ανεπιθύμητες, και ότι μια υγιής κοινωνία είναι εκείνη που ελαχιστοποιεί τις συγκρούσεις και τις αντιπαράθεσεις μεταξύ των ανθρώπων. Βλ. Laura Nader, *Harmony ideology: justice and control in a Zapotec mountain village*, Στάνφορντ: Stanford University Press, 1990.

«εξαιρετική πειθάρχηση», κατ' αντιστοιχία με την «εξαναγκαστική ειρήνευση» της νομικής ιδεολογίας της αρμονίας. Και στις δύο περιπτώσεις, οι εκάστοτε ιδεολογίες χρησιμοποιούνται για να κανονικοποιήσουν εξουσιαστικές συνθήκες καταπίεσης.¹¹¹

Η διάκριση ανάμεσα στην *έννοια του επείγοντος* και την *ιδεολογία του επείγοντος* είναι χρήσιμη όχι μόνο επειδή αναδεικνύει την κανονιστική λειτουργία των νομικών ιδεολογιών, αλλά και επειδή βοηθάει να διασαφηνιστεί και να ιδωθεί ξανά η έννοια του *επείγοντος* στην αυτονομία της. Μετατοπίζοντας το σχήμα του Agamben (2003), μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι δεν είναι το *επείγον* ως συνθήκη καθαυτή, αλλά η *ιδεολογία του επείγοντος* που κανονικοποιεί την εξαίρεση και τη μετατρέπει σε κανόνα. Αυτή η διαπίστωση συντάσσεται με την κριτική που ασκεί στον Agamben ο Calhoun (2013: 30), ο οποίος υποστηρίζει ότι «δεν αντιλαμβανόμαστε επαρκώς την εξαίρεση απλώς και μόνο στη δήλωσή της, ως συστατικής πράξης της βούλησης, του σημείου σύνδεσης μεταξύ νόμου και βίαιης βίας. Πρέπει να διερευνήσουμε επίσης τους τρόπους με τους οποίους ένα φαντασιακό έκτακτης ανάγκης κάνει τη δράση να φαίνεται αναγκαία, αλλά επίσης περιγράφει τα είδη της δράσης που είναι αναγκαία». Η ιδέα αυτή αναδεικνύει μια σημαντική διάκριση: δεν είναι η έννοια αλλά η *ιδεολογία του επείγοντος* που υπαγορεύει τα είδη δράσης της εξαίρεσης και της καταστολής ως αναγκαία. Είναι η *ιδεολογία του επείγοντος* που απεμπολεί τη διαβούλευση και επιβάλλει την υπάκουη συμμόρφωση – άλλωστε, «η δικτατορία είναι το αντίθετο της συζήτησης» (Schmitt [1922] 2016: 103). Εφόσον η έννοια δεν ταυτίζεται με την ιδεολογία, μπορεί να «ανοίξει» και σε άλλες νοηματοδοτήσεις.

Το σχήμα των διαδικασιών ελέγχου παράλληλα υπογραμμίζει και τη διάσταση της πειθάρχησης στην κανονιστική λειτουργία. Αν υιοθετήσουμε μια κατανόηση της εξουσίας ως αμφίπλευρης δράσης-αντίδρασης, δεν αρκεί η «από-τα-πάνω» επιβολή της «κατάστασης έκτακτης

---

¹¹¹ Michel Foucault, *Επιτήρηση και τιμωρία. Η γέννηση της φυλακής*, μετ. Τ. Μπέτζελος, Αθήνα: Πλέθρον, 2011. Αναφ. στο Terry Eagleton, *Ιδεολογία. Μια Εισαγωγή*, μετ. Μ. Λάμπρου, επιμ. Μ. Σηφάκη, Αθήνα: Πεδίο, 2018: 41.

ανάγκης», ως επιβαλλόμενη νοηματοδότηση και συνθήκη, για να εξηγήσει την κανονικοποίηση του *επείγοντος*. Σε μια παράλληλη κίνηση, αυτή υιοθετείται «από-τα-κάτω», θυμίζοντας περισσότερο πίστη παρά μια ορθολογικά ρυθμιζόμενη διαδικασία. Το γεγονός ότι μια συνθήκη προσλαμβάνεται ως *επείγουσα* δεν σημαίνει απαραίτητα ότι επιβάλλεται ως τέτοια, αλλά ότι γίνεται αποδεκτή ως τέτοια. Όπως γράφει για την έννοια της *αλήθειας* ο Horkheimer ([1935] 1989: 14), εφόσον η κυρίαρχη δύναμη είναι ακλόνητη, δηλαδή «στον βαθμό που η μεταβολή βασικών σχέσεων αποκλείεται στην πράξη, προκύπτει η ανάγκη μιας ερμηνείας η οποία βασίζεται εξ ολοκλήρου πάνω στην πίστη». Η «συμφιλιωτική» αυτή ανάγκη είναι ψυχολογική. Το ακατανόητο της μοίρας, «[η] πεποίθηση ότι ένας συνθλιπτικός και οδυνηρός αστερισμός είναι ουσιαστικά αμετάβλητος ωθεί το πνεύμα να του δώσει μια βαθιά ερμηνεία ώστε να μπορέσει να συμβιβαστεί μαζί του χωρίς να απελίζεται» (Horkheimer [1935] 1989: 14-15).

Συνδέοντας την οξυδερκή κριτική παρατήρηση του Horkheimer με το σχήμα της Nader, μπορούμε να ρίξουμε περισσότερο φως στην κανονιστική-αξιολογική διάσταση της έννοιας, και από ψυχολογική σκοπιά. Η αξιωματική πίστη στο αναπόδραστο και επιτακτικό του *επείγοντος* μπορεί να οδηγήσει όχι μόνο στην ανάληψη, αλλά και στην απεμπόληση της πολιτικής ευθύνης, ακόμα και επακόλουθα στην υιοθέτηση μιας παθητικής στάσης δίχως ενοχές. Παραφράζοντας τον Connolly (1983: 13), αποκαλώντας κάτι *επείγον* και εκφράζοντας μια απόλυτη δέσμευση σε σχέση με αυτό, μπορεί να μην εκφράζω μια δέσμευση σε σχέση με κάτι άλλο – δεν παρεμβαίνω και δεν επιδιώκω τη διευθέτηση καμίας άλλης υπόθεσης, εκτός εκείνης η οποία προσλαμβάνεται ως *επείγουσα*. Οι συνέπειες αυτού του κοινωνικο-πολιτικού μηχανισμού θα μας απασχολήσουν στο επόμενο κεφάλαιο.

V. ΤΟ ΕΠΕΙΓΟΝ ΩΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΑ

V.i. Στο προηγούμενο κεφάλαιο (IV) εξετάσαμε ορισμένες διαστάσεις και λειτουργίες της έννοιας του επείγοντος που ξεχωρίσαμε ως έχουσες ιδιαίτερη σημασία (και) για την πολιτική θεωρία. Είδαμε ότι το *επείγον* μπορεί να είναι συνθήκη ικανή για την παράλυση, την παρεμπόδιση ή τη μη ανάληψη πολιτικής δράσης. Συνιστά όμως ικανή ή αναγκαία συνθήκη για την ανάληψη πολιτικής δράσης; Σε διαφορετική διατύπωση, μπορεί να είναι ένας αιτιώδης παράγοντας που ενεργοποιεί (αυτόνομα ή συνδυαστικά) τις κοινωνικές/πολιτικές εκείνες δυνάμεις που μπορούν να καθορίσουν την έκβαση μιας κατάστασης;¹¹² Αυτή η διερώτηση προϋποθέτει μια κατανόηση του *επείγοντος* που απεμπολεί το θεολογικό φορτίο και συντάσσεται με τη «σχεσιακή πρόκληση», όπως τίθεται στο πλαίσιο της συγκρουσιακής πολιτικής.¹¹³

Σύμφωνα με αυτή τη θεωρητική και ερευνητική προσέγγιση, η κοινωνική/πολιτική πράξη είναι το αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης ανάμεσα σε δομές, δράσεις και πολιτισμικά στοιχεία, και καθορίζεται από τη δυναμική των σχέσεων και των συναρθρώσεών τους (Σεφεριάδης 2022). Η έκβαση των πραγμάτων δεν καθορίζεται ποτέ αποκλειστικά από τις κοινωνικές και πολιτικές δομές – οι δρώντες πάντα έχουν τη δυνατότητα να παρέμβουν και να την επηρεάσουν. Αν δούμε το *επείγον* μέσα από το πρίσμα της συγκρουσιακής πολιτικής, μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι στο *επείγον* υπάρχουν εν δυνάμει όλα τα βεμπεριανά είδη κινήτρων που καθοδηγούν την πράξη, και μάλιστα σε όλους τους δυνατούς συνδυασμούς. Ενώ η «πολιτική του επείγοντος» (emergency politics, Honig 2009, Honig 2014) τείνει να προσλαμβάνεται ως η κατεξοχήν «πολιτική του

---

¹¹² Για έναν ορισμό των «αιτιωδών παραγόντων» στην πολιτική κοινωνιολογία βλ. Theda Skocpol και Margaret Somers, «The Uses of Comparative History in Macrosocial Inquiry», *Comparative Studies in Society and History*, 18:2, Απρίλιος 1980, 175–210. Αναφ. στο Σεφεριάδης 2022.

¹¹³ Βλ. Σεραφείμ Ι. Σεφεριάδης, «Συγκρουσιακή πολιτική, συλλογική δράση, κοινωνικά κινήματα: μια αποτύπωση», *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 27, Μάιος 2006, 7–42.

συναισθήματος» (affective politics, Schwell 2023: 187), μια πιο εστιασμένη ανάλυση δείχνει ότι πρόκειται για μια πολιτική που έγκειται στη συνάρθρωση του ορθολογικού, του αξιακού και του συναισθηματικού, και στο πώς αυτά τα κίνητρα αλληλοδιαπλέκονται και αλληλοεπηρεάζονται.¹¹⁴ Η διάγνωση της Schwell (2023: 187) ότι «η ιδιότητα του επείγοντος είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τον φόβο ως συναισθηματική πρακτική [και ότι] αυτός ο φόβος δεν είναι μόνο ο φόβος για ένα μελλοντικό σενάριο, αλλά ένας γενικότερος φόβος της ακινησίας, της ανικανότητας και της αποτυχίας δράσης» είναι σωστή, όμως δεν συνεπάγεται ούτε τεκμηριώνει την απουσία του ορθολογικού στοιχείου. Αντιθέτως, υποστηρίζω ότι η ανάγκη για εγρήγορση και αποτελεσματικότητα κάθε άλλο παρά το αποκλείει: το ορθολογικό διαπλέκεται με αξιακά και συναισθηματικά κριτήρια, με παρόμοιο τρόπο όπως το «αντιπολιτικό» συναίσθημα του φόβου συμπορεύεται με «την ελπίδα ότι ο χρόνος παραμένει και ότι η δράση μπορεί να κάνει τη διαφορά στα γεγονότα» (Anderson 2017).

Η πολυπλοκότητα των κινήτρων της δράσης εντός του *επείγοντος* επαυξάνεται και λόγω του πώς αυτά αλληλοεπηρεάζονται μεταξύ τους (Elster 2009). Η αναγκαιότητα της έγκαιρης παρέμβασης, ως μόνης δυνατότητας διαφυγής του κινδύνου είναι μια κοινωνική/πολιτική πράξη υπό πίεση, που τοποθετεί διαφορετικά ορθολογικά, αξιακά και συναισθηματικά κίνητρα σε ένταση μεταξύ τους. Μια σύγκριση με την έννοια της *κρίσης* ίσως κάνει σαφέστερη αυτή την ειδοποιό διαφορά: αν η κρίση είναι μια επίσης δραματική συνθήκη όπου διαρρηγνύεται η κανονικότητα και η χρονική συνέχεια, ένα σημείο καμπής, εντούτοις δεν προτάσσει απαραίτητα μια διέξοδο από αυτή (Wilson & Orlove 2019: 3). Ενώ η κρίση είναι περισσότερο μια συνθήκη στάσης, το *επείγον* πιέζει προς τη διέξοδο – αναδιπλώνεται υπό μια αίσθηση πίεσης, παρόμοια με

---

¹¹⁴ Αφενός η ένταση της χρονικής πίεσης και η σχετικότητα (η σύνδεσή του με κάποιο αγαθό ή αξία) του επείγοντος ενισχύουν το αξιακό και συναισθηματικό κίνητρο (Elster 2009), αφετέρου το δεδομένο χρονικό πλαίσιο και η αναχαιτίση των συνεπειών ενισχύουν (υπό τις κατάλληλες προϋποθέσεις, Scarry 2011) το ορθολογικό, ενεργοποιώντας το για να επιτευχθεί μια αποτελεσματική και έγκαιρη αντιμετώπιση. Πιθανότατα μπορούν να εξαιρεθούν κίνητρα συναφή με το «παραδοσιακό», εφόσον αφορά στην κανονική συνθήκη.

την κρίση, αλλά εμπεριέχει μια πολύ πιο ισχυρή πραξιακή διάσταση που επιτάσσει το ξεπέρασμά του (Anderson 2017).

Εξετάζοντας το *επίγον* ως μέρος των προβλημάτων που οι (ορθολογικά, αξιακά ή συναισθηματικά) δρώντες καλούνται να αντιμετωπίσουν κατά την ανάληψη ή μη δράσης, είναι εύλογο να υποθέσουμε ότι δεν μπορεί να λειτουργήσει ως ικανή συνθήκη, δηλαδή ως παράγοντας που αρκεί από μόνος του για να επιφέρει ένα αποτέλεσμα.¹¹⁵ Όπως είδαμε παραπάνω (III.v.), το *επίγον* είναι μια μεταβλητή που συναρτάται στην αξία του εκάστοτε αγαθού ή τη σημασία του εκάστοτε ζητήματος (Schwell 2023). Δεν μπορεί να λειτουργήσει αυτόνομα, ως αιτιώδης παράγοντας, αλλά παρά μόνο σε σύνδεση με κάτι άλλο, κάποιο αγαθό ή κάποια αξία. Το ερώτημα του κατά πόσο το *επίγον* είναι μια αναγκαία συνθήκη,¹¹⁶ δηλαδή το κατά πόσο αποτελεί έναν παράγοντα με αιτιώδη βαρύτητα ικανό να επιφέρει διαφορετικά αποτελέσματα αναλόγως της συγκυρίας (Σεφεριάδης 2022), είναι πολύ πιο σύνθετο και παραμένει ανοιχτό προς διερεύνηση.

Σε κάθε περίπτωση, η υπόθεση ότι το *επίγον* ως έννοια εντάσσεται γενικά σε αξιακές πλαισιώσεις της πολιτικής δράσης, είναι εύλογη. Οι αξιακές πλαισιώσεις είναι «εμπρόθετες στρατηγικές προσπάθειες απόδοσης κοινών ερμηνειών ή αναγνώσεων της πραγματικότητας (αλλά και της οντολογίας των δρώντων υποκειμένων) με τρόπο που να νομιμοποιεί και προωθεί την ανάληψη συλλογικής δράσης, να προσεταιρίζεται παριστάμενα κοινωνικά υποκείμενα και να αδρανοποιεί τους αντιπάλους».¹¹⁷ Σύμφωνα με τις μελέτες του πολιτικού επιστήμονα Sidney Tarrow, τα κοινωνικά κινήματα δεν αναπτύσσονται μόνο όταν οι διεκδικούντες δρώντες

---

¹¹⁵ Σύμφωνα με την κλασική Λογική, λέγοντας ότι «x είναι ικανή συνθήκη y», εννοούμε αν x τότε y. Μια ικανή συνθήκη αρκεί για να προκαλέσει ένα αποτέλεσμα, ενώ δεν απαιτείται όλες οι ικανές συνθήκες να είναι παρούσες (Σεφεριάδης 2022).

¹¹⁶ Σύμφωνα με την κλασική Λογική, λέγοντας ότι «x είναι αναγκαία συνθήκη του y», εννοούμε όχι y αν όχι x. Η αναγκαία συνθήκη δεν είναι ικανή. Όπως συμβαίνει και με τις ικανές συνθήκες, και οι αναγκαίες συνθήκες μπορεί να είναι πολλές, όμως για να προκύψει το αποτέλεσμα y πρέπει όλες να είναι παρούσες. Αναφ. στο Σεφεριάδης 2022.

¹¹⁷ Doug McAdam, John D. McCarthy, Mayer N. Zald (επιμ.), *Comparative Perspectives on Social Movements: Political Opportunities, Mobilizing Structures, and Cultural Framings*, Κέμπριτζ/ Νέα Υόρκη: Cambridge University Press, 1996, 6. Αναφ. και μετ. στο Σεφεριάδης 2022.

διαπιστώνουν ότι «ανοίγουν» δυνατότητες ανάληψης δράσης, αλλά και όταν διαισθάνονται αυτές τις «πόρτες» να κλείνουν.¹¹⁸ Κλειδί σε αυτή τη διαδικασία ενεργοποίησης είναι η πολιτική διαμεσολάβηση: για να γίνουν πραγματικά κινητήρια δύναμη συλλογικής δράσης (και αντίστοιχα, στο πλαίσιο της ανάλυσης, επεξηγηματικοί παράγοντες), οι εκάστοτε απειλές (ή αντίστοιχα, ευκαιρίες) πρέπει να αναγνωριστούν και να πλαισιωθούν ως τέτοιες από τα πολιτικά υποκείμενα εκείνα που, παρεμβαίνοντας στη συγκυρία, αναλαμβάνουν να συνδέσουν την ερμηνευμένη εμπειρία με τη διεκδίκηση (Σεφεριάδης 2022). Ιδιαίτερα χρήσιμη εδώ είναι η επεξεργασία της έννοιας της *αίσθησης επείγοντος* (urgency) από τον Elster (2009), ο οποίος δείχνει ότι δεν είναι ουδέτερη, αλλά έχει τόσο κανονιστικές όσο και ψυχολογικές/συναισθηματικές επιδράσεις. Με την έννοια «της προτίμησης για έγκαιρη δράση έναντι ύστερης δράσης» (Elster 2009: 399), η ενσωματωμένη στην αξιακή πλαισίωση αίσθηση επείγοντος μπορεί να λειτουργήσει καταλυτικά στη διαμόρφωση προτεραιοτήτων και επιλογών, είτε απολήγει στην ανάληψη πολιτικής δράσης, είτε δρα συμπληρωματικά και καταλυτικά προς αυτή την ανάληψη.

---

¹¹⁸ Sidney Tarrow, *Power in Movement: Social Movements and Contentious Politics*, Κέμπριτζ: Cambridge University Press, 1998, 71.

V. ii. Κλιματική αλλαγή και διαλεκτικές προϋποθέσεις

Στις αξιακές πλαισιώσεις των κοινωνικών κινήματων για την κλιματική αλλαγή ο τρόπος σύνδεσης του *επείγοντος* με το διακύβευμα είναι πολύ σημαντικός, όπως σημειώνει η Schwell (2023: 157). Όπως είδαμε παραπάνω (κεφ. IV.iii), ακόμα και στην περιγραφική διάσταση της έννοιας ενυπάρχουν αξιολογικές κρίσεις. Παράλληλα, και ο τρόπος σύνδεσης του *επείγοντος* με το εκάστοτε διακύβευμα δεν είναι επίσης ουδέτερος. Μελετώντας τα κινήματα της κλιματικής αλλαγής μέσω συγκριτικής ανάλυσης, η Schwell δείχνει ότι αυτή η σύνδεση είναι κομβικής σημασίας: ενώ πχ. «οι ακτιβιστές του κλίματος υποστηρίζουν ότι ενεργούν για λογαριασμό ενός στόχου που ισχυρίζονται ότι είναι νόμιμος επειδή βασίζεται σε νόμιμη γνώση [...] Για τους [ακροδεξιούς] λαϊκιστές, αντίθετα, το επείγον είναι ένα αυτοαναφορικό εργαλείο, καθώς δημιουργεί και συντηρεί το επείγον που επικαλείται [...] είναι ένα τέχνασμα, ένα ρητορικό μέσο» (Schwell 2023: 157). Στην πρώτη περίπτωση, η αξία του αγαθού (διάσωση του πλανήτη – επιβίωση του ανθρώπινου είδους) βασίζεται σε επιστημονικές αποδείξεις, οι οποίες «παρέχουν τόσο το έδαφος για συζήτηση όσο και για αναζήτηση λύσης» (Schwell 2023: 157), ενώ στη δεύτερη όχι.

Μαζί με την *επείγουσα* χρονικότητα την οποία αυτά τα οικολογικά κινήματα εισάγουν στους λόγους και τις πρακτικές τους (de Moor 2023: 299), αυτή η διάσταση, η σύνδεση και η πλαισίωση με στοιχεία και επιχειρηματολογία από τη βασική φυσική επιστήμη, τους προσδίδει μεγαλύτερο κύρος και ξεχωριστή δυναμική σαν κοινωνικά φαινόμενα. Η ίδια η χρονικότητα του *επείγοντος* εισάγεται και στοιχειοθετείται στη βάση της επιστημονικά τεκμηριωμένης ανάλυσης των «σημείων καμπής» (tipping points). Σύμφωνα με τη γενικά αποδεκτή αυτή πρόγνωση, η υπερθέρμανση του πλανήτη θα έχει μη αναστρέψιμες (και μη προβλέψιμες, απορρυθμιστικές) συνέπειες, που θα είναι αναπόφευκτες μόλις ξεπεραστούν ορισμένα σημεία καμπής, όπως η

συνολική αύξηση της θερμοκρασίας του πλανήτη κατά 1,5°C, που ήδη είναι αναπόφευκτη.¹¹⁹ Οι πλαισιώσεις επείγοντος των κινήματων για την κλιματική αλλαγή δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στο επιστημονικό κύρος της πρόγνωσης αυτής, με απολήξεις τόσο στον πολιτικό τους λόγο (όπως πχ. στο κεντρικό σύνθημα «This is an emergency» του κινήματος «Extinction Rebellion»¹²⁰), όσο και στις πρακτικές τους, που συνίστανται κυρίως σε στοχευμένες, άμεσες και θεαματικές ακτιβιστικές παρεμβάσεις, που προτιμώνται επειδή κρίνεται ότι θα φέρουν πιο γρήγορα αποτελέσματα και θα πιέσουν περισσότερο για αλλαγές (de Moor 2023: 306).

Αυτή η σύνδεση βέβαια δεν εξασφαλίζει ότι η στρατηγική στην οποία καταλήγουν είναι και η πλέον κατάλληλη – ή έστω ορθολογικά συνεπής ως προς τους προϋποτιθέμενους σκοπούς και αξίες.¹²¹ Στην προσπάθειά τους να εγκαθιδρύνουν ισχυρές αξιακές συνδέσεις ανάμεσα στα επιστημονικά δεδομένα και την πολιτική ενεργοποίηση, και να το κάνουν αυτό υπό πίεση χρόνου, τα κινήματα αυτά αντιμετωπίζουν τον κίνδυνο προσκόλλησης στην «θεολογία» μιας επιστήμης του επείγοντος (de Moor 2023: 306) και της αποπολιτικοποίησης.¹²² Ενώ η κλιματική «βασική φυσική» επιστήμη εστιάζει στα εμπειρικά δεδομένα και τη γραμμική αφήγηση (Lenton et al.

---

¹¹⁹ Η πιο πρόσφατη και έγκυρη έρευνα σχετικά είναι η αναφορά του Intergovernmental Panel for Climate Change: IPCC *Sixth Assessment Report*, <https://www.ipcc.ch/> (11/12/23). Οι Lenton et al. (2019) καταλήγουν σε μια μαθηματική αποτύπωση του επείγοντος (emergency) και του βαθμού επιτακτικότητάς του (urgency) ως ποσοτικές μεταβλητές στην εξής φόρμουλα: $E = R \times U = p \times D \times \tau / T$, όπου E (Emergency [επείγον]) = R (Risk [Ρίσκο]) x U (Urgency [βαθμός επείγοντος]) = p (probability) x d (damage [ζημία]) x τ (reaction time [χρόνος αντίδρασης]) / T (time left for intervention [χρόνος που μένει για παρέμβαση]). Ορίζουμε το επείγον (Emergency) ως το γινόμενο του κινδύνου (D) και του βαθμού επείγοντος (U). Ο κίνδυνος/ρίσκο (R) ορίζεται (στον κλάδο των ασφαλίσεων) ως η πιθανότητα εμφάνισης (p) επί τη ζημία (D). Ο βαθμός επείγοντος (U) ορίζεται ως ο χρόνος αντίδρασης σε έναν συναγερμό (τ) διαιρούμενο με το χρόνο παρέμβασης που απομένει για να αποφευχθεί ένα αρνητικό αποτέλεσμα (T). Το «επείγον» ορίζεται ως η σχέση μεταξύ του χρόνου αντίδρασης «τ» (=πόσος χρόνος χρειάζεται για την επίλυση ενός προβλήματος) και του χρόνου παρέμβασης «T» (=του χρόνου που έχουμε πραγματικά στη διάθεσή μας για να δράσουμε).

¹²⁰ [Αυτό είναι ένα (κατ)επείγον]. Βλ. <https://rebellion.global/> (20/12/23).

¹²¹ Για μια κριτική επισκόπηση αυτών των πρακτικών και της πολιτικής στρατηγικής που τις διέπει, βλ. Kyle R. Matthews, «Social movements and the (mis)use of research: Extinction Rebellion and the 3.5% rule», *Interface: A Journal for and about social movements*, 12:1, Ιούλιος 2020, 591–615, διαθέσιμο στο: <https://www.interfacejournal.net/wp-content/uploads/2020/07/Interface-12-1-Matthews.pdf> (20/1/24).

¹²² Μια συζήτηση που σχετίζεται στενά με την (απο)πολιτικοποίηση που υποβάλει το επείγον ως χρονικός ορίζοντας αφορά «την ίδια την παραγωγή της «σωστής» κατανόησης της κλιματικής αλλαγής και του χρονικού της ορίζοντα [εφόσον] είναι [και] η ίδια ενσωματωμένη στην πολιτική της παραγωγής γνώσης [...] Το ποιος έχει την εξουσία να ορίζει τι είναι «αληθινό» σχετικά με την κλιματική αλλαγή και ποιανού η γνώση αποκλείεται, συνδέεται άμεσα με το ποιανού η χρονική διάσταση της κλιματικής αλλαγής - και κατ' επέκταση ποιανού η αντίδραση - προτιμάται» (de Moor 2023: 306). Για τις γνωσιοθεωρητικές προεκτάσεις βλ. Mara J. Goldman, Matthew D. Turner και Meaghan Daly, «A Critical Political Ecology of Human Dimensions of Climate Change: Epistemology, Ontology, and Ethics», *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change* 9:4, 2018: 1–15.

2019), οι κοινωνικές και πολιτισμικές αντιλήψεις που συνδέονται με την πρόσληψη του χρόνου έχουν μεγαλύτερη σημασία, τουλάχιστον από μια κοινωνιολογική σκοπιά, επειδή οι δρώντες εμπλέκονται ενεργά στη διαπραγμάτευση του νοήματος και καθορίζουν την πολιτική δράση (de Moor 2023: 299). Για παράδειγμα, ενώ οι επίσημες δυτικές αφηγήσεις παρουσιάζουν την κλιματική αλλαγή ως μια μελλοντική επερχόμενη απειλή, πολλές τοπικές κοινότητες στον Παγκόσμιο Νότο έχουν ήδη βιώσει τις επιπτώσεις σοβαρής οικολογικής (και επακόλουθα κοινωνικής και πολιτικής) κατάρρευσης – για όλες αυτές, η κλιματική αλλαγή δεν είναι παρά άλλη μια καταστροφική συνθήκη.¹²³ Από αυτή τη σκοπιά, η αντιμετώπιση της κλιματικής καταστροφής οφείλει να λάβει υπόψιν τις δομικές αιτίες, τις κοινωνικές ανισότητες και τις πολιτισμικές διαφοροποιήσεις, και να θέσει το *επίγον* σε έναν πολύ πιο διευρυνόμενο χρονικό ορίζοντα – με τον ίδιο τρόπο που απαιτεί πολύ πιο ριζικές αλλαγές από τη μείωση των εκπομπών άνθρακα και την ανάπτυξη της «πράσινης» οικονομίας (de Moor 2023: 306).

Η κλιματική αλλαγή δίνει επομένως στο ζήτημα του *επίγοντος* και τις παραμέτρους του – τι, κατά πόσο και για ποιους είναι κάτι *επίγον* ή όχι – μια νέα βαρύτητα. Για να αναχαιτιστεί αυτή η οριακά υπαρξιακή απειλή δεν πρέπει να ιδωθεί ως νομοτελειακή συνθήκη, αλλά να αναλυθεί κριτικά ως μια κοινωνικά συγκροτούμενη και νοσηματοδοτούμενη πρόσληψη που μπορεί να αμφισβητηθεί να συνδιαμορφωθεί – ή να προαχθεί, «επειδή τα ανθρώπινα όντα που την κατέχουν την υπερασπίζονται ανυποχώρητα, την εφαρμόζουν και την προωθούν, ενεργούν σύμφωνα μ’ αυτήν και την επιβάλλουν ενάντια στην αντίσταση των αντιδραστικών [...] αντιλήψεων» (Horkheimer [1935] 1989: 31). Σε αυτή την κατεύθυνση κινείται η ανάλυση του πολιτικού φιλοσόφου Jacob Blumenfeld για τα κινήματα την εποχή της κλιματικής αλλαγής υπό το πρίσμα της «κοινωνικής

---

¹²³ Βλ. Erik Swyngedouw, «The Antinomies of the Postpolitical City: In Search of a Democratic Politics of Environmental Production», *International Journal of Urban and Regional Research*, 33:3, 2009, 601–620· Kyle Whyte, «Indigenous Climate Change Studies: Indigenizing Futures, Decolonizing the Anthropocene», *English Language Notes*, 55:1–2, 2017, 153–162. Αναφ. στο de Moor 2023: 306.

μορφής» του Adorno (*Negative Dialektik*, 1966), που συνδυάζει στοιχεία από την κριτική θεωρία και την οικολογία.

Ο Blumenfeld (2023: 167) υποστηρίζει ότι η κλιματική αλλαγή «δεν είναι μια διακριτή καταστροφή [...] αλλά μέρος του διαιωνιζόμενου οικολογικού ρήγματος του κοινωνικού μεταβολισμού με τη φύση, το οποίο με τη σειρά του καθορίζεται από την ιδιαίτερη λογική της καπιταλιστικής συσσώρευσης και την πραγματική υπαγωγή της ανθρώπινης εργασίας στη μορφή της αξίας».¹²⁴ Υπό το πρίσμα αυτών των μακροχρόνιων, δομικών αιτιών της κλιματικής αλλαγής, είναι προφανές ότι το *επείγον*, ιδωμένο εντός αυτής της κοινωνικής μορφής ως αυτόνομη συνθήκη, είναι επίπλαστο. Με τους ρυθμούς παραγωγής και κατανάλωσης που επιβάλλει ο ύστερος εξορυκτικός καπιταλισμός, η υπερθέρμανση του πλανήτη και η εξάντληση των φυσικών πόρων δεν αποτελεί απροσδόκητη έκπληξη – αντιθέτως, είναι μαθηματικά βέβαιη. Αναδιατυπώνοντας με αυτόν τον τρόπο το ζήτημα του κλιματικού *επείγοντος*, είναι ξεκάθαρο ότι το πιο σημαντικό είναι η αντιμετώπιση των δομικών αιτιών, και όχι η προσωρινή (όσο και έγκαιρη) αντιμετώπιση των επιπτώσεων.

Καθώς τελειοποιούνται οι τεχνικές διακυβέρνησης «έκτακτης ανάγκης» και αποσυντίθενται οι ρυθμιστικοί μηχανισμοί εξασφάλισης καθολικών δικαιωμάτων, καθώς διογκώνονται οι συνθήκες μαζικής μετανάστευσης και διαβλέπεται έλλειψη πόρων παγκοσμίως, η ανάλυση του Blumenfeld (2023) δείχνει ότι είναι απαραίτητη μια κατανόηση της κλιματικής κρίσης ως απότοκο του εξορυκτικού καπιταλισμού για να συλλάβουμε το *επείγον* σε όλο του το φάσμα, συμπεριλαμβανομένων του οικοφασισμού και της κλιματικής βαρβαρότητας.¹²⁵ Αυτή η διαφαινόμενη μορφή προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή, μια μορφή προσαρμογής «η οποία

---

¹²⁴ Μετάφραση στα ελληνικά στο: <https://www.coghnorti.wordpress.com> (12/12/23).

¹²⁵ Η έννοια της «κλιματικής βαρβαρότητας» (Blumenfeld 2023: 170–178) αντλείται από κείμενα και συνεντεύξεις της Naomi Klein. Βλ. ενδεικτικά Naomi Klein, «Against climate barbarism: A conversation with Naomi Klein», *LA Review of Books*, <https://lareviewofbooks.org/article/against-climate-barbarism-a-conversation-with-naomi-klein> (20/12/23).

αποδέχεται πλήρως τη βίαιη πραγματικότητά της, ενώ ταυτόχρονα αρνείται κάθε μορφή αλληλεγγύης ως απάντηση στις επιπτώσεις της» (Blumenfeld 2023: 166), είναι ο δυστοπικός ορίζοντας που δεν αφήνει περιθώρια να εγκαταλείψουμε το *επίγον*, καθώς είναι ήδη μπροστά μας (Bandt 2009: 15).

V. ii. Πολιτική δυνατότητα και διαλεκτικές προϋποθέσεις

Η κατανόηση της κλιματικής κρίσης ως απότοκο του εξορυκτικού καπιταλισμού (Blumenfeld 2023) δείχνει ότι κάθε εν δυνάμει χειραφετητική δυνατότητα που μπορεί να προσφέρεται εντός του *επείγοντος* παραμένει διαλεκτική υπόθεση. Υπό αυτό το πρίσμα, η «εμμονή στην ανάπτυξη εννοιών που αντανakλούν την ιστορική κατάσταση» είναι μάλλον προτιμότερη από την «προοδευτική τεχνική επικύρωση και μαθηματικοποίηση της λογικής και των οικονομικών επιστημών» και «αρμόζει περισσότερο στην παρούσα κατάσταση» (Horkheimer [1935] 1989: 44). Παρότι το βάρος της απόδειξης πέφτει στις θετικές επιστήμες, το *επείγον* δεν μπορεί να περιοριστεί σε μια μεταβλητή δυστοπικής εξίσωσης (βλ. Lenton et al 2019), ούτε σε πρόβλημα προς διαχείριση.¹²⁶ Υπό αυτό το πρίσμα, είτε υιοθετεί κανείς περισσότερο συγκρουσιακές προσεγγίσεις περί πολιτικών εννοιών (Schmitt 1932/2009, Koselleck 1972/2006), είτε περισσότερο νηφάλιες (Connolly 1983, Horkheimer, Ophir 2018), το *επείγον* ως πολιτική έννοια συνδέεται αφενός με την κυριαρχικά επιβαλλόμενη εξαίρεση/έκτακτη ανάγκη, αλλά μπορεί και, υπό εγγενώς διαλεκτικές προϋποθέσεις, να διανοίγει χειραφετητικές προοπτικές. Ποιες είναι αυτές οι προϋποθέσεις;

Αρχικά προϋποτίθεται η διάκριση ανάμεσα στην έννοια και τον ισχυρισμό του επείγοντος (Scarry 2011, Anderson 2016). Στις πολιτικές έκτακτης ανάγκης, αυτοί οι ισχυρισμοί αρθρώνονται από πολλούς διαφορετικούς δρώντες, που είτε αποδέχονται είτε απορρίπτουν ένα ευρύ φάσμα αλληλεπικαλυπτόμενων και ανταγωνιστικών διεκδικήσεων.¹²⁷ Δεχόμενοι ότι δεν είναι η έννοια καθ' αυτή, αλλά οι «ισχυρισμοί επείγοντος» που δημιουργούν εμπόδια στις διαδικασίες

---

¹²⁶ Είτε αφορά τη νεοφιλελεύθερη διακυβέρνηση είτε τη συλλογική δράση. Σχετικά με το γιατί το ζήτημα της κλιματικής αλλαγής δεν είναι πρόβλημα συλλογικής δράσης βλ. Geoff Mann και Joel Wainwright, *Climate Leviathan*, Verso, 2018· Michaël Aklın και Matto Mildenerger, «Prisoners of the wrong dilemma: Why Distributive Conflict, Not Collective Action, Characterizes the Politics of Climate Change», *Global Environmental Politics*, 20:4, 2020, 4–27. Αναφ. στο Blumenfeld 2023.

¹²⁷ Οι διεκδικήσεις με επείγοντα χαρακτήρα «είναι συχνά οπισθοδρομικές, μεταξύ άλλων κάνοντας διακρίσεις εις βάρος των θυμάτων χρόνιων κακών καταστάσεων, και συχνά διαιωνίζουν και επιδεινώνουν τις υπάρχουσες κοινωνικές ιεραρχίες», αναφ. στο: J. C. Rubenstein, «Emergency Claims and Democratic Action», *Social Philosophy and Policy*, 32:1, 2015, 102.

στοχασμού, διαβούλευσης και συνδιαμόρφωσης, μπορούμε να ξεμπερδεύουμε και με την «ανομολόγητη παραδοχή [...] ότι είτε μπορεί κανείς να σκεφτεί είτε μπορεί να δράσει, και δεδομένου ότι είναι απολύτως υποχρεωτικό να εκτελεστεί μια πράξη, η σκέψη [ή η αξία] πρέπει να παραμεριστεί» (Anderson 2017, 8–9).

Η Scarry (2011) στέκεται επίμονα σε αυτό το «ασύμβατο» σκέψης και δράσης, δείχνοντας ότι δεν ισχύει επ' ουδενί: το *επείγον* δεν είναι ούτε αναγκαία, ούτε ικανή συνθήκη για την παράλυση ή την παρεμπόδιση της σκέψης ή της διαβούλευσης.¹²⁸ Το πώς θα αντιμετωπιστεί μια επείγουσα κατάσταση προϋποθέτει μια διαδικασία αξιολογικής και ορθολογικής κρίσης – διαδικασία η οποία ενέχει μια υπόρρητη σύγκριση ως προς την ιεράρχηση του ζητήματος και την προτεραιοποίησή του έναντι άλλων. Φαίνεται εύλογο ότι ενώ εξελίσσεται το *επείγον*, μια τέτοια διαδικασία δεν μπορεί να πάρει πολύ χώρο. Όμως αυτό δεν αποκλείει ότι μπορεί να έχει γίνει καλύτερη προετοιμασία εκ των προτέρων – άλλωστε, παρότι εμφανίζονται ξαφνικά, τα περισσότερα *επείγοντα* δεν είναι απροσδόκητα και μεμονωμένα, μη επαναλαμβανόμενα περιστατικά. Η Scarry φέρνει τις ασκήσεις αντιμετώπισης πυρηνικού ατυχήματος στην Ελβετία ως το πιο χαρακτηριστικό αντιπαράδειγμα, ενώ σε παρόμοια συμπεράσματα καταλήγουν αναλύσεις από τη σκοπιά της διαβουλευτικής δημοκρατίας που προτείνουν περισσότερο ευέλικτα και ανοιχτά πρακτικά σχήματα.¹²⁹ Η κοινωνική αποδοχή και η αναλογικότητα στην εφαρμογή των αποφάσεων και μέτρων επί του *επείγοντος* συνεπώς μπορούν και οφείλουν να έχουν επίσης θέση στη δημοκρατική πολιτική, ακόμα και σε συνθήκες *επείγοντος*. Τη θέση αυτή υιοθετεί και η Honig

---

¹²⁸ Σύμφωνα με την κλασική Λογική, μια ικανή συνθήκη αρκεί από μόνη της για να προκαλέσει ένα αποτέλεσμα, ενώ για να έχουμε το αποτέλεσμα δεν απαιτείται όλες οι ικανές συνθήκες που έχουν επισημανθεί να είναι παρούσες. Αντίστοιχα, μια αναγκαία συνθήκη δεν είναι ικανή, και για να έχουμε το αποτέλεσμα είναι απαραίτητο όλες οι αναγκαίες συνθήκες που έχουν επισημανθεί, όσες κι αν είναι, να είναι παρούσες (Σεφεριάδης 2022).

¹²⁹ Όπως η προφύλαξη (precaution) και η μετρημένη δράση (measured action). Σύμφωνα με ένα τέτοιο «τεχνικό» μοντέλο, η προφύλαξη είναι μια θετική προσέγγιση αξιολόγησης και διαχείρισης σε καταστάσεις μεγάλης αβεβαιότητας, «όταν υπάρχει αμφιβολία για την ύπαρξη και τον αντίκτυπο δυνητικά αρνητικών επιπτώσεων [...] πάνω απ' όλα μην απέχετε από τη δράση. Λάβετε αντίθετα μέτρα για να αξιολογήσετε τον κίνδυνο και να αναζητήσετε τα μέσα για τον έλεγχό του.» Βλ. Michel Callon, Pierre Lascoumes και Yannick Barthe, *Acting in an uncertain world. An essay on technical democracy*, Κέμπριτζ Μασαχουσέτης / Λονδίνο: MIT Press, 2011, 191.

(2009, 2014), η οποία προτείνει τρία μοντέλα πολιτικής του επείγοντος (emergency politics): ένα διαβουλευτικό, ένα ακτιβιστικό, και ένα νομικιστικό, τα οποία «αντλούνται από ιστορικά παραδείγματα ή σημερινές πρακτικές, και όλα, υπό κάποια έννοια, στοχεύουν στον εκδημοκρατισμό της έκτακτης ανάγκης και στην εξάρθρωσή της» (Honig 2014: 48).

Η Honig (2014: 46) παρατηρεί επίσης εύστοχα ότι «μεγάλο μέρος της σύγχρονης δημοκρατικής θεωρίας, της queer θεωρίας και της κριτικής θεωρίας έχει διαμορφωθεί σε υπόβαθρο έκτακτης ανάγκης, είτε πρόκειται για την πολιτική έκτακτης ανάγκης του συνεχιζόμενου πολέμου κατά της τρομοκρατίας της τελευταίας δεκαετίας, είτε για την πολιτική κρίσης του AIDS». ¹³⁰ Αυτό δεν είναι κάτι καινούριο – άλλωστε η κριτική θεωρία και η θεωρία της διαβουλευτικής δημοκρατίας αναδύονται επίσης «σε σχέση με δύο (εντελώς διαφορετικές) καταστάσεις έκτακτης ανάγκης – τον ναζισμό, τη γενοκτονία και τα γεγονότα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και, τριάντα χρόνια αργότερα, τις αποκλίσεις της Δυτικής Γερμανίας από το κράτος δικαίου ως απάντηση στην τρομοκρατία της δεκαετίας του 1970» (Honig 2014: 48). Η κριτική επεξεργασία των αξιακών, θεωρητικών και πρακτικών προϋποθέσεων ήταν και παραμένει απαραίτητη συνιστώσα της δημοκρατικής θεωρίας και πολιτικής.

Από μια παράλληλη θέση, η Schwell υποστηρίζει ότι το κλειδί των προϋποθέσεων οποιασδήποτε δημοκρατικής πλαισίωσης του *επείγοντος* βρίσκεται στη σύνδεσή του με τις εκάστοτε αξίες και αγαθά αφενός, την κριτική σκέψη αφετέρου. «Όσο λιγότερο [η αίσθηση επείγοντος] κατευθύνεται σε ένα νόμιμο αγαθό, τόσο πιο πιθανό είναι να λειτουργήσει ως αυτοαναφορική πρακτική με διττό αποτέλεσμα: έναν αυτοτροφοδοτούμενο κύκλο φόβου και ανησυχιών και μια αυξανόμενη απόσταση και απόρριψη της κανονικής πολιτικής, τα οποία οδηγούν σε διάβρωση της

---

¹³⁰ Douglas Crimp, *Melancholia and Moralism: Essays on AIDS and Queer Politics*, Κέμπριτζ Μασαχουσέτης: MIT Press, 2002. Αναφ. στο Honig 2014: 48.

εμπιστοσύνης στις δημοκρατικές δομές και τους θεσμούς» (Schwell 2023: 187). Ο ουσιαστικός διάλογος για το τί είναι πραγματικά επείγον, πώς το γνωρίζουμε αυτό και με ποια κριτήρια το αποφασίζουμε, πάντα προϋποθέτει κοινές, ενημερωμένες προτιμήσεις, αλλά και μια γενική συμφωνία πάνω στο τι είναι πραγματικά καλό, σημαντικό και αναγκαίο, δηλαδή μια συζήτηση πάνω στο ζήτημα των αξιών.¹³¹

Παράλληλα, μια επεξεργασία της έννοιας από κριτική σκοπιά θίγει προκαθορισμένες αντιλήψεις που τείνουν να θεωρούνται δεδομένες, όπως η πίστη στην πρόοδο και η ελπίδα που επενδύεται στην επιστήμη και την τεχνολογία. Αυτές προϋπάρχουν, και ενισχύονται σε περιόδους κινδύνου και ανασφάλειας. Σύμφωνα με τον Horkheimer ([1935] 1989: 15): «στον βαθμό που η ατομική δραστηριότητα περιορίζεται και η ικανότητα για τη δραστηριότητα αυτή τελικά ανακόπτεται, γεννιέται η επιθυμία να βρεθεί ασφάλεια μέσα στο προστατευτικό καταφύγιο μιας πίστης [...]». Αυτή η πίστη στην πρόοδο μετριάξει τα κριτικά και πολιτικά αντανάκλαστα: «σε ορισμένες φάσεις της ανόδου της σύγχρονης κοινωνίας, η προσδοκία μιας σταθερής προόδου μέσα στο δικό της πλαίσιο μείωσε την ανάγκη για μια ερμηνεία η οποία θα μεταμόρφωνε την πραγματικότητα [...] Αλλά καθώς αυτή η μορφή κοινωνικής οργάνωσης γίνεται όλο και πιο επιρρεπής στις κρίσεις και στην ανασφάλεια, όλοι εκείνοι που θεωρούν τα χαρακτηριστικά της αιώνια πέφτουν θύματα των θεσμών οι οποίοι προορίζονται να γίνουν υποκατάστατα της απολεσθείσας θρησκείας» (Horkheimer ([1935] 1989: 16). Η αναζήτηση μιας ερμηνείας που θα μπορεί να μεταμορφώσει την πραγματικότητα και το μέλλον επανέρχεται συνεπώς στο προσκήνιο, και αναδεικνύεται σε βασική προϋπόθεση για τη διάνοιξη χειραφετητικών προοπτικών εντός της σύγχρονης επείγουσας συνθήκης.

---

¹³¹ Ο Κοσμάς Ψυχοπαίδης έκανε συστηματικά λόγο για αναγκαία «διαπλοκή εννοιών με αξίες», δηλαδή με μια «θεωρητική απόφαση ότι η ανάπτυξη των εννοιών (του επιχειρήματος) θα προχωρήσει προς μια κατεύθυνση (θα ακολουθήσει μια δυνατή σειρά συνεπειών) και όχι άλλη, θα δεσμευτεί από ορισμένες προϋποθέσεις και θα οδηγηθεί σε ορισμένα συμπεράσματα ως «σημαντικά» και όχι σε άλλα», Κοσμάς Ψυχοπαίδης, *Πολιτική μέσα στις έννοιες*, Αθήνα: νήσος, 1997, 14-15.

Άλλη μια σημαντική προϋπόθεση προς μια εννοιολόγηση του επείγοντος που θα είναι πρόσφορη ως προς τις χειραφετητικές προοπτικές είναι η διαπραγμάτευση του φόβου. Κάθε ερμηνευτική αναζήτηση προς ένα καλύτερο μέλλον είναι παράλληλα και ανάχωμα στην κριτική και πολιτική παράλυση που επιφέρει το άγχος (Angst). Αυτή η ψυχική κατάσταση «σήμα κατατεθέν» της αστικής κοινωνίας, σύμφωνα με τον Franz Neumann θα έπρεπε «να είναι ένα κεντρικό πρόβλημα όλων των επιστημών [...] διότι το μεγάλο μέλημα της επιστήμης είναι η ανάλυση και η εφαρμογή της ανθρώπινης ελευθερίας [... και] το άγχος μειώνει την ελευθερία της απόφασης [...] μπορεί μάλιστα να καταστήσει την ελευθερία αυτή αδύνατη» ([1957] 2011: 29). Ο Neumann υποστηρίζει πως σε περιόδους απογοήτευσης και κοινωνικής αναταραχής το «νευρωτικό άγχος» [neurotische Angst] επισπεύδει μη αναστοχαστικές αντιδράσεις, όπως η προσκόλληση σε αυταρχικά κινήματα. Παράλληλα όμως, αναγνωρίζει ότι το «πραγματικό άγχος» [Realangst] είναι επιθυμητό ως σύμφυτο με την «υγιή» αίσθηση του κινδύνου, εκείνη που ενεργοποιεί τα απαραίτητα αντανεκλαστικά επιβίωσης και αντίδρασης. Σύμφωνα με την προσέγγιση του Neumann, μόνο εκείνες οι μορφές (ψυχωτικού) άγχους, που δεν λειτουργούν ως μηχανισμοί επιβίωσης, είναι ανεπιθύμητες ως παραλυτικές (Neumann 1957/2011: 29).¹³²

Κατ' αναλογία με την ανάλυση του Neumann, μια διάκριση του επείγοντος σε «πραγματικό» και «επίπλαστο» ίσως μας βοηθά να κατανοήσουμε καλύτερα το διττό χαρακτήρα του στο πλήρες του ανάπτυγμα. Καθώς διατυπώνεται στο παρόν αλλά περιέχει προβλέψεις για

---

¹³² Ο Neumann θέτει ως διακύβευμα της όποιας δημοκρατικής πολιτικής την απαλλαγή από το άγχος, καθώς μόνο τα υποκείμενα που είναι απαλλαγμένα από τους περιορισμούς του άγχους και του φόβου μπορούν να σκεφτούν και να πράξουν ελεύθερα, ως δημοκρατικοί πολίτες. Ως απαραίτητη προϋπόθεση της ατομικής αυτονομίας, εκκινώντας κανονιστικά από τη θέση ότι κάθε ελεύθερα διαμορφωμένη βούληση προϋποθέτει «ένα αναγκαίο μέτρο ατομικής αυτονομίας, ως ελάχιστης ικανότητας αντανεκλαστικής συμμετοχής σε διαδικασίες διαμόρφωσης της δημοκρατικής βούλησης» (Neumann 1957/2011). Για μια εκτενή ανάλυση του δοκιμίου του Neumann, βλ. Axel Honneth, «Anxiety and Politics: The Strengths and Weaknesses of Franz Neumann's Diagnosis of a Social Pathology», *Pathologies of Reason: On the Legacy of Critical Theory*, Νέα Υόρκη / Τσίσεστερ, Δυτικό Σάσεξ: Columbia University Press, 2009, 146–156.

ένα δυνητικά επικίνδυνο μέλλον, το «επίπλαστο» *επείγον* μπορεί να ενεργοποιήσει τα πολιτικά αντανακλαστικά εκείνα και να θέσει σε λειτουργία τους εκτελεστικούς μηχανισμούς εκείνους που κρυσταλώνουν συναισθήματα φόβου και απειλής, παρουσιάζοντας φανταστικούς κινδύνους ως άμεσα επικείμενους ή μεγεθύνοντας δυσανάλογα υπαρκτούς, δημιουργώντας κλίμα ανασφάλειας (Schwell 2023: 187). Παράλληλα, το «πραγματικό» *επείγον* παραμένει η συνθήκη εκείνη που επιτάσσει την πολιτική ενεργοποίηση των δρώντων, ώστε να αντιμετωπίσουν εγκαίρως και αποτελεσματικά υπαρκτούς κινδύνους. Η κριτική επεξεργασία της έννοιας και των συνδέσεών της με αξίες και αγαθά παραμένει συνεπώς βασική προϋπόθεση για την χειραφετητική πολιτική ενεργοποίησή της.

Σε μια παράλληλη κατεύθυνση, είναι επίσης απαραίτητη η διάκριση ανάμεσα σε *επείγον* και *σημαντικό*, τόσο ως προς τον περιγραφικό ορισμό του εκάστοτε ζητήματος όσο και ως προς τα προκρινόμενα μέσα αντιμετώπισής του. Κάτι που είναι κρίσιμο και σημαντικό μπορεί να εξελίσσεται σε αργούς ρυθμούς, ή να πρέπει να αντιμετωπιστεί μέσα από ριζικές αλλαγές που απαιτούν βάθος χρόνου. Κάτι μπορεί να είναι σημαντικό αλλά όχι επείγον, ή σύμφωνα με τη ρήση που αποδίδεται στον πρώην πρόεδρο των ΗΠΑ Dwight D. Eisenhower, «οι πιο επείγουσες αποφάσεις είναι σπάνια οι πιο σημαντικές».¹³³ Η «μήτρα Αϊζενχάουερ» (Eisenhower Matrix),¹³⁴ η μέθοδός του για τη διαχείριση χρόνου μέσω της διάκρισης μεταξύ σημαντικού και επείγοντος, έχει γίνει ιδιαίτερα δημοφιλές εργαλείο στρατηγικού μάνατζμεντ. Σύμφωνα με το σχήμα είναι εξίσου σημαντικό να διαχωρίζουμε το σημαντικό και επείγον από το σημαντικό και μη-επείγον, όπως και από τα μη-σημαντικά και μη-επείγοντα, καθώς και ότι το να αφιερώνουμε χρόνο για να

---

¹³³ Βλ. Mikael Krogerus και Roman Tschäppeler, «The Eisenhower Matrix», *The Decision Book. Fifty Models for Strategic Thinking*, London, UK: Profile Books, 2017.

¹³⁴ Αλλιώς γνωστή ως: The Eisenhower Matrix/Method/Box, ή Priority/Urgent-Important Matrix.

ασχοληθούμε με τα σημαντικά καθήκοντα προτού γίνουν επείγοντα έχει καθοριστική σημασία για κάθε επιτυχημένη στρατηγική.¹³⁵

Όπως είδαμε στην ανάλυση του Calhoun για το *ανθρωπιστικό επείγον* (2013, Κεφ. III.iv), η αναγωγή μιας οποιαδήποτε κατάστασης σε *επείγουσα* είναι μια νοηματικά φορτισμένη διαδικασία που συνήθως αποκρύπτει ή υποβιβάζει τις πιο σημαντικές διαστάσεις του ζητήματος – τις δομικές αιτίες του. Πίσω από το ανάπτυγμα του *επείγοντος* δεν κρύβονται μόνο «συγκεκριμένοι τρόποι σκέψης για το πώς λειτουργεί ο κόσμος και συγκεκριμένοι, αν και συχνά υπόρρητοι, ηθικοί προσανατολισμοί» (Calhoun 2013: 30), αλλά και η (λιγότερο ή περισσότερο ενσυνείδητη) επιλογή της πρόσκαιρης αντιμετώπισης, και άρα της μη οριστικής βελτίωσης της κατάστασης. Εφόσον, και στο βαθμό που, η *επείγουσα* παρέμβαση είναι μια πολιτική/κοινωνική πράξη που συνδέεται στενά με την άμεση και πρόσκαιρη δράση, αποτυπώνεται στην προβληματική αυτή σύνδεση ένα αγεφύρωτο χάσμα μεταξύ πρόθεσης και αποτελέσματος – μια δομική διαφορά μεταξύ αξιακά ορθολογικής (*wert-rational*) και εργαλειακά ορθολογικής (*zweck-rational*) δράσης.

Άρα το *επείγον*, φέροντας την απαίτηση για ένα συγκεκριμένο είδος δράσης (που πιθανότατα αποκλείει τις πιο αποτελεσματικές – αν και μακροχρόνιες, πολυδάπανες, πολιτικά απαιτητικές – λύσεις), καθορίζεται και από ενός είδους μη-εργαλειακά-ορθολογικής ασυνέπειας. Πρόκειται για μια πλευρά της έννοιας στην οποία δεν έχει δοθεί έμφαση: τα μέσα και είδη δράσης τα οποία το φαντασιακό του *επείγοντος* υποδεικνύει ως αναγκαία. Στην περίπτωση πχ. του κλιματικού κατεπείγοντος, όπου «δεν έχουμε άλλη επιλογή από το να βρεθούμε σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης και να αναστείλουμε τις συνήθειες δραστηριοτήτες μας», η χειραφετητική δυνατότητα έγκειται στην ανανοηματοδότηση του τί είναι σημαντικό να ανασταλεί: όχι η

---

¹³⁵ Βλ. Mikael Krogerus και Roman Tschäppeler, *The Decision Book. Fifty Models for Strategic Thinking*, London, UK: Profile Books, 2017.

διαβούλευση και η συμμετοχική πολιτική δράση, αλλά «μάλλον η καθημερινότητα της μη πολιτικής ζωής και η αποστασιοποιημένη υποκειμενικότητά της» (Bandt 2009: 32). Με αυτό τον τρόπο, το *κλιματικό κατεπείγον* μπορεί να μας οδηγήσει «όχι μόνο σε μια ρεαλιστική πολιτική επιβίωσης αλλά, πέρα από αυτό, σε νέες μορφές συλλογικής διαβίωσης» (Bandt 2009: 30).

V.iii. Επίλογος

Ως ελάχιστη συμβολή στην καλύτερη κατανόηση των απολήξεών του *επείγοντος* στο πολιτικό, ελπίζω να έδειξα ότι η έννοια επιτελεί συγκεκριμένες λειτουργίες εντός των λόγων και των πρακτικών που σχετίζονται με την πολιτική σήμερα. Το στοιχείο που καθιστά το *επείγον* έννοια ενδιαφέρουσα, *conceptum* που αξίζει να προσδιοριστεί για περαιτέρω θεωρητική επεξεργασία και εμπειρική έρευνα, είναι η συνάρθρωση των διαστάσεων και των λειτουργιών εντός της. Η συνάρθρωση αυτή είναι που «διαδραματίζει έναν καθορισμένο ρόλο στη διαλεκτική κατασκευή [... του *επείγοντος*] γεγονόςτος [... και] καθίσταται μια μη αυτόνομη πλευρά ενός εννοιολογικού όλου το οποίο διαθέτει άλλες ποιότητες από ό,τι το σύνολο όλων των εννοιών που εμπεριέχονται σ' αυτό» (Horkheimer [1935] 1989: 55). Το *επείγον* συμπυκνώνει περιγραφικές και κανονιστικές λειτουργίες τις οποίες πρέπει να αποκρυπτογραφήσω ώστε να διακρίνω τις δυναμικές συνιστώσες της εξουσίας και των αντιστάσεων σε αυτή.

Ενώ γενικά το *επείγον* τείνει να παρουσιάζεται ως ουδέτερη έννοια στη δημόσια σφαίρα, είδαμε ότι πολλές θεωρητικές επεξεργασίες (Nader 1997, Elster 2009, Honig 2009, Scarry 2011, Calhoun 2013, Ophir 2013, Honig 2014, Anderson 2016, de Moor 2023, Schwell 2023) αναδεικνύουν διαστάσεις της που είναι λιγότερο «θεολογικές». Αν γίνει κατανοητή ως μια σύνθετη και ουσιωδώς αμφισβητούμενη (Connolly 1983: 13), βλέπουμε ότι πρόκειται για μια έννοια που μόνο φαινομενικά είναι ουδέτερη. Αντιθέτως, οι συναρμογές διαφορετικών διαστάσεων εντός της βρίσκονται διαρκώς σε ένταση και υπό αγωνιστική διαπραγμάτευση. Εκτός από τις ρητορικές καταχρήσεις και τις πρόχειρες εννοιολογήσεις, η νεοφιλελεύθερη κυβερνολογική, που υποβιβάζει τα ζητήματα πολιτικής φύσης σε διαχειριστικά,¹³⁶ αποδυναμώνει περισσότερο τις χειραφετητικές δυνατότητες της έννοιας.

---

¹³⁶ Και είναι καταστροφική «για τον ιστό και το μέλλον της δημοκρατίας [... επειδή] καταστρέφει ύπουλα τα βασικά στοιχεία της δημοκρατίας· δηλαδή, το λεξιλόγιο της, τις αρχές της δικαιοσύνης, την πολιτική κουλτούρα, τις συνήθειες του πολίτη, τις

Στη βάση αυτής της ανάγνωσης, υποστηρίζω ότι είναι αναγκαία μια νέα εννοιολόγηση του *επείγοντος ως πολιτικής έννοιας*. Μια τέτοια επεξεργασία θα αντιστέκεται στην κανονικοποίηση της εξαίρεσης και θα δίνει μεγαλύτερη βαρύτητα στις δημοκρατικές αξίες, ακόμα και υπό «εξαιρετικές» συνθήκες (Honig 2009, 2014). Στο δυστοπικό ορίζοντα της κλιματικής βαρβαρότητας (Blumenfeld 2023) το επίδικο είναι η συγκρότηση μιας έννοιας του *επείγοντος* που θα είναι άχρηστη για τους σκοπούς του φασισμού (W. Benjamin).¹³⁷ Για να «ξεκλειδώσει» αυτές τις χειραφετητικές προοπτικές, το *επείγον* πρέπει να αποσπαστεί από το περιβάλλον των κοινών χρήσεων και να απαλλαχθεί από το θεολογικό βάρος της εξαίρεσης. Παραφράζοντας τον ορισμό της ιδεολογίας του Durkheim, πρέπει να φανταστούμε και να ορίσουμε χρήσεις του *επείγοντος* «που θα προέρχονται από την αντιπαραβολή των γεγονότων, αντί να κυριαρχούν σε αυτήν.»¹³⁸

Αυτή η αναθεώρηση της εννοιολόγησης, από συνθήκη στην οποία το διακύβευμα είναι η διατήρηση της τάξης και της ασφάλειας και το επίδικο η παραμονή ή επιστροφή σε αυτή την κατάσταση, σε συνθήκη όπου το διακύβευμα είναι η υπέρβαση της δεδομένης κατάστασης στην προοπτική ενός θετικά διαφορετικού μέλλοντος, είναι μια ουσιαστικά διαλεκτική, αγωνιστική και πολιτική διαδικασία. Από τη σκοπιά της κριτικής θεωρίας, η δυνατότητα που ανοίγει μια τέτοια συζήτηση είναι κρίσιμη, επειδή «[το] μέλλον [...] δεν είναι απλώς ένα εξωτερικό συμπλήρωμα της θεωρίας, αλλά ανήκει σ' αυτήν ως δύναμη μορφοποιούσα τις έννοιές της» (Horkheimer ([1935] 1989: 41).

πρακτικές του κράτους και προπάντων το δημοκρατικό φαντασιακό» (Brown 2015: 9–10). Σύμφωνα με τη φουκωϊκή θεωρία της βιοπολιτικής, ο νεοφιλελευθερισμός ως κανονιστικός λόγος «παίρνει το σχήμα μιας κυβερνητικής λογικής επεκτείνοντας τις οικονομικές αξίες, πρακτικές και μετρήσεις σε κάθε διάσταση της ανθρώπινης ζωής» (Brown 2015: 40). Η συνάρθρωση βιολογίας και πολιτικής στο *επείγον* αποκτά ειδικό ενδιαφέρον υπό το πρίσμα της βιοπολιτικής – ο βασικός πυρήνας της οποίας είναι η «αναγωγή του κοινωνικο-πολιτικού νοήματος σε βιολογικές αλήθειες» (Filippidis 2022).

¹³⁷ Walter Benjamin, «Το έργο τέχνης στην εποχή της τεχνικής αναπαραγωγιμότητάς του» [*Das Kunstwerk im Zeitalter seiner technischen Reproduzierbarkeit*, 1939], μετ. Δημοσθένης Κούρτοβικ, στο: *Walter Benjamin, Κείμενα 1934-1940. Επιλογή*, Γ. Σαγκριώτης (επιμ.), Άγρα: Αθήνα, 2019, 475-529, 102.

¹³⁸ Σύμφωνα με τον ορισμό του Durkheim, η «ιδεολογική μέθοδος» υπαγορεύει τη «χρήση εννοιών που κυριαρχούν στην αντιπαραβολή των γεγονότων, αντί να προέρχονται από αυτήν». Εμίλ Ντυρκάιμ, *Οι κανόνες της κοινωνιολογικής μεθόδου*, μετ. Λ. Μ. Μουσούρου, Αθήνα: Gutenberg, 2000, 112–113.

VI. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αθανασίου 2012 Αθηνά Αθανασίου, *Η κρίση ως «κατάσταση έκτακτης ανάγκης»*. *Κριτικές και αντιστάσεις*, Αθήνα: Σαββάλας, 2012.
- Αντωνοπούλου 2011 Μαρία Ν. Αντωνοπούλου, *Οι κλασσικοί της κοινωνιολογίας. Κοινωνική Θεωρία και νεότερη κοινωνία*, Αθήνα: Σαββάλας, 2011.
- Agamben [2003] 2013 Giorgio Agamben, *Κατάσταση Εξαιρέσης. Όταν η «έκτακτη ανάγκη» μετατρέπει την εξαιρέση σε κανόνα*, μετ. Μαρία Οικονομίδου, Αθήνα: Πατάκης, 2013 [*Stato di eccezione*, 2003].
- Anderson 2016 Ben Anderson, «Emergency / Everyday», στο: Joel Burges και Amy Elias (επιμ.), *Time: A Vocabulary of the Present*, Νέα Υόρκη: New York University Press, 2016, 177–191.
- Anderson 2017 Ben Anderson, «Emergency Futures: Exception, Urgency, Interval, Hope», *Sociological Review*, 65:3, 2017, 463–477.
- Bandt 2009 Adam Bandt, «Had We But World Enough and Time (Reconsidering ‘Emergency’)», *Australian Feminist Law Journal*, 31:1, 2009, 15–32.
- Benjamin [1940] 2019 Walter Benjamin, «Για την έννοια της Ιστορίας», μετ. Γ. Φαράκλας και Α. Μπαλτάς, στο: Γ. Σαγκριώτης (επιμ.), *Walter Benjamin, Κείμενα 1934–1940. Επιλογή*, Αθήνα: Άγρα, 2019, 707–726 [*Über den Begriff der Geschichte*, 1940].
- Bernstein et al. 2013 Jay M. Bernstein, Adi M. Ophir και Ann Laura Stoler (επιμ.), «Introduction», *Political Concepts: A Critical Lexicon*, Νέα Υόρκη: Fordham University Press, 2018.
- Blumenfeld 2023 Jacob Blumenfeld, «Climate barbarism: Adapting to a wrong world», *Constellations*, 30, 2023, 162–178.
- Boltanski & Chiapello [1999] 2018 Luc Boltanski και Ève Chiapello, *The New Spirit of Capitalism*, μετ. G. Elliott, Λονδίνο, Νέα Υόρκη: Verso, 2018 [*Le nouvel esprit du capitalisme*, 1999].
- Brown [2015] 2017 Wendy Brown, *Η Καταστροφή του Δήμου. Η λαθραία επανάσταση του νεοφιλελευθερισμού*, μετ. Σ. Τριανταφύλλου, Πατάκης: Αθήνα, 2017 [*Undoing the Demos: Neoliberalism’s Stealth Revolution*, 2015].

- Calhoun 2013 Craig Calhoun, «The Idea of Emergency: Humanitarian Action and Global (Dis)Order», στο: Didier Fassin και Mariella Pandolfi (επιμ.), *Contemporary States of Emergency. The Politics of Military and Humanitarian Interventions*, Νέα Υόρκη: Zone Books, 2013, 29–58.
- Connolly 1983 William E. Connolly, *The Terms of Political Discourse*, Πρίνστον: Princeton University Press, 1983.
- de Moor 2023 Joost de Moor, «Time and place in climate activism: Three urgency-induced debates», στο: Erika Weinthal, Jeannie Sowers και Stacy VanDeveer (επιμ.), *The Oxford Handbook of Comparative Environmental Politics*, Οξφόρδη: Oxford University Press, 2023, 299–316.
- Δοξιάδης 1988 Κύρκος Δοξιάδης, «Foucault, Ιδεολογία, Επικοινωνία», *The Greek Review of Social Research*, 71, 1988, 18–43.
- Elster 2009 Jon Elster, «Urgency», *Inquiry*, 52:4, 2009, 399–411.
- Filippidis 2022 Christos Filippidis, «“At war with an invisible enemy”. Decoding war metaphors in pandemic times», *Ill Will*, Δεκέμβριος 2022, <https://illwill.com/invisible-enemy> (22/11/23).
- Foucault [1977] 1987 Michel Foucault, «Αλήθεια και εξουσία. Συζήτηση με τον A. Fontana και τον P. Pasquino», στο: Michel Foucault, *Εξουσία, Γνώση και Ηθική*, μετ. Ζ. Σαρίκας, Αθήνα: ύψιλον, 1987, 11–37 [*Truth and power: an interview with Michel Foucault*, 1977].
- Heupel et al. 2021 Monika Heupel, Mathias Koenig-Archibugi, Christian Kreuder-Sonnen, Markus Patberg, Astrid Séville, Jens Steffek και Jonathan White, «Emergency Politics After Globalization», *International Studies Review*, 23:4, 2021, 1959–1987.
- Honig 2009 Bonnie Honig, *Emergency Politics: Paradox, Law, Democracy*, Πρίνστον: Princeton University Press, 2009.
- Honig 2014 Bonnie Honig, «Three Models of Emergency Politics», *boundary*, 41:2, καλοκαίρι 2014, 45–70, <https://read.dukeupress.edu/boundary-2/article/41/2/45/6507/Three-Models-of-Emergency-Politics> (11/12/23).
- Horkheimer [1935] 1989 Max Horkheimer, *Το Πρόβλημα της Αλήθειας*, μετ. Σ. Ροζάνης, Αθήνα: Έρασμος, 1989 [*Zum Problem der Wahrheit*, 1935].

- Koselleck [1972] 2006 Reinhart Koselleck, «Ιστορία των Εννοιών και Κοινωνική Ιστορία», στο: Αλεξάνδρα Σφοίνη (επιμ.), *Ιστορία των Εννοιών. Διαδρομές της ευρωπαϊκής ιστοριογραφίας*, Αθήνα: Ε.Μ.Ν.Ε.–Μνήμων, 2006, 65–96 [*Begriffsgeschichte und Sozialgeschichte*, 1972] .
- Lenton et al (2019) Timothy M. Lenton, Johan Rockström, Owen Gaffney, Stefan Rahmstorf, Katherine Richardson, Will Steffen και Hans Joachim Schellnhuber, «Climate tipping points — too risky to bet against», *Nature*, 575, 2019, 592–595, <https://www.nature.com/articles/d41586-019-03595-0> (4/3/2023).
- Clavé-Mercier & Wuth 2024 Valentin Clavé-Mercier και Marie Wuth (επιμ.), *Decolonizing Political Concepts*, Routledge, 2024.
- Nader 1997 Laura Nader, «Controlling Processes: Tracing the Dynamic Components of Power», *Current Anthropology*, 38:5, 1997, 711–738, <https://escholarship.org/content/qt85v7q5qr/qt85v7q5qr.pdf?t=lnouai> (22/11/23).
- Neumann [1957] 2011 Franz Neumann, *Άγχος και Πολιτική*, μετ. Γ. Λυκιαρδόπουλος, Αθήνα: Έρασμος, 2011 [*Anxiety and Politics*, 1957].
- Norberg 2015 Jakob Norberg, «Concepts, Political», στο: Michael Gibbons (επιμ.), *The Encyclopedia of Political Thought*, Νιού Τζέρσεϋ: Wiley, 1–12.
- Ophir 2013 Adi Ophir, «The Politics of Catastrophization: Emergency and Exception», στο: Didier Fassin και Mariella Pandolfi (επιμ.), *Contemporary States of Emergency. The Politics of Military and Humanitarian Interventions*, Νέα Υόρκη: Zone Books, 2013, 59–88.
- Ophir 2018 Adi Ophir, «What is a concept?», στο: Jay M. Bernstein, Adi M. Ophir και Ann Laura Stoler (επιμ.), *Political Concepts: A Critical Lexicon*, Νέα Υόρκη: Fordham University Press, 2018, 59–86.
- Palonen 2019 Kari Palonen, *Max Webers Begriffspolitik. Aufsätze aus zwei Jahrzehnten*, Μπάντεν Μπάντεν: Nomos, 2019.
- Rosa [2010] 2021 Hartmut Rosa, *Επιτάχυνση και Αλλοτρίωση. Για μια Κριτική Θεωρία της χρονικότητας στην ύστερη νεωτερικότητα*, μετ. Μ. Κούλουθρος, επιμ. Γ. Κτενάς, Αθήνα: Πλήθος, 2021 [*Alienation and Acceleration: Towards a Critical Theory of Late-Modern Temporality*, 2010].

- Sartori [1974] 2004
Giovanni Sartori, «Φιλοσοφία, Θεωρία και Επιστήμη της Πολιτικής», στο: Giovanni Sartori, *Σημειολογία, Έννοιες, Συγκριτική Μέθοδος*, επιμ., μετ., Σ. Σεφεριάδης, Αθήνα: Παπαζήση, 91–127 [*Philosophy, Theory and Science of Politics*, 1974].
- Scarry 2011
Elaine Scarry, *Thinking in an Emergency*, Νέα Υόρκη/Λονδίνο: W.W Norton & Company, 2011.
- Schmitt [1922] 2016
Carl Schmitt, *Πολιτική Θεολογία. Τέσσερα Κεφάλαια γύρω από τη Διδασκαλία περί Κυριαρχίας*, μετ. Π. Κονδύλης, Αθήνα: Κουκκίδα, 2016 [*Politische Theologie. Vier Kapitel zur Lehre von der Souveränität*, 1922].
- Schmitt [1932] 2009
Carl Schmitt, *Η έννοια του πολιτικού*, μετ. Αλίκη Λαβράνου, Αθήνα: Κριτική, 2009 [*Der Begriff des Politischen*, 1932].
- Schwell 2023
Alexandra Schwell, «Invoking urgency. Emotional politics and two kinds of anti-elitism», στο: Moritz Ege και Johannes Springer (επιμ.), *The Cultural Politics of Anti-Elitism*, Λονδίνο: Routledge, 2023, 172-190.
- Σεφεριάδης 2022
Σεραφεΐμ Ι. Σεφεριάδης, σημειώσεις του σεμιναρίου «Συγκρουσιακή Πολιτική, Συλλογική Δράση, Κοινωνικά Κινήματα» (ΧΕ 2022-23), Πάντειο Πανεπιστήμιο, <https://openeclasse.panteion.gr/courses/TMB235/> (11/11/23).
- Σεφεριάδης 2021
Σεραφεΐμ Ι. Σεφεριάδης, *Λαϊκισμός, Δημοκρατία, Αριστερά. Η πρόκληση της μεθόδου*, Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος, 2021.
- Σφοΐνη 2006
Αλεξάνδρα Σφοΐνη, «Εισαγωγή», στο: *Ιστορία των Εννοιών. Διαδρομές της ευρωπαϊκής ιστοριογραφίας*, Θεωρία και Μελέτες Ιστορίας 20, Αθήνα: EMNE-Μνήμων, 2006, 9–41.
- Weber 1997
Max Weber, *Βασικές έννοιες κοινωνιολογίας*, μετ. Μ. Κυπραΐος, Αθήνα: Κένταυρος, 1997.
- Wilson & Orlove 2019
Andrew Jordan Wilson και Ben Orlove, *What do we mean when we say climate change is urgent?*, Center for Research on Environmental Decisions Working Paper 1, Columbia University Academic Commons, 2019, <https://doi.org/10.7916/d8-b7cd-4136> (2/1/2022).

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Σημαντική συμβολή στη θεματική εστίαση της θεματικής είχαν οι συζητήσεις μας με αφορμή την ημερίδα *Reviewing documenta 14* (2017, die angewandte) με τις Καθ. Eva Kernbauer (Πανεπιστήμιο Βιέννης), Καθ. Eva Maria Stadler (Ακαδημία Εφαρμοσμένων Τεχνών Βιέννης), Antonia Rahofer, και ιδιαίτερα με την Καθ. Sabeth Buchmann (Ακαδημία Καλών Τεχνών Βιέννης). Θα ήθελα να τις ευχαριστήσω για την εμπιστοσύνη, τη συναδελφικότητα και το χρόνο τους.

Καθοριστική σημασία στη διαμόρφωση του θέματος είχε η παρακολούθηση του προγράμματος μεταπτυχιακών σπουδών «Πολιτική Επιστήμη και Κοινωνιολογία» του δημόσιου Εθνικού Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, συμπεριλαμβανομένων των διαλέξεων των Καθηγητών Ανδρέα Ι. Μεταξά, Νικολάου Τάτση, Χρήστου Λυριντζή, Γρηγόρη Μολύβα, Ηλία Νικολακόπουλου, Ιωάννη Τσίρμπα, Γιώργου Σαγκριώτη (Πανεπιστήμιο Πατρών) και Νικολάου Βρούσαλη (Πανεπιστήμιο Λέιντεν).

Ειδική μνεία οφείλω στα σεμινάρια του επιβλέποντα Ομότιμου Καθηγητή Γεράσιμου Κουζέλη, καθώς και στο σεμινάριο «Συγκρουσιακής Πολιτικής» του Καθ. Σεραφείμ Ι. Σεφεριάδη (Πάντειο Πανεπιστήμιο), που μου έδωσαν πολύτιμα θεωρητικά εφόδια. Τα εργαστήρια «Governing in Times of Crisis» (4–8/7/2022, Πανεπιστήμιο Aix-Marseille) και «τοπικά κ': Άρνηση και Κρίση» (26–26/5/2023, Εταιρεία Μελέτης των Επιστημών του Ανθρώπου), και οι συζητήσεις που είχα επί του θέματος με φίλους και συμφοιτητές μου στο ΠΜΣ, και ιδιαίτερα με τον Ιωάννη Πεδιώτη και τον απόφοιτο Ορέστη Στυλιανίδη, ήταν εξίσου πολύτιμα.

Προσωπικά οφείλω τις πιο εγκάρδιες ευχαριστίες στο σύντροφό μου Αλέξανδρο Βελέντζα και στην οικογένειά μου, Αικατερίνη Κοκκαλιάρη, Χρύση και Παναγιώτα Μιχαηλίδη, Patrick Doebelin, Κατερίνα Μιχαηλίδη Doebelin και Έλλη Doebelin, για την αμέριστη αγάπη και στήριξη.

Η εργασία αυτή γράφτηκε το 2023–24, παράλληλα με εργασία πλήρους απασχόλησης, και σε συνθήκες κατεπείγοντος, ανάμεσα στην καταστροφική φωτιά του δάσους της Διαδιάς στον Έβρο και την ανελέητη σφαγή του πληθυσμού της Γάζας στην Παλαιστίνη. Αφιερώνεται στο φίλο Νίκο Λιβαδάρη, επειδή μου έμαθε να διακρίνω ανάμεσα στο τι είναι πραγματικά επείγον, τι σημαντικό, τι επείγον και σημαντικό – και τι δεν είναι.

